

**NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ BİLİM DALI**

**DİN, RİTÜEL VE HAFIZA: MEVLİD GELENEĞİ
ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR İNCELEME**

AYŞE ŞAHİN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN:
DOÇ. DR. MEHMET BİREKUL**

KONYA-2019

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	---

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Ayşe Şahin		
	Numarası	16810301019		
	Ana Bilim /BilimDalı	Sosyoloji Anabilim Dalı / Sosyoloji Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Mehmet Birekul		
Tezin Adı	DİN, RİTÜEL, HAFIZA: MEVLİD GELENEĞİ ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR İNCELEME			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Ayşe Şahin
İmzası

Ayşe Şahin

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Ayşe ŞAHİN
	Numarası	16810301019
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Sosyoloji / Sosyoloji
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Mehmet BİREKUL
	Tezin Adı	DİN, RİTÜEL VE HAFIZA: MEVLİD GELENEĞİ ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR İNCELEME

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan Din, Ritüel ve Hafıza başlıklı bu çalışma 19.06.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Doç. Dr.	Mehmet Birekul	
2	Dr. Öğr. Üyesi	Feruk Karabırsan	
3	Dr. Öğr. Üyesi	Hüseyin Çil	

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	---

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Ayşe Şahin		
	Numarası	16810301019		
	Ana Bilim /BilimDalı	Sosyoloji Anabilim Dalı / Sosyoloji Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Mehmet Birekul		
Tezin Adı	DİN, RİTÜEL, HAFIZA: MEVLİD GELENEĞİ ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR İNCELEME			

Daha çok edebi eser niteliği ile araştırılan Mevlid, bu çalışmada hafıza, ritüel kavramları üzerinden yeniden konu edilmektedir. Köklü bir geleneğe sahip olan, toplumun önemli gördüğü ritüellerle beraber icra edilen, Mevlidin toplumsal hafıza ile ilişkisi üzerinde durulmaktadır. Mevlid geleneği üzerine sosyolojik bir inceleme olarak yapılmış bu çalışma, üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde, Mevlid kavramı, Osmanlı ve günümüzde Mevlid geleneği ve Mevlidin edebi niteliğine değinilmiştir. Çalışmanın ikinci kısmında ise, hafıza kavramı, hatırlama ve unutma biçimleri, ritüel, mekân, tarih, dil ve kültürün hafıza ile ilişkisi üzerinde durulmuştur. Mevlid, din, ritüel, mekân, melodi gibi unsurlarla hatırlama ve unutma açısından sosyolojik incelemeye konu edilmiştir. İçinde bulundurduğu bedensel pratiklerle birlikte, belli bir mekânı çerçevelemesi Mevlidin hafıza inşa edici unsur olduğu, örneklerle ifade edilmiştir. Üçüncü kısımda ise mülakat sorularından ve birebir yapılan görüşmelerden alınan veriler değerlendirilmiştir. Bu bağlamda Türk toplumu için doğumdan itibaren ölüme dek süregelen önemli bir etkinlik olarak görülen Mevlide, sevap almak düşüncesi, ibadet ve gelenek gibi anlam yüklenerek cami ve ev mekânlarında icra edilmiştir. Bu mekânlar, din ile kurulan bağ vasıtasıyla hafıza ve anıları muhafaza etme açısından önemli işleve sahip olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Mevlid, Din, Ritüel, Hafıza.

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	--

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Ayşe Şahin	
	Student Number	16810301019	
	Department	Sosyoloji Anabilim Dalı / Sosyoloji Bilim Dalı	
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	
		Doctoral Degree (Ph.D.)	
	Supervisor	Doç. Dr. Mehmet Birekul	
	Title of the Thesis/Dissertation	RELIGION, RITUAL AND MEMORY: A SOCIOLOGICAL STUDY ON MAWLID TRADITION	

Mostly studied within literature, Mevlid, is re-examined in this study within the concepts of ritual and memory. The relationship between the memory and social memory, which has a deep-rooted tradition and is performed with the rituals considered by the society, is emphasized. This study is a sociological study on the Mevlid tradition, consisting of three parts. The first part of the study approaches the concept of the Mevlid, the Ottoman and the Mevlid tradition and the literary character of the Mevlid. In the second part of the study, the concept of memory, different forms of remembering and forgetting, the relation of ritual, environment, history, language and culture with memory are emphasized. Mevlid is subjected to sociological examination in terms of remembering and forgetting within concepts such as religion, ritual, environment and melody. In addition to the bodily practices that it contains, it is stated that the structure of Mevlid itself is a memory building element. In the third part, data from interview questions and one-on-one interviews were evaluated. In this context, Mevlid, which is considered as an important activity from birth to death for the Turkish society, has been performed in mosques and home spaces by giving meaning such as worship and tradition. These places have important functions in terms of preserving memory and memories through the connection with religion.

Keywords: Mevlid, Religion, Ritual, Memory.

İÇİNDEKİLER

Bilimsel Etik Sayfası	i
Yüksek Lisans Tezi Kabul Formu	ii
Önsöz	vii
Giriş	1

BİRİNCİ BÖLÜM

Geçmişten Günümüze Mevlid Geleneği

1. 1. Mevlidin Tarihi ve Süleyman Çelebi	3
1. 2. Osmanlı ve Günümüzde Mevlid Geleneği	11
1. 3. Mevlidin Edebi Niteliği	15
1.3.1. Münacat	18
1.3.2. Hz. Muhammed'in Nuru ve Doğumu	20
1.3.3. Hz. Muhammed'in Miracı, Dua ve Yakarış	23

İKİNCİ BÖLÜM

Toplumsal Hafıza ve Mevlid

2. 1. Kavram Olarak Hafıza	33
2. 2. Hafızanın Görünümleri ve Farklı Yorumları	36
2. 3. Hatırlama ve Unutma Biçimleri	38
2. 4. Hatırlama ve Unutmanın Sosyolojisi	42
2. 4. 1. Ritüel ve Hafıza	45
2. 4. 2. Mekân ve Hafıza	51
2. 4. 3. Tarih ve Hafıza	58
2. 4. 4. Dil, Kültür ve Hafıza	60
2. 4. 5. Dini Metinlerin Hafıza Kurucu Özelliği	62

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Din, Ritüel Ve Hafıza: Mevlid Geleneği (Araştırmanın Bulguları)

3. 1. Araştırmanın Konusu ve Önemi	66
3. 2. Araştırmanın Modeli	69
3. 2. 1. Araştırma Grubu	70
3. 2. 2. Verilerin Toplanması	71
3. 3. Araştırmanın Bulguları	72
3. 3. 1. Türk Toplumunun Mevlide Yüklelediği Anlam	72
3. 3. 1. 1. Sevap Almak: "Amaç O'nu Manen Evimize Davet Etmektir"	72
3. 3. 1. 2. Feyiz Almak: "Herkes Testisini Doldurmalı"	77
3. 3. 1. 3. Bir Kurumsal Temsil Olarak Mevlid: "Sessiz Sedasız Oturacağız"	80
3. 3. 1. 4. Zorunluluk: "Demesinler Diye"	81

3. 3. 1. 5. Fayda: “Uzakları Yakın Ediyor”	82
3. 3. 1. 6. İbadet Ve Gelenek “Mevlid Ne İslami Ne Gayri İslami”	82
3. 3. 2. Mevlid Bağlamında Gerçekleştirilen Ritüeller	90
3. 3. 2. 1. İkramlar	100
3. 3. 2. 2. Hediye	102
3. 3. 2. 3. Geçmiş Tüketmek Ve Yeniden Üretmek	106
3. 3. 3. Mevlid ve Hatırlama	113
3. 3. 3. 1. Kaybolan Geçmiş Dair Özlem: Peygamber’i Hatırlamada Mevlidin Tasvir İşlevi.....	120
3. 3. 3. 2. Mevlid Ve Nostalji: “Eskiden Mevlidler Daha Güzel Oluyordu”	122
Sonuç ve Öneriler	127
Ek-1 Katılımcılar Listesi	130
Ek-2 Görüşme Soruları	132
Kaynakça	135
Özgeçmiş	142

ÖNSÖZ

İslam Kültürüne sahip olan toplumlarda peygamberlere her zaman saygı duyulmuştur. Özellikle Hz. Muhammed (s.a.v)’e duyulan sevgi ve saygı birçok farklı türde eseri oluşturmuştur. Bu eserlerden biri olan ve halkın Mevlid diye bildiği Süleyman Çelebi tarafından yazılan Vesiletü-n Necat eseri, toplum tarafından benimsenmiş, toplumun üzüntü ve sevincini içine alan tüm ritüellerde görünür hale gelmiştir. ‘Din, Ritüel ve Hafıza: Mevlid Geleneği Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme’ adlı bu çalışmada Mevlidin tarihi ve edebi niteliği incelenmiş, Mevlid geleneği ritüelleri, hafıza taşıyıcı unsur olarak toplumsal hafıza ve Mevlid başlığı altında tartışılmıştır. Yapılan mülakatlardan elde edilen verilerle Mevlid geleneği üzerine sosyolojik incelemeler sonucunda Mevlidin toplum tarafından uzun bir dönemden beri farklı mekânlarda ve farklı sebeplerle icra edildiği tespit edilmiştir. Bunun yanında günümüzde dini uygulamaların formlarında değişiklik olmasına rağmen bu geleneğin canlı olarak devam ettiği, toplumsal ve tarihi birikimi taşıdığı gözlemlenmiştir. Yüksek lisans boyunca akademik ilgisi sayesinde sosyoloji alanında daha fazla istifade ettiğim, çalışmamın başından itibaren desteğini ve sabrını esirgemeyen değerli hocam, tez danışmanım Doç. Dr. Mehmet Birekul’a ve gönüllü olarak, daha iyi bir çalışma için beni yönlendiren Dr. Öğr. Üyesi. Faruk Karaarslan’a bana ayırmış oldukları zamandan dolayı öncelikli teşekkürü borç bilirim. Ayrıca tez yazım sürecinde her zaman yanımda olan, arkadaşım; Dürdane Tatlısu’ya ve maddi manevi desteklerini üzerimden esirgemeyen aileme teşekkürlerimi sunuyorum.

Ayşe Şahin

Haziran - 2019

GİRİŞ

İnsanın baktığı ve dokunduğu her yerde din olmuştur. Din toplumu etkilediği gibi toplumsal şartlar da din üzerinde etkili olmaktadır. Toplumun yaşadığı coğrafya, kültür, hayat tarzı, zihniyeti, gelenek, örf ve adetleri dini yorumlamasında ve eyleme geçirmesinde etkili olmaktadır. Din içinde belli ritüeller bulundurmaktadır. Bu ritüeller, geçmişin hafızasını gelecek kuşaklara taşımada, miras bırakmada temel unsur olmuştur. Bu bağlamda İslam kültürüne sahip Türk toplumu her zaman gönderilen peygambere karşı saygı ve sevgi içinde bulunmuştur. Bu sevginin görünümleri olarak, çeşitli eserler ortaya çıkmıştır. Bu eserlerden bir tanesi de Süleyman Çelebi'nin "Kurtuluş Vesilesi" adını verdiği günümüzde yaklaşık altı yüz yıldan beri gelenek olarak var olan, Türk toplumunun acısında ve sevincinde yanında olan eseri "Vesiletü-n Necat" tır. Türk toplumu, Peygamberle aralarındaki zaman ve mekân farkını Mevlid eseri ile manevi duygu vesilesiyle en aza indirmeye çalışmaktadır. Mevlid hakkında birçok çalışma bulunmaktadır. Mevlid, daha çok edebiyat araştırmalarına konu olmuş, daha çok edebi niteliği üzerine çalışmalar yapılmıştır. Mevlid üzerine Sosyoloji alanında da yapılan çalışmalar bulunmaktadır. Fakat ritüellerin (anma törenleri), mekân, melodi gibi unsurların hafıza taşıyıcı unsur olarak uygulamalı çalışmaların yapılmadığı literatür tarama sürecinde tespit edilmiştir. Türk toplumun sevincinde ve üzüntüsünde var olan Mevlidin yüzyıllardır gelenek halinde devam etmesi, din ile bağlantısı sayesinde daima canlı kalması, ve içinde bulundurduğu ritüel ve tören vasıtasıyla hatırlama ve unutmamanın konusu olmakla sosyolojinin ilgi alanını kapsamaktadır. Çalışmanın Mevlidle ilgili yapılan çalışmalardan ayırt edici yanı din, ritüel ve hafıza bağlamında Mevlide katılan kişilerle yapılan derinlemesine görüşmeler ve katılımlı gözlemde elde edilen verilerle ele alınmasıdır. Bu anlamda Katılımcıların Mevlide yüklediği anlam, Mevlide yapılan uygulamalar, ve Mevlidin hatırlama ile ilişkisi, çalışmada ele alınmıştır. Hafıza başta bireysel olarak düşünülmüş olsa da hatırlama belli sosyal çevrede ve belli bir mekânda geçtiği için toplumsal nitelendirmesi açısından sosyolojik bir kavramdır. Mevlid, doğum, sünnet, cenaze, düğün, asker ve hac uğurlama, şehitleri ve kanaat önderlerini anma gibi günlük yaşamın özel geçiş törenlerinde uygulanmakla Türk toplumunun yaşamlarında Mevlidi nerede konumlandıkları gözlemlenmiştir. Bu bağlamda çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Bunlardan ilki

Mevlidin tanımlanması ve kavramsal çerçevenin çizilmesini muhteva etmektedir. Bu bölümde Mevlidin tarihi, yazıldığı dönem ve Süleyman Çelebi hakkında bilgi verilmiş, Mevlidin nesir olarak ne anlattığı edebi niteliğinde ifade edilmiştir. İkinci Bölüm *Toplumsal Hafıza Ve Mevlid* başlığı taşımaktadır. Bu başlık altında hafıza kavramı ele alınmış, iletişimsel, kurumsal ve kültürel hafıza gibi hafızanın farklı görünümleri işlenmiştir. Ayrıca *Ritüel Ve Hafıza*, *Mekân Ve Hafıza* başlıkları Mevlid ve Hafıza bağlamını ilişkilendirmede önemli başlıklar olmuştur. Ritüel, bir toplumun değerlerini, inançlarını ifade eden daha çok kutsalla ilgili eylemler olduğu için Düzenli tekrarı ve canlandırma işlevi sayesinde bilgileri aktarmakta ve kültürel kimliği yeniden inşa etmektedir. Bu anlamda Mevlidin içinde de törenler, anma programlarının düzenli bir şekilde uygulandığı için önemli olmuştur. Ayrıca bu uygulamalar belli bir mekânda gerçekleşmektedir. Mekân, bellek destekleyici olarak ön plana çıktığı için *Mekân ve Hafıza* başlığı ele alınmıştır. Bu anlamda Hafızanın, hatırlamanın Mevlid çerçevesinde nasıl inşa edildiği işlenmiştir. Araştırmanın saha kısmını oluşturan son bölümü *Din, Ritüel Ve Hafıza: Mevlid Geleneği* adını taşımaktadır. Bu bölümde ise araştırma bulgularına yer verilmiştir. Herhangi bir Mevlid programına katılmış yirmi iki kişinin görüşleri alınmış, Mevlidin anlamı, yapılan eylemler, ritüeller, hafıza bağlamında veriler elde edilmiştir. Çalışma, Türk toplumu Mevlide ne gibi anlam yüklemektedir, bu geleneği ritüel bağlamında nasıl sürdürmektedir ve bu gelenek geçmişle olan bağı nasıl sürdürmektedir gibi sorulara cevap arama girişiminde ortaya çıkmıştır. Bu sorular Mevlidin din, ritüel, hafıza ve hatırlama ile ilişkisini ortaya çıkartmak için oldukça önemli rol oynamıştır. Ve çalışmada muhtelif yerlerde sorular cevaplamaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE MEVLİD GELENEĞİ

1.1. Mevlidin Tarihi ve Süleyman Çelebi

Bütün dinlerde peygamberler kutsal olarak kabul edilmiştir. İslam kültürüne sahip olan toplumlarda da peygamberlere özel bir hassasiyet gösterilmiştir. Bu durum Kuran-ı Kerimde Ahzab Suresi elli altıncı ayette belirtmiştir; “Allah ve melekleri Peygamber’ e salâvat getirirler! Ey İman edenler Siz de O’na salâvat getirin ve tam bir teslimiyetle selam verin.” Salat ve selam kelimeleri, dua ve övgü anlamlarına gelmektedir. Peygamber’in ümmeti için yaptığı bütün şeyler karşılığında O’na duyulan saygı ve sevginin dua ve övgü ile karşılık bulmasını ifade etmektedir. İslam kültüründeki inanışa göre salat ve selamlar Hz. Peygamber’e ulaşmaktadır. Dolayısıyla salavatlar, ziyaret anlamına da gelmektedir. Allah’ın kullarına, peygamberleri için salât getirmeyi ve bu salâta devamlılık göstermelerini hem bu ayetten hareketle hem de ümmetin Peygamber’ine olan sevgisinin görünümü olarak, birçok eser meydana gelmiştir. Bu eserler, salâvat, şiir, naat, ilahi derlemeleri başta olmak üzere çeşitli türlerde Hz. Peygambere olan sevgi, hürmet ve saygıyı anlatır niteliktedir. Bu anlamda Süleyman Çelebi’nin yazmış olduğu *Vesiletü’n Necat* adlı eseri, halk nezdinde Mevlid olarak bilinen eser de bunlardan en meşhuru olup günümüzde hala birtakım güzel sesli kişiler tarafından okunmaya devam etmektedir. Mevlid, okuyucuları tarafından bir zenginlik kaynağı olarak görülmektedir.

Mevlid, Peygambere olan muhabbeti, Allah’ın varlığı ve birliğini izhar etmesi bakımından edebi türe örneklik teşkil etmiştir. Vesile ve necat ‘Kurtuluş vesilesi’ demektir. Vural’a göre Peygamber’e sunulan salavatlar insanlar için kurtuluş vesilesi olmaktadır. El aman kelimesi, kurtuluş feryadı, yardım çılığıdır. Ebced hesabına göre ‘aman’ kelimesi ve ‘Muhammed’ doksan iki değerinde olup bu eski edebiyatçılar için gözden kaçmayacak bir durum olmaktadır (Vural, 2017: 170). Bir kitabın Hz. Peygamber’i anlatması, altı yüz yıl boyunca her zaman ve her mekânda çeşitli dillerde ve dünyanın dört bir yanında okunuyor olması isminin kurtuluş vesilesi olması ile ilişkili olduğunu göstermektedir.

Mevlid sözlüklerde “doğum yeri” ve “doğum zamanı” anlamına gelmektedir. Arapçada ise hem zaman hem mekân ismi olarak gösterilmiş herhangi birinin doğduğu zamana da Mevlid denilmiştir. Sonrasında ise bu durum değişmiş ve Mevlid kelimesi Hz. Peygamber’in doğumunu ifade etmek için kullanılmıştır (Pekolcay, 2015: 1). Daha çok Hz. Peygamber’in hicri takvime göre doğduğu zamanda okunan manzum eserlere Mevlid denilmektedir. En fazla revaçta olan ve okunan ise Süleyman Çelebi’nin Mevlidi olmuştur. Mevlid kelimesi “viladet” kelimesinden türetilmiş olup çoğulu “mevalid”dir. Ama dinleyenler en fazla Hz. Peygamber’in doğum bahsinin etkisi üzerinde kaldığı için eser daha çok Mevlid olarak anılmıştır (Akdağ, 2008: 85). Sonraları Mevlid kelimesi, farklı mana kazanmıştır. Eroğlu’nun ‘*Edebi Bir Tür Olarak Mevlidler*’ adlı makalesinde belirttiği gibi Mevlid, Hz. Peygamber’in dünyaya gelişini, doğduğu zamanı, doğduğu yeri, hayatını, mucizelerini, gazalarını, ahlakını, vefatını ve benzeri yönlerini konu alan eserleri veya bu eserlerin okunduğu törenleri karşılayan bir kavram olmuştur (2010: 126). Mevlid, Hz. Peygamber’in hayatını genel olarak içine alan, törensel bir ortam oluşturarak inananları bir araya toplayan ve İslam edebiyatında, sanatında Peygambere karşı sevginin, coşkunun ete kemiğe büründüğü bir alanın ortak adı olmuştur. Bu anlamda Mevlid lügatte genişleyerek bireyin zihninde sadece doğumu çağrıştıran bir alandan ziyade, evrensel bir mesaj veren, insanlığa örnek teşkil edecek bir eser olmuştur. Aynı zamanda seçilmiş ve vahiy alan bir nebiyi anlatan, müminlere Allah ve peygamber sevgisini kazandırmak için örnek olan bu anlatımın etrafında oluşan, asırlık hafızaya sahip bir geleneğin ve kültürün adı olmuştur.

Bilal Kemikli’ye göre Mevlidin ana teması Hz. Peygamber’in doğumu olmakla birlikte Allah’ın yoktan var etme gücünü ve yine tasavvufun tecelli etme anlayışını anlatmaktadır. Peygamber’in getirdiği usul ve erkâna uyulması gerektiği O’nun sözlerine uyulduğunda dünya ve ahiret yaşamının kolaylaşacağını, İslam’ın barışık olma halini eserin başından sonuna kadar Peygamber’in hayatını misal vererek altı yüzyıl boyunca insanlığa ulaştırdığını ifade etmiştir. Bunun yanında, Mevlidin sadece mübarek sayılan gecelerde değil acının, hüznün ve sevincin olduğu her alanda ve mekânda okunduğunu, Mevlidin bireyleri vefa, fedakârlık güven ve samimiyet gibi duygu manzumesinin olduğu mekânlarda toplayarak bireysel ve

toplumsal huzuru sağladığını ifade etmiştir (Kemikli, 2015: 20-21). Bireyin kendi iç dünyasındaki huzur hali, başta aile ve yakın çevresini etkileyip toplumun tüm kurumlarında görünür olmaktadır. Böyle bir birey, çevreye daha duyarlı, düzensizlikleri yapıcı olmaya daha istekli olmaktadır.

Mevlid, Hz. Peygamber'in doğumunu anma bayramı, Hz. Peygamber'in doğumu menkıbesi, Bayram ziyafeti manalarına gelmektedir. Bu bayram birçok İslam kıtasında kutlanmış olup bilhassa Türkler Mevlid törenlerine daha çok önemsemişlerdir. Necla Pekolcay'ın tespitine göre Türkçe Mevlid sayısının 200'e varmış, 63 nevi Türkçe Mevlid kaleme alınmıştır. Aynı zamanda İstanbul kütüphanelerinde 71 adet Arapça, 4 adet Farsça, 3 adet Arnavutça, bunun yanında Kürtçe, Çerkezce, Boşnakça yazma Mevlid nüshaları da bulunmaktadır (Pekolcay, 2015: 2-3). Eser halkı tasvir ve hikâye anlatım yoluyla etkileyecek, ayet ve hadis ile beraber bazı konularda bilgilendirecek şekilde düzenlenip değişik dillere çevrilmiştir.

Hz. Peygamber ve Hulefa-yi Raşidin dönemi ile Emevi ve Abbasi dönemlerinde Mevlid kutlanmamıştır (Özel, 2004: 475). Bu durum Ömer Tuğrul İnançer'e göre Hz. Peygamber'in doğum ve vefat yıl dönümü, hicri olarak aynı aya denk geldiği için Ashab-ı Kiram, Hz. Peygamber'in aralarından ayrılmasıyla nasıl ayrıştıklarını hatırlamaktadır. Bu yüzden Mevlid kutlamaları tebe-i tâbiünden sonra başlamaktadır (İnançer, 2018: 63). Sahabelerin, Hz. Peygamber'e ayrılık ile duydukları özlemin daha ağır olması, Hz. Peygamber'in doğumunu kutlamadıklarına sebep olmuştur. Ancak zaman geçtikçe farklı yerlerde, farklı devletler tarafından kutlanmaya başlamıştır.

Mısır'da Şii Fatımi Devleti kurulunca, soyundan geldiklerini söyledikleri Hz. Peygamber'in doğum yıldönümü kutlanmaya başlamıştır. Fatimiler döneminde hem dini hem siyasi hassasiyeti olan Mevlidlerin resmi bir şekilde geceden hazırlıkların yapılmasıyla daha fazla devlet erkânının önemseddiği törenlere dönüşmüştür. Eyyübiler döneminde ise Mevlid kutlamaları en görkemli dönemini yaşamıştır. Selahaddin Eyyübi'nin kayınbiraderi olan Erbil Atabegi Kökböri Mevlidi büyük törenlerle kutlamaya başlamıştır. “Bir kutlama sırasında 5000 koyun, 10.000 tavuk, 100 at kesilmiş 100.000 tabak yemek ve 30.000 tepsi helva dağıtıldığını kaydetmesi törene katılanların sayısı hakkında bir fikir vermektedir” (Özel, 2004: 475). “Bu

kadar zengin bir törenle yapılan Mevlid eski dini Türk törenlerinden hatıralar barındırmaktadır. Gök-börü Eski Asya Türkçesinde bozkurt demektir. Köktürk Kitabeleri ve Oğuz Kağan Destanında da Börü – Böri kelimesi geçmektedir. Bu durum da Kökböri ailesinin Orta Asya Türklüğünden sağlam ve şuurlu hatıralar sakladığını göstermektedir”. Şöyle ki Mevlid törenlerinden önce av töreni olur, sonrasında şiir ve musiki ile dini ziyafetlerin yapılması Türk sığır ve şölenlerinde de dini besteler çalınır ilahiler söylenmesiyle benzerlik göstererek eski Türk adetlerinin ruhu yaşatılmıştır (Banarlı, 1962: 13). Bu anlamda Hz. Peygamber’in doğumunu anma bir şenlik havasında halk nezdinde yaygınlaşmasında Erbil Atabey’inin katkısı fazla olmuştur. Ayrıca Erbil Atabeyinin düzenlediği bu toplantılarda tarikat ve tasavvuf büyükleri de yer almıştır. Hatta zikir ve sema ayinlerinin olduğu sufi geleneğine has ritüellerde yapılmaktadır. Bu anlamda kutlamalar büyük bir alana yayıldığı için kültürel anlamda etkileşimler olmuştur. Dolayısıyla bir ritüel, başka bir ritüeli oluşturma zemini hazırlayabilmektedir. Fatımi Devleti’nin düzenlediği törenlerden biri olan Peygamber’in doğumunun kutlanması, Şii geleneği içerisinde Ali için yapılacak Mevlid törenlerine alt yapı oluşturması olarak yorumlanmıştır. (Özkul, 2010: 54). Ayrıca bunu destekleyecek nitelikte Bayat da bu kutlamaların zemini Şii geleneğinde Hz. Ali'nin doğumunu kutlamak için olduğunu, fakat Mevlid geleneğinden ziyade Kerbela olayını hatırlamayı konu edinen törenlere dönüştüğünü ifade etmiştir (Bayat, 2008: 148). Kısaca, Mevlid geleneğini Fatimilere kadar götürmek esas alınmış olsa da bu durum, Şii geleneği ibadet uygulamalarıyla ilişkilendirilmiştir. Nihayetinde genel kabul görülen bu kutlamaların Mısır da Fatımi Hanedanı tarafından başlatıldığı olmuştur. “Fatımi Hanedanlığı çökerken, Mevlid kutlama geleneği Suriye-Cezire bölgesine (Kuzeybatı Irak ile güneydoğu Anadolu) yayılmıştır.”(Marion, 2014: 16). Bu bağlamda Mevlid kutlama törenlerine katılan topluluğun, kendi bölgelerine yayarak, Mevlidin o bölgelerde de etkin hale gelmesinde büyük rol oynamışlardır.

Endülüslü Seyyah İbni Cübeyr ise Mekke'de Resul-i Ekrem'in doğum yıldönümünde doğduğu evin ziyarete açıldığını belirtmiştir. Memlukler Döneminde de Fatımi Hanedanlığında olduğu gibi kutlamalar olmaktadır. Kahire kalesine tören çadırı kurulur. Ve buraya dört mezhebin başkanları, ilim ve tasavvuf ehli, emirler ve

kumandanlar, devlet adamları, halkın ileri gelenleri, komşu ülkelerden gelen temsilciler, bu çadırdaki yerlerini alırlar, önce kuran okunur, ardından vaazlar verilir, tarikat mensupları tarafından zikir ve evratlar okunur, daha sonra yemek yenilir, muhtaçlara sadaka verilerek tören son bulmaktadır. Mevlid kutlamaları Kuzey Afrika ve Endülüs'te de yaygınlık kazanmıştır. Tunus'ta da Osmanlılar örnek alınarak Mevlid devlet törenine dönüştürülmüştür (Özel, 2004: 476). Osmanlı Mevlid kutlamalarında da Süleyman Çelebi ve eseri ön planda olmuştur.

14. yüzyılın ortalarından 15. yüzyılın ilk çeyreğine kadar yaşayan Süleyman Çelebi'nin hayatı özellikle doğduğu tarih ve çocukluk yılları hakkında bilgiler kısa ve çelişkili olmaktadır. Eserini altmış yaşında tamamladığından hareketle doğum tarihinin miladi 1351 tarihlerinde olduğu tahmin edilmektedir. Yaşadığı dönem, Osmanlı padişahlarından Birinci Murat, Yıldırım Beyazıt, Çelebi Mehmet ve ikinci Murat Devrine denk gelmektedir (Fazilet, 2016: 7).

Süleyman Çelebi, Birinci Murat vezirlerinden Ahmet Paşanın oğlu ve Orhan Gazi'nin silah arkadaşı olup Füsû'l hikem'e bir şerh yazan şeyh Mahmut'un torunu olduğu bilinmektedir (Pekolcay, 2004: 485). Ayrıca, Şeyh Mahmut, Bursa'nın fethinde bulunan gazilerden olup halkın bilgisinden yararlanması için o dönemde yeni yapılan İznik Medresesine atanmıştır (Aymutlu, 1995: 15). Bu anlamda Süleyman Çelebi'nin aile yapısından da anlaşılacağı üzere ilimle uğraşan bir aile yapısı olmuştur. Onun taşıdığı 'Çelebi' unvanı, aldığı görevler ve özellikle Vesiletü'n Necat adlı eserinde hadis ve ayet bilgisinden yola çıkılarak, kâmil, ilim irfanla uğraşan, arif, kültürlü ve derviş olduğunu göstermektedir.

Bir müddet Yıldırım Beyazıt'ın Divanı Hümayun imamlığını yapmış, Emir Sultan hazretlerinin uzun müddet hizmetinde bulunarak ehlullah silsilesine dâhil olmuştur (Fazilet, 2016: 7). Ayrıca Somuncu Baba lakabı ile bilinen Şeyh Hamid-i Veli adlı zat ile de görüşmektedir. 802'de (1400) inşası tamamlanan Bursa Ulucami imamlığına Emir Buhari'nin tavsiyesi ile getirildiğini nakledilmektedir (Pekolcay, 2015: 37). Ahmed Aymutlu'ya göre Süleyman Çelebi'nin eseri yazdığı tarih hakkında Devlet'in başkentinde bir merkez camii olan Ulucami'deki baş imam olarak görevlendirilmesi, onun tanınmış, bilgili ve kendi sahasında tecrübeli olduğunu aynı zamanda yaşının o sıralarda elli civarında bulunduğu, eserini de

görevinin onuncu senesinde yazdığını belirtmektedir (Aymutlu, 1994: 21). Bu durumda eserini yazdığı tarihte en az altmış yaşında olduğu tahmin edilmektedir. Yine Süleyman Çelebi, kendi eserinde 812 tarihinde Bursa’da tamam oldu diyerek eserin bitiş tarihini belirtmiştir.

Daha çok ‘Mevlid’ eseri ile bilinmiş, şöhret bulmuş olan Süleyman Çelebi’nin eserinin yazılış öyküsü şöyle nakledilmektedir. O devirde Bursa’da bir vaiz, bir vaazında Bakara suresinin 285. Ayetinde geçen “Allah’ın peygamberlerinden hiçbirinin arasını ayırmayız” kısmını tefsir ederken, karıştırmıştır. Tam manasını veremeyip bu ayete göre ben Hazret-i Muhammed’i, Hazret-i İsa’dan üstün görmem deyince dinleyenler arasından bir âlim ve Hazret-i Peygamber’in hakiki sevenlerinden, sadıklarından bir zat, “Hay cahil! Sen tefsir ilmini bilmiyorsun. Ayetlerin nasihinden, mensuhundan, müşabihinden haberin yok. Peygamberler arasında fark yoktur demekten maksat peygamberlik vazifesi bakımındandır, üstünlük açısından değildir. Eğer senin dediğin gibi tefsir edilse Bakara suresinin 253. Ayetinde “O peygamberlerin kısmına diğerlerinden üstün kıldık” denilir miydi” diyerek vaizi susturur (Fazilet, 2016: 7-8). Bu esnada cemaat arasında bulunan cahil kesim vaizin yanında olurken, cemaatin vaize karşı çıkan diğer kısmı ile aralarında münakaşa artmıştır. O esnada orada bulunan Süleyman Çelebi “Ölmeyip İsa göğe bulduğu yol/ Ümmetinden olmak için idi ol beytini söylemiş, halkın çok beğendiği bu beyti daha sonra büyük bir aşkla Hz. Peygamber’in sevgisini terennüm edecek ve onun hayatının bazı bölümlerini içine alacak şekilde geliştirerek eserini tamamlamıştır (Pekolcay, 2004: 486). Kısacası, Osmanlı ilk kuruluşundaki Fetret durumunda yani Ankara Savaşı’ndan sonraki dönemde siyasi anlamda karışıklık olduğu gibi dini açıdan da bir karışıklık olduğu dönem olmuştur. Mehdilik ve Mesihlik (İsa severlik) gibi durumlardan halkın etkilenmesi dolayısıyla böyle bir vakıya yaşanmış olabilmektedir. Aynı zamanda bu dönemin dışında fetihlerin artması devlet kurumlarının oluşmaya başlanması gibi yapılanma döneminde Mevlid oluşmuştur.

Bu anlamda *Vesiletün necat*, dini, siyasi ve sosyal sorunların hâkim olduğu bir ortamda yazılmıştır. Ulu Cami’nin imamı Süleyman Çelebi sadece münakaşa ile başlayan bir durumdan hareketle eseri yazmamıştır. Dönemin kurtarıcı fikrine cevap

olarak da eserini kaleme almıştır. Nitekim eserinin ismi de bunu kanıtlar nitelikte olmuştur. “*Vesiletü’n Necat*”, kurtuluş vesilesi anlamına gelmektedir. Toplumun içine düştüğü maddi ve manevi durumdan kurtuluş vesilesi olmaktadır. İçinde bulunduğu dönemin sıkıntılarında kurtulmanın Hz. Peygamber’in manevi şahsiyetini örnek almakla Kur’an, sünnet ve dinine uymakla aşılacağını söylemiştir. “*Vesiletü’n Necat*”, müminlerin elest bezminde vermiş olduğu sözlerin unutulmaması ve yine müminlerin peygamberleriyle olan bağının yinelenmesi için bir hatırlatma ve bu bağın sağlamlaşması için bir vesile metin olmuştur (Kemikli, 2015: 33). Bu bağlamda Mevlidin yazıldığı dönemde ve tüm dönemler için bireyin kendi içinde ve ayrıca toplumla olan münasebetinde, her şeyi ve nesneyi Yaratıcı ile kurduğu bağ sebebiyle hoş görmesi, bireyde huzur hali oluşturmakta ve bu, bireyin her duruma rıza göstermesini sağlamaktadır. Bu hali ve tasavvur dahi edilemeyecek halleri yaşayan da Hz. Peygamber olduğu için esas ‘kurtarıcı’ da Hz. Peygamber olmaktadır. İnananlara düşen de O’nun hem vahiy aracılığıyla getirdikleri hem fiili hem de kavli olarak dedikleri şeyleri kendi hayatlarında pratiğe geçirerek göstermektir. Eğer Hakk’ın rahmetini almak isterseniz O’nun şerrini yani Şeriatını yerine getirmekle mükellefsiniz demektedir.

Aymutlu’ya göre Mevlid eserin okuyanlar arasında ve bilhassa ümmiler içinde de hafızalarına nakış olunması, eserin sade bir dille yazılması, dini bir eser olmasının yanında kendine has ahenginin yardımıyla tekrar dinlenilmiş olmasının etkisi bulunmaktadır (Aymutlu, 1995: 25). Kemikli ise onun muhabbetle mabede Türkçeyi getiren Mevlid yazma geleneğini meydana getirmekle kurucu bir rol olduğunu, milleti Mevlid gibi bir geleneğin etrafında toplayarak adeta içleri ısıtan ve aydınlatan bir kandil görevi üstlendiğini, Muhammed-i sevgiyi halka aşladığını, aynı zamanda camii musikisi oluşturduğunu ifade etmektedir (Kemikli, 2015: 13-14). Hz. Peygamber’in hayatını anlatan bir kitap olan Mevlid, yazarın heyecanını, ruhunu ve muhitini de ortaya koymaktadır. Halkın diliyle halka hitap ederek, onların duygu ve düşüncelerine tercüman olmuş asırlar geçmesine rağmen, unutulmadan ve unutturulmadan hafızalarda muhafaza edilmiştir. Ayrıca her dönemde nazireler yazılmış ve çeşitli kütüphanelerde el yazması olarak bulunmaktadır.

Necla Pekolcay'ın tespitine göre yazıldığı dönemden itibaren Osmanlı coğrafyasının hemen her yerinde özellikle Hz. Peygamber'in doğum günlerinde okunmuş, bestelenmiş, çeşitli dillere çevrilmiştir. Ayrıca başta Balkanlar olmak üzere çeşitli İslam ülkelerinde bir ibadet anlayışı içinde mübarek gün ve geceler yanında doğum, ölüm, sünnet, evlenme, askere gönderme gibi pek çok vesile ile okutulmaktadır (2004: 486). Balkanlarda Mevlidin okutulmasıyla ilgili olarak Türkiye izcilik federasyonu başkanı ile yapılan bir söyleşide şunları aktarmıştır:

Ayvaz Dede adında bir evliya Bosna'ya gitmiş oradaki Sırp'ları Müslüman etmiş Müslümanlar çoğalınca Sırp'lar Boşnakları yani Müslümanları kesmeye başlamış. Bunun üzerine Fatih Sultan Mehmet oraları fethe gidiyor. Boşnaklar her sene onu anarlar. Orada biz de katılırız bu törene. Sancaklar, mehter ve arkada bizim izciler yürür. Bizimkilerin arkasında da altı yüz tane Boşnak atlarıyla katılır. Yedi kilometrelik bir tırmanış vardır. Tepede bir Mevlid düzenlenir; Mevlid esnasında izciler tarafından on dakikada on bin Türk bayrağı dağıtılır. Herkes bayraklarla gider muhteşem bir manzara olur (Büyüker, 2018: 100).

Bu anlamda Mevlid, ritüel ve gelenek olarak başka ülkelerde de görünür olmaktadır. İlk okunduğu andan günümüze kadar farklı ritüellerle yan yana gerçekleştirilmesi halkın ruhunda derin izler bırakmış ve bırakmaya devam etmektedir. Böyle bir eseri oluşturan Süleyman Çelebi'nin kabri Bursa'da eski kaplıca yakınlarında yoğurtlu baba zaviyesi önünde bulunan sırt üzerinde bulunmaktadır.

1.2. Osmanlı ve Günümüzde Mevlid Geleneği

Osmanlı Devleti'nde Hz. Peygamber'in doğumu ile ilgili kutlamaların kesin tarihi ile net bilgi olmamakla birlikte Kanuni Sultan Süleyman ile saray protokolünde yer aldığı ve esasında III. Murat ile resmileştiği bilgisine dayandırılmaktadır. Şeker, Osmanlı Mevlid törenlerini şöyle anlatmaktadır. Mevlid arifesinde devlet erkânına haber gönderilir hangi selatin camiye gelecekleri bildirilir, diğer gün 'Mevlid alayı' şeklinde camiye gidilir. Camiye alayın yaklaşması ile fetih suresi okunmaya başlanır, surenin bitmesine yakın Padişah gelir halk saygıyla ayağa kalkar, vaizler vaazda bulunur, bu esnada halka şerbet ve buhur dağıtılırdı. 'Geldi bir akkuş kanadıyla revan / Arkamı sığadı kuvvetle heman' beyti okunurken herkes hürmeten ayağa kalkar, bu esna da Mekke Emir'inin gönderdiği mektup okunur ve Medine'den gelen hurmalar dağıtılırdı. Sonra vaizler hediyelerini alır, Padişah da Mevlid alayı ile birlikte gitmektedir (Şeker, 2004: 479). Bu törenler yapılırken giyilecek kıyafetlerin ne olacağı, oturma yerlerinin ayarlanması, ikramlar ve törenin sırasının belli bir usulüne göre yapılmaktadır. O dönemde yalnız Devlet erkânının kutladığı Mevlidler olmamakta evler, konaklar da bu kutlamaya uygun hale getirilmektedir.

Bu Mevlid'lere örneği Pertev Paşa'nın torunu Abdülaziz Bey şöyle değinmektedir. Davet edilen misafirlere ikramlar ve yetecek kadar renkli kâğıt içinde elvan şekeri hazırlanır, kadınların olduğu bölüme kafes çekilir, avize ve kandiller yakılır, önce kahve sonra yemekler ikram edilir ve yatsı namazına gidilirdi. Namazdan sonra Mevlid başlar. Ara ara ilahiler söylenir, Hz. Peygamber'e salat selam getirilirdi. Mevlidin sonunda gül suyu ve şekerler ikram edilir hediyeler dağıtılırdı (Şeker, 2004: 479-480). Görüldüğü üzere Osmanlı da hem ev ve konak ortamlarında hem de Saray protokolünün katıldığı şekliyle Mevlidler kutlanmıştır. Mekke'de de aynı Anadolu da yapıldığı gibi Mevlid kutlanmıştır.

Bu törenlerden farklı olarak Hz. Peygamber'in doğduğu evin civarı kandillerle çeşidi kumaşlarla süslenmiştir. 1884 senesinde büyük bir Mevlid merasimi yapılmış, halk bu merasimi neşe içinde seyretmiş Mevlid gecesini şevk ve heyecan içinde kutlanmıştır (Aymutlu, 1995: 59). Halk ne olursa olsun işini bırakıp bu Mevlid törenlerine katılmıştır. Hatta kayıtlara göre Medine'de de o gün dükkânlar açılmaz o geceyi sabaha kadar zikir ve çeşitli evradlarla ihya etmişlerdir (Özel, 2004: 477).

Mekke'deki Mevlid törenleri için masraflar vakıf idaresinden karşılanmıştır. Osmanlıda yardımlaşma ve dayanışmanın ön plana çıkması vakıf bilincinin gelişmesini sağlamıştır. Bireyler kendinden sonra adlarının kalması, arkalarından bir duanın gönderilmesi adına çeşitli amaçlarla ve çeşitli yerlerde vakıf kurmuşlardır. Bu anlamda Osmanlı da birçok vakfın olduğu gibi Mevlid vakıfları da ortaya çıkmıştır.

Nitekim konuyla ilgili yapılan araştırmalarda birçok Mevlid vakıfları tespit edilmiş, bunların varlığını uzun yıllarca koruduğu bulunan muhasebe defterleri sayesinde yılda ne kadar Mevlid okutulacağı, nerede, ne zaman kimler tarafından okutulacağı, sevabın kimlere bağışlanacağı ile ilgili bilgiler bulunmakta. Ve Mevlid vakıfların, fakirlere yemek ikramı, mahallenin çeşitli giderlerinin karşılanması, caminin mum ve kandil ihtiyacı gibi önemli konulara cevap vermiştir (Karataş, 2008: 56-60). Bu bağlamda Osmanlı her kurumda bir gelenek sağladığı gibi Mevlid törenini de belli bir çerçeveye sığdırmıştır. Bu durum halkı bir araya getirmiş, Mevlid çevresinde hem bireyin duygu yoksunluğu giderilmiş hem de maddi ihtiyaçlarına da çözüm üretilmiştir. Toplumsal huzurun sağlanmasında da Mevlid törenleri önemli etken olmuştur.

Günümüzde Mevlidin törenle kutlanması 1910'dan itibaren kanunla kabul edilmiş ve bu törenlere Cumhuriyet'in ilanına kadar devam edilmiştir (Pekolcay, 2015: 15). Osmanlı da olduğu gibi Devlet erkânının katıldığı resmi törenler olmamaktadır. Bunun yanında Mevlid, Suudi Arabistan hariç diğer İslâm ülkelerinde resmi veya gayri resmi olarak kutlanmaktadır. Mevlid olarak anılan şiirlerin okunması gelenek halini almıştır. Bunlardan en meşhurları Arap Dünyası'nda Ka'b Bin Züheyr'in Kasidetü'l Bürde'si Türk dünyasında Süleyman Çelebi'nin Vesiletü'n Necatı anılabilmektedir.

Türkiye'de ise resmi bir bayram olmaktan ziyade Mevlid ya da mübarek gün ve gecelerde evlerde, camilerde ibadet adabı içinde Kuran-ı Kerim tilaveti, sohbet, ilahi ve kasidelerle birlikte Süleyman Çelebi'nin Mevlidi icra edilmektedir. Mevlid programları “ Kutlu Doğum Haftası” adı ile anılmaktadır (Özel, 2004: 477). Yakın bir zamana kadar da ismi “Mevlid-i Nebi” olarak değiştirilmiştir. İsmi ne olursa olsun “Altı yüzyıldır, hiç değişmeden Türk insanının ruhunu kavrayıp onu adeta sevindiren, hüznendiren gözyaşlarına boğan ve düşündüren bu eser, yalnızca

Mevlid Kandillerinde makamla okunmaktan öte hemen her dini merasimin içinde yer almış, ifrat derecesinde rağbet görmüştür. Artık oğlu askere giden de, mevtasının kırkıncı duasını yapan da Hz. Peygamber'e iltica için Mevlid okutmaktadır. O kadar ki Süleyman Çelebi'nin bu aşk dolu eseri yüzyıllar içinde Arapça, Çerkezce, Tatarca, Almanca, İngilizce, Arnavutça, Boşnakça gibi diller yanında Rumcaya da çevrilmiş, bestelenmiş ve insanlar aynı Peygamber aşkını kendi dillerinde aynı şekilde duymuşlardır'' (Pala, 2009: 3-4). Bahse konu edilen özel gün, kutlama ve ritüelleri 'kültürel İslam' dairesi içinde ele almak mümkündür. 'Halk Müslümanlığında yüzyıllardır kitabi İslam'dan daha derinlere işlenmiş bir halde bugüne kadar gelmiştir. Zaten bunların peşi sıra toplumda çok yaygın olan müzik de, Mevlid veya ilahî adları altında camilere girmesiyle birlikte daha çok meşruiyet kazanmıştır (Özkul, 2010: 55).

Evliya Çelebi'nin nitelendirdiği gibi "ruhaniyetli bir şehir" olan Bursa'da zaman iç içe olmakta bir yaşanılan hayat bir de eskinin sanatı imanla yaşanmış hayatın zamanı var olmaktadır. Şehir kendini aynı zamanda hatıralarına da kapatmıştır (Tanpınar, 1976: 93). Süleyman Çelebi, Bursa gibi bir mekânın ve yaşadığı dönemin bereketi ile eseri kendisine gelerek, onun sözleri kendi kisvesini taşımıştır. Peygamber sevgisiyle yazdığı eser, günümüzde de dini ve milli özelliklerle birlikte okunduğu yerler çeşitlenmiştir. Banarlı'nın yazdığı *Mevlid ve Mevlidde Milli Çizgiler* eserinde Mevlidin Türk Müslümanlığı tarafından milli dini anane olarak yaşatılan vazgeçilmez saygı duyulan inanış olarak bilgi vermektedir (1962: 11). Mevlid hem söz, tören hem de musiki olarak eski Türklerin hayatlarından izler taşımaktadır. Süleyman Çelebi'nin kendine has özlemi, ıstırabı, sevgisi ve samimiyeti sanat yapmak için değil Peygamber'ine beslediği ulvi duyguları açığa çıkarmak için olmuştur. Bu anlamda eser şahsına münhasır olarak, Peygamber sevgisi etrafında toplanan herkese mal olmuştur.

Vesiletü'n-Necât, bir vesileye binaen tertip edilen meclislerde, adeta bir ayın havası içerisinde teganni ile okunmaktadır (Kemikli, 2005: 13). Mevlid okumak esas itibarıyla af ve şefaahat dilemek anlamına gelmektedir. Mevlidin okunma sebepleri Kandil geceleri, Mevlid (Peygamber'imizin doğum günü gecesi), Miraç, Berat, Regaib, Kadir gecesi gibi mübarek gecelerde okunan Mevlid, şehitler ve bazı

büyüklerin ruhlarını taziz için yapılan yurtça, milletçe herkesin katılıp dinlediği merasimler umumi olarak gerçekleştirilmektedir. Bireyleri, akrabaları ilgilendiren belli bir çevrenin katıldığı örneğin ölüm sebebiyle okutulan Mevlidler doğumlarda, sünnet merasimlerinde, düğünlerde, hacılar için, ev ve iş sahibi olanların okudukları, adak, dini ve içtimai bazı müesseselerin kuruluş ve açılış dolayısıyla okutulan, cuma ve pazar geceleri okunan hususi Mevlidler olmaktadır (Tavaslı, 2016: 35-36). Mevlid, görüldüğü üzere hem hususi hem de umumi olarak toplum tarafından icra edilmektedir. Eskiye nazaran şimdi daha fazla okunan Mevlidler, Sağman'a göre belli bir üstadın önünde terğib ve teşvik görmeden Mevlid kürsüsüne geçilemeyeceğidir. Ayrıca kıymet ölçüsü değıştikçe inceliğin kaybolduğunu ve sanat ve sanatkârın öleceğini ifade etmiştir (1951: 7). Bu bağlamda, Mevlid birçok alanda günümüzde okutulmaktadır. Fakat çok okunmasından ziyade keyfiyet(nitelik) açısından da zenginlik elzem olarak görülmektedir.

1.3. Mevlidin Edebi Niteliği

Manzum bir eser olan, Vesiletü'n-Necât, Peygamber sevgisi ile bağlantılı olduğundan edebi tür olarak çok fazla kaleme alınmıştır. Her asırda farklı nazireler yazılmış ve edebi türün sayısı artmıştır. Pekolcay ilk Türkçe Mevlid hakkında, genel kabulün Süleyman Çelebi'nin eseri olmakla birlikte bundan daha önce yazılmış Ahmed Fakih'in Çarhnamesi ve Erzurumlu Mustafa Darir'in eserinin bu türün ilk örnekleri olabileceği ileri sürülmektedir (Pekolcay, 2004: 481). Bursa Ulu Camii de kaleme alınıp yeni kurulan bir devletin maddi, manevi ve kültürel anlamda yapılandığı bir ortamda yazılmış bir eser, dönemin ruhaniyetini de taşımaktadır. Bu bağlamda bir taraftan camii, medrese, tekke ve zaviyeler kurulurken, diğer taraftan bu yerlerde ders talimi yapacak talebeler için de döneminde ve kendinden sonraki dönemlerde de hatırlanacak ve yâd edilecek âlimler, irfan sahibi ve kendisinden ilim talep edilecek zatlar yetişmiştir.

Süleyman Çelebi'nin de her anlamda bereketli ve ruhani olarak kabul edilen bir şehirde olması eserinin asırlarca hala derinliğini, hissiyatını koruduğunu muhafaza ettiğini göstermektedir. Yani Mevlid, yaşayan, dinleyicilerin ve okuyucuların huzur bulduğu bir eser olmuştur. Bunun yanında eserin manzum, sade ve aruzla yazılması, esere ahenk vermekte ve tekrar tekrar dinlemeyi hafızada kalmasını kolaylaştırmaktadır. Eser, bir bütün olarak değerlendirildiğinde mısraların her biri kendi içinde de uyumlu olmakta cinas ve kafiyeler özellikle aliterasyon, asonans, tekrar ile belli bir ahenk kazandırılmış olup sanatsal olarak kullanarak eserin sehl-i mümteni olmasını sağlamıştır. Ayrıca Eroğlu'nun belirttiği gibi vasıta beyitlerinde tekrar etmesi nazım şekli için dikkat çekici ve hafızada kalmasını sağlamaktadır (2010: 129). Eğer ateşten kurtuluş isterseniz aşk ve dert ile Hz. Peygamber'e salat getirin anlamında olan ger dilersiz bulasız oddan necât 'İşk ile derd ile aydun es-salât beyitinin tekrar edilmesi buna örnektir. Eser örnek alınarak yazılan diğer Mevlidler, Vesiletü-n Necat kadar halkın dilinde olmamıştır. Pekolcay'a göre eserin içinde bulundurduğu edebi sanatlardan kaynaklı da değerli olmaktadır. Ayrıca Süleyman Çelebi'nin ilaveli nüshaları olarak görülen eserlerde de başka kişilerin kaleminden çıkmış nazireler bulunmaktadır (2015: 40). Bu duruma örnek niteliğinde Aymutlu Şair Ahmed ile Süleyman Çelebi'nin Merhaba Bahsinin

karşılaştırılmasını yapmıştır. Ve yazara göre bu bahis Süleyman Çelebi'ye atfedilmiştir (1995: 29). Günümüze kadar Mevlide nazirelerin yazılmasıyla birlikte beyit sayısı da değişmiştir. Akdağ, makalesinde Süleyman Çelebi'nin eserine Şair Ahmed'e ait olduğu düşünülen 'Merhaba' bahsinin eklenmesiyle eserin gerçek beyit sayısının tam olarak bilinmesinin güç olduğunu ve buna rağmen 730 kadar beyit olduğunu ifade etmiştir (2008: 87). Süleyman Çelebi'den sonra Türk dilinde veya diğer İslam toplumlarında benzer eserler meydana gelmiştir. Fakat Süleyman Çelebi'nin yazdığı kadar etkili bir dile sahip olamamış ve halk kitlelerini kendi dünyasına çekememiştir (Pala,2010: 6). Asırlarca halk tarafından kabul edilip, sevilerek okunması ve sayısız benzerlerinin olması, eserin farklı sebeplerle bir gelenek halinde toplumla iç içe geçerek okunmaya devam etmesi bunun örneği olmuştur. Banarlı ise bu eserin tekrar niteliğinde benzerlerinin yazılması hakkında, eseri taklit niteliğinde olmadığı, bunun aksine eski üstatların izinde bir saygı yürüyüşü, onların eserini yeni dil ve üslupla yeni bir görüş ve düşünceyle yenileme hedefi olduğunu ifade etmiştir (1962: 3). Bu anlamda eserin günümüze kadar gelenek halinde devam etmesinde ona yazılan taklit niteliğindeki saygı yürüyüşleri olmuştur.

Güzel'e göre eserin üslubu sade olmakla birlikte bazı bölümlerde içerikle ilgili olarak ağdalı dilde kullanılmıştır. Vaka anlatımında daha sade sözler varken, bazı Arapça deyimler üslubu etkilemiştir. Aynı zamanda eski Türkçe kelimeler kullanarak halka ulaşmayı tercih etmiş ve hikâye, tasvir, delillere dayanarak ve doğrudan doğruya anlatım yolunu seçmiştir (1990:198). Süleyman Çelebi, Kuran-ı Kerim bilgisi ve Hz. Peygambere olan derin duygularının şiire dökmüştür. Ve o iç döküşün, ete kemiğe bürünmüş hali olarak unutulmayan bir eser ortaya çıkmıştır. Arapça, Farsça kelimelerinde bulunduğu eserden yazarın kelime haznesinin çok geniş olduğu ve anlatımının da onun gerçekten samimi olarak eseri kaleme aldığı görülmektedir.

Ayasofya nüshası en eski nüsha olan eser, farklı fasıllardan oluşmaktadır. Allah'a övgü, Muhammed-i Nur, Nurun İntikali, Muhammed'e övgü, Doğumu, Miracı, Mucizeleri, Vefatı olmak üzere farklı nüshalarda da değişiklik göstermektedir. Ama şu esas fasılları sıralamak mümkün olmaktadır (Aymutlu, 1995: 42).

- 1- Mûnacat
- 2- Dua
- 3- Hilhat
- 4- Veladet
- 5- Miraç
- 6- Hicret
- 7- Nasihat
- 8- Vefat
- 9- Hatime

Vural bu bahirleri altı bölümde açıklamaktadır. Tevhit kısmında daha çok Allah'ı zikir etmenin önemi ve Allah'ın varlığı, birliği yoktan var etmesi, Nur- i Muhammed-i kısmında Nur'un Hz. Âdem'den silsile şeklinde Hz. Muhammed'e kadar intikali, Veladet kısmındaki Mevlidin en çok anıldığı kısım olmaktadır. Hz. Peygamber'in doğumu ve doğumundan itibaren olağanüstü olaylar anlatılmaktadır. Merhaba bahsi halk arasında ayağa kalkılan yer diye bilinen kısımda Hz. Peygamber'in dünyaya teşrif ettikleri andır. Miraç kısmında Allah ile sohbet anlatıldıktan sonra Mûnacat kısmında Cenabı Hakka dua ve iltica yapılmaktadır (Vural, 2017: 180). Mevlidin farklı nüshalarının yanında bahir bahir ayrılmıştır. Ve her bahir özünde aynı olup çok değiştirilmeden farklı kaynaklarda farklı manalara gelecek şekilde açıklanmakta ve yorumlanmaktadır. Sonradan Mevlidin sonuna ya da aralarda okunmak üzere ilahi, kaside, hatim ve dua kısmı da konulabilmektedir. Farklı bahirleri bulunan Mevlid eserinin genellikle halk arasında herhangi bir ritüelde yapılan Mevlidlerde bu bahislerin hepsi okunmamaktadır. En çok okunan bahis, Mûnacat ve Hz. Peygamber'in veladeti kısmı olmuştur.

1.3.1. Münacat

Allah adın zikredelim evvela,

Vacib oldur cümle işte her kula.

Allah adın kim ol evvel ana

Her işi asan ide Allah ana (Fazilet,2016: 13).

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adı ile başlamak, Kuran- Kerim de geçtiği gibi besmelesiz yapılan bir işin sonunun kesik ve eksik olduğunu hadis-i şerifte söylenmiştir. Şöyle ki Hz. Peygamber besmele ile başlanılmayan her şerefli iş noksandır. Yararı ve bereketi azdır buyurmuşlardır. Kuran-ı Kerim de ilk sure Fatiha olmuştur. Fakat Fatiha suresi de besmele ile başlamaktadır. Nitekim Hz. Ali (r.a) Kuran- ı Kerimi, Fatiha suresinden, Fatiha suresini besmeleden, besmeleyi be harfinden, be harfini ise altındaki noktadan yazabileceğini söylemiştir. Ve “*el ilmi noktatiün ve kesserahal cahilüne. Yani ilim, bir noktaydı. Cahiller onu çoğalttı.*” diyerek besmelenin önemini söylemiştir. Bu anlamda Süleyman Çelebi de her işte besmele ile başlamanın önemine binaen besmele ile başlamıştır. *Hatta vacib oldur cümle işte her kula* (Çelebi, 2016: 13). Diyerek bütün işlerin başında söylenilmesi farz olmamakla birlikte, farz hükmüne yakın hüküm olduğunu söylemiştir. Besmele, “Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle anlamına gelmektedir. Özdemir'e göre, Kur'an'dan önceki suhuf ve sahifelerdeki olan şeyler, Kur'an da mevcuttur. Yine Kur'ân'ın manası Fatiha suresinde Fatiha suresinin anlamı ise besmele de bulunmaktadır (Özdemir, 1996:1). Ayrıca Çelebi Allah zikrini de Mevlid okuyucularına hatırlatmaktadır. Tasavvuftaki tabir edilen zikri kalbi (kalp zikri) de bu bölümle ilgili olmaktadır. Bu anlamda Mevlid hem bazı tarikat usullerinde hem de tarikata dâhil olmayan bireyleri de kapsamakla geniş bir yelpazeye sahip olmaktadır.

Bir kez Allah dise aşk ile lisan,

Dökülür cümle günah misl-i hazan (Fazilet,2016: 13).

Kul her zaman korku ile ümit kapısı arasında durmaktadır. Ve Rabbinin kendisini daima bağışlayacağını bilmektedir. Ama yine de beşerdir. Günaha meyli her zaman bulunmaktadır. Bu anlamda Çelebi adeta Mevlid ortamında hazır bulunan

herkesi günahına tövbeye çağırılmaktadır. Ve Allah ile kul arasında her zaman bir bağın olduğunu hatırlatılmaktadır. Mevlid dinleyicileri de kendilerine biçilen ömürlerini tekrar gözden geçirmekte ve hayatlarına tekrar yön verme fırsatı bulmaktadırlar.

Cümle alem yoğ iken ol var idi,

Yaradılmışdan Gani Cebbar idi,

Var iken ol yoğ idi ins ü melek

Arş ü ferş ü gün hem nüh felek (Fazilet, 2016: 14).

Aymutlu'nun yorumuna göre varı yok eden yoku var eden O'dur. Kainat yok iken O vardı; insan, melek, gökler, ay, güneş, dokuz kat gök yoktu. O, bunları kudreti ile yarattı. Ve bu kudretini göstermek için varlıkları delil göstermiştir (Aymutlu, 1995: 188). Eğer dünyada yaptığın hatalardan dolayı kendine hazırladığın cehennem odunlarının alevinden ve sendeki olan hırs, gazap ve şehvet ateşinden kurtuluş istiyorsan, O'nun özlemine çek ve O'na layık bir ümmet olamamaktan meydana gelen pişmanlık derdi ile O'na salât ve selam oku (Pala, 2009: 15).

Dahı her kime irişe bu kitap

Kılmaya bize hatasıçün itab

...

Gerçi tammü nakısı kamil bilür

Kamil olan cümleyi kamil bilür

Süleyman Çelebi eserinin hatasının olduğunu ve bunu okuyuculardan mazur görmesini isterken diğer taraftan da kâmil ve olgun kişilerin eksik görmediğini, Her kusuru ortaya çıkaranların aslında çok kusurlu olduklarını da ifade etmektedir. Aynı zamanda okuyuculardan kendilerine de dua etme talebinde bulunmuştur. Çelebi'nin yazdıkları için onu hatırlayıp, kendilerini manevi hâl ve duygu içine almaya vesile olduğu için dualarında hatırlamayı beklemektedir. Böylelikle Mevlid okuyan kişilerin onu rahmetle anması kendisi için de rahmet kaynağı olmuştur.

1.3.2. Hz. Muhammed'in Nuru ve Doğumu

Evvel andık anı kim evveldir ol,

Evveline bulmadı hiç akıl yol (Fazilet, 2016: 15).

İslam inancına göre, Allah her şeyi yoktan var etmiştir. Fakat her şeyden önce Hz. Peygamber'in nurunun yaratıldığı kabul edilmektedir. Mevlid, gönlü, akılı karışmış dağılmış, yaşadığı dönemin getirdiği samimiyetsizlik, kendinden olmayanı hor ve hakir gören zihniyet ve kendi kendine oluşturduğu maddi ve manevi kirlilikle bunalmış bireyin Muhammedi nur ile temizlemekte arındırmaktadır (Kemikli, 2015: 12). Bu anlamda Mevlid, sadece yemek verilen ortamın oluştuğu, vefat eden kişinin vasiyetinin yerine getirilerek sevap alması temennisinin edildiği bir ritüel değildir. Aynı zamanda Muhammedi nur ile gönüllerin teskin edilmesidir.

Evvelin ol evvelidir bi-güman,

Ahirin hem ahiridir Cavidan.

Her tasavvurdan münezzeh Hak'dur ol

Alem üzre hakim-i mutkakkur ol

Gerçi yoktan bunları var eyledi

Kudretin bunlarda izhar eyledi (Fazilet, 2016: 16).

Şüphesiz O, evvelin evvelidir; ebedi olan Allah, sonun da sonudur. Bütün tasavvurlardan ve düşüncelerden uzaktır. Alemin mutlak ve tek sahibi O'dur (Pekolcay, 2015: 113).

Hak ana viridi mükemmel eyledi

Yaradılmıştan eyledi mufaddal eyledi

Andan oldı her nihan ü aşikar

Arş ü ferş ü yerde gökte ne ki var

Ger Muhammed olmasa idi ayan

Olmayısardı zemin ü asuman

Gizli ve aşikâr bütün âlem yer ve gök ne varsa hepsi onun için yaratıldı (Aymutlu, 1995: 190). Pala ise şu şekilde yorumlamaktadır. *Eğer Muhammed'in nuru yaratılmamış olsaydı yer gök arş kürs, ay ve güneş de olmayacaktır. Bir hadis-i kudside “ Sen olmasaydın ya Muhammed, varlığı yaratmazdım!” buyrulmuştur.* Kâinat Hz. Peygamber'in yüzü suyu hürmetine yaratılmış, kısaca her şey Habibullah cihana gelsin diye var olmuştur (Pala, 2009: 23). Âdem as.'ın tövbesinin kabul edilmesi, Nuh as.'ın gemisinin karaya oturması, Musa as.'ın asasının ejderha olması, İsa as.'ın göğe çekilmesinin nedeni güzel nedene dayandırılarak hep Hz. Peygamber'in nurunun ortaya çıkması için olmuştur. Bu bakımdan orada bulunan topluluğa tekrar ikaz niteliğinde O'nun şeriatından ve sözünden ayrılmamayı hatırlatmaktadır.

Mustafa nurunu alında kodı :

“Bil, Habibim nurudur bu nur” dedi

Âdem as. yaratıldıktan sonra Allah meleklerine secde emrini vermiştir. Bir rivayete göre meleklerin secde ettiği Âdem'in alında olan Muhammed-i Nur olmuştur. Mevlid okurken sıra bu beyte geldiğinde cemaat başparmaklarını dudaklarına götürüp öper, sonra da sırasıyla kaşlarını gözlerini mesh ederler. Bu hatıranın sünneti olan mesh işlemini Âdem as. nuru merak edip, görmek istediği için Allah başparmağında göstermiş Adem as. da derhal o nuru öpüp göz ve kaşlarına sürmüştür. Nice zaman sonra nur, Hz. Muhammed'in silsilesinden dolaşarak kendisinde hiç ayrılmamak üzere karar bulmuştur.

Âmine Hatun Muhammed anesi

Ol sadeften toğdı dür danesi (Fazilet,2016: 19).

Muhammed Mustafa'nın annesi Âmine Hatun'dur. O inci tanesi sadeften doğmuştur. Peygamberin annesi Âmine Hatun hamileyken karnından hak tevhit sesi duyduğunu ve Hz. Peygamber'in dünyaya geldiği gece yemeni, hindi farisi yerleri seyrettiğini söylemiştir. Bir nur evinden yükselmiş ve bütün cihan nur olmuştur. Gök kapıları açılmış ve elinde üç sancak buluna üç melek görmüştür. Biri doğunun doğusuna, biri batının batısına, biri de Kâbe'nin damına dikilmiştir. Ardından melekler bölük bölük gelip Âmine Hatun'un evini tavaf etmişlerdir.

Didi gördüm ol Habib'ün anesi

Bir aceb nur kim güneş pervanesi (Fazilet,2016: 20).

Mum etrafında dönen pervaneler, kendini dönmekten alamaz ve en sonunda o ışığa kendilerini atarlar. Dünya fanusunda öyle bir ışık gelmiştir ki güneş kelebeğin mum etrafında döndüğü gibi dünya etrafında dönmektedir. Vural “ *Dedi kim mahbub u maksudun benem Sevdiğin can ile ma'budun benem Gece gündüz durmayıp istediğin N'ola kim görsem cemalin dediğin* ” bu beyitte de aynı namaz esnasında olduğu gibi Mevlid esnasında da miraç olayının hatırlandığını vurgulamaktadır (Vural, 2016: 181). Aymutlu ise Mevlidi aşk ile dinleyen kişinin gönlünde güller açacağını, kim ki onun doğumuna azizlik gösterirse o da Mustafa'dan azizlik bulacağını ifade etmiştir (Aymutlu, 1995: 193).

Geldi bir akkuş kanadıyla revan

Arkamı sığadı kuvvetle heman (Fazilet,2016: 22).

Mevlidin bu bölümünde ayağa kalkılması Hz. Peygambere hürmetten sayılmıştır. Bu beyit okunduktan sonra herkes saygı için ayağa kalkar ve ellerini önde bağlayıp Resulullah'ın manevi huzurunda bir müddet bekler. Sonra Mevlidhan devam eder. Ve Mevlid de insanların birbirinin sırtını sıvazlaması da beyaz bir kuşun kanadıyla Âmine Hatun'un sırtını sıvazlamasının bir temsili olmuştur. Hz. Muhammed tam o sırada doğmuştur. O doğar doğmaz gökleri ve yerleri bir nur kaplamıştır (Pala, 2009: 52).

Merhaba ey ali sultan merhaba!

Merhaba ey kan-i irfan merhaba! (Fazilet,2016: 23).

Bu fasılda herkes ayağa kalkarak, Hz. Peygamber'e gönül lisanı ile ‘Hoş Geldiniz Efendim!’” demektedir. İslam dinine göre, O gece birçok mucize meydana gelmiştir. Kâbe'nin sütunundan biri La İlahe İllallah deyip Muhammed (s.a.v) doğduğunu dile getirmiştir.

Debredicek dudağın ol mah-veş

Hz. Peygamber'in belli bir gün için gelecek dediği kervan güneşin grubu yaklaşmasına rağmen Mekke'ye gelmeyince Hz. Peygamber dua eder ve güneş bir

saat batmayı bekler. Güneş dahi onun dudağından çıkacak bir söze itaat etmektedir. Pişirilen zehirli kuzu dile geldi: ‘Ey Allah’ın elçisi, benden yime, zehirliyim, bana zehir kattılar, o nifak çıkarırlar sana hile ettiler’’ demiştir (Aymutlu, 1995: 199). Taş dahi onun avucunda taşıverdi sen de taş değilsin. O yüzden aşka gelip taşman gerekmektedir.

1.3.3. Miraç Bahsi Dua ve Yakarış

Gel beri ey aşk odına yanıcı

Kendüyi ma’suka aşık sanıcı (Fazilet,2016: 31).

Hz. Muhammed’in eşi ve amcasının vefatından sonra Hüzün Yılı’nda Allah onu Miraçla şereflendirmiştir. Onun aşkı ile ağlayıp inleyen Burak ile beraber Cebrail gelmiş, önce Kudüs’e gidilmiştir. Ardından semalar ziyaret edilmiş sonuçta beklediği, özlem duyduğu Rabbi ile görüşmüştür. Hz. Peygamber (s.a.v) Cebrail’e: “Bu nedir Ya Cebrail” diye sorarak ilerlerken her defasında “Geçelim Ya Cebrail” deyip hiçbir yere takılmadan Rabbine kavuşmak istemiştir.

İmdi gel isyanımız yad idelim

Nale vü zarı vü feryad idelim (Fazilet, 2016: 41).

Çelebi, okuyucuyu yapılan isyanlarına karşı pişman olmayı ahu figan etmeye çağırılmaktadır. Kişinin ne kadar çok yaşarsa yaşasın ölümle karşılaşacağını bu yüzden vakit geçirmeden tövbe ve istiğfar etmeye çağırılmaktadır.

Sıdk ile yolunda kaim kul için

Hazretüne toğru varan yol için

Her şey son bulup ölüm geldiğinde son nefeste iman ile canımızı teslim edelim. Biz günahkârlarını bağışlayıp günahlarından arındır. Bize didarını göster. Habibinin yüzü suyu hürmetine isyanımızı affedip bize merhamet et. Bizi sapkınlardan eyleme. Mustafa’nın ruhuna yüzbinlerce salat ve selam olsun. Eğer (inkârın ve günahların cezası olan) ateşten kurtuluş istiyorsanız, (onun) aşk (hasreti) ve lâıyk ümmet olamamaktan doğan dert ile ona salat ve selam okuyun (Essalat u vesselam, aleyke ya Habiballah deyin’’ (Pala, 2009: 109-113). Türk toplumunda altı yüz yıl boyunca okunmaya devam eden, eserin yazımında Emir Sultan, Molla Fenari

ve Somuncu Baba'nın da katkısı olmuştur. Süleyman Çelebi'nin eseri gibi Peygamber'i öven şiirler, toplum tarafından değerli bulunmuştur. Toplumun doğumdan ölüme önemli gördüğü günlerde her vesilede okunan eser, günümüze kadar tarihi, kültürel birikimi taşımaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

TOPLUMSAL HAFIZA VE MEVLİD

Toplum, belli bir coğrafya üzerinde yaşayan, ihtiyaçlarını sağlamak için iş birliği yapan ortak kültürü paylaşan insan birlikteliğidir. Fakat Aliya İzzetbegoviç, toplum ile topluluk arasındaki farklılıklara değinmiş, topluluğun müşterek fikir, karşılıklı itimat veya bir oldukları hissiyle birbirine bağlı olduğunu, toplumda ise, menfaatler arasında denge kanunu olduğunu ifade etmiştir (2016: 229-230). Toplumu tanımlarken olumlu ve olumsuz görüşlerde bu ayırmadan kaynaklanmaktadır. F. Tönnies'in cemaat (topluluk) cemiyet (toplum) tipinde topluluktaki fertler, benliklerini gruba feda ederek yaşarken, cemiyette fert ön plana geçmiştir. Üçüncü bir tip olarak 'ferdiyetçi toplum' ne fert ön plana çıkmakta ne de grup içinde benliğini kaybetmektedir (Aydın, 2015: 128). Ferdiyetçi toplumda birey sorumluluk almakta fakat belli bir toplumun çatısı altında yaşamaktadır. Bu anlamda birey, toplum içindeki eylemleri ile hem sorumlu olmakta hem de içinde bulunduğu toplumun kültüründen etkilenmektedir. Genel olarak toplum, belli bir mekânda ortak yaşam pratikleri geliştirmiş, kültür olarak belli ortak payda oluşturmuş ve kendini o mekâna, zihniyete ve kültüre ait hissedebilen ortak üzüntü ve sevinci paylaşabilen, gerektiğinde büyük bir dayanışma içine girebilen bireylerden oluşmuş bir yapı olarak tanımlanmaktadır.

Her toplumda belli bir hafızaya sahiptir. Bu hafızayı yaşamış olduğu anıların tecrübesi ile göstermektedir. Her birey belli bir toplumun mensubu olmakla tarihsel ve toplumsal hafızaya sahip olmaktadır. Toplumsal hafızayı ilk kez geçmişe bağlı bir hatırlama olarak ritüellere dayandıran Emile Durkheim olmuştur. Durkheim, ortak davranış ve akıl etme kalıplarının sadece pratikte görünür olmadığını, bunun yanı sıra tekrarlanan, eğitim yoluyla öğretilen ve kalıcı olması için yazılı hale getirildiğini, bu sayede kendisini görünür kıldığını vurgulamıştır. Yine ortak düşünce ve davranış kalıpları, bireylerin pratiğe geçirmesinden bağımsız olarak var olmuşlardır. Ve birey, bu kalıpları hayatına geçirip uygulayamamıştır (Birekul, 2017: 47). Toplumu oluşturan ortak kalıplar, bireye bağlı olmadan önce de mevcut olduğu için bireyin kalıplara uyup uymadığı bu kalıpların varlığını tehlikeye atmamaktadır.

Bu kalıplar, bireyin kendi kendine öğrenebileceği değil, belli bir toplumun içinde var olarak kavrayabileceği alan olmaktadır.

Toplumsal hafıza, birey için kendini anlamlandırılan, ortak düşünce ve deneyimlerden törenler, gelenekler, hatıra ve kimliği kapsayan bunların yanında sembol ve zihniyeti içinde bulundurmaktadır (Çelik, 2017: 63). Bu hafıza, tören, kutlama, ritüel, mekânlaştırma ile bir gerçeklik ve kimlik sunmaktadır. “Toplumsal bellek iki tarzda işler: kökeni göz önünde tutan, kökensel hatırlama ve kişinin özel deneyimleri yani yakın geçmişini gözünde tutan biyografik hatırlama olmaktadır. Kökensel hatırlama yazı kültürüne sahip olmayan toplumlarda dilde ya da dil dışı yaptığı araçlarla yaptığı nesneleştirmeler olan her türlü simgeye başvurmaktadır. Hatırlamayı ve kimliği destekleyici bu simgeler arasında törenler, danslar, anlatılar, desenler, giysi, takı, dövmeler, yollar, resimler, mekânlar ve benzeri öğeler sayılabilir. Biyografik hatırlama tarzı ise her zaman sosyal alışverişe dayanmaktadır” (Assmann, 2018: 60). Bellek, ritüeller vasıtasıyla hafızayı taşımaktadır. Bu belleği destekleyici simgelerin her birinin toplumda ve bireyin anlam dünyasında farklı karşılıkları olmaktadır. Birey bu imgeler sayesinde verili olan hafıza alanından kolaylıkla anısını çıkarabilmektedir. Ve şimdi ile yeniden yorumlayabilmektedir. Halbwach’a göre anıların hatırlanması mekânsal ya da zamansal çerçevelerdir. Bu konumlandırma, hatırlama eylemi gerçekleştirmekte ve ona istikrar kazandırmaktadır (Assmann, 2018: 44). Belli bir mekânı ya da zamanı bir nokta seçip, kaynak olarak bir bağlam içinde aldığımızda hatırlama daha kolay olmaktadır. Anma törenleri ritüeller, hatırlamayı kolaylaştırmaktadır.

Connerton’a göre anma törenleri, bellek destekleyici araçlar olarak biçimcilik ve uygulamısal özelliklerini buldurmaldır. Törensel yeniden canlandırma topluluk belleğinin biçimlenmesinde önemli bir nitelik olmaktadır. Takvimli, sözlü ve jestli yeniden canlandırmadan söz edilebilir (Connerton, 2014: 112). Takvimli yeniden canlandırma, normal sıradan günlerin yanına kutsallık atfedilen, kutlanmaya ve hatırlamaya değer görülen, bireylerin bilincinde farklı bir yere sahip olan ve o günü veya haftayı anlamlı kılan bir gün olmaktadır. Örneğin Şeb-i Aruz Töreni hem devlet erkânı tarafından kabul görmüş, hem de ulusal ve uluslararası alanda kabul

görülerek Mevlana'yı anma ve anlamada o hafta değerli kılınmıştır. Her dönemsel tören diğer törenin aynı görüldüğü için törene katılanlar, kendilerini hep aynı zamandaymış gibi bulmaktadırlar. Sözlü yeniden canlandırma dildir. Seçilen bir dil diğer dillerden daha önemli olmaktadır. Özellikle dinlerde seçilen bir dil daha kutsal sayılmakta ve o dille kutsal metinler aktarılmaktadır. Jestli yeniden canlandırma ise özdeşleştirme yolu ile olmaktadır. Ataların kahramanlık eylemleri ve jestleri taklit edilmektedir. Günümüzde 'Diriliş Ertuğrul', 'Payitaht Abdülhamit' dizileri geçmişin olaylarından ilham alınarak yapılmış ve bu doğrultuda geçmişle özdeşleştirilerek, olaylar yeniden canlandırılmıştır. Miladi aylara göre yapılan kutlamalar olduğu gibi hicri aylara göre yapılan anmalar da bulunmaktadır. Örneğin muharrem ayında yapılan Aşure geleneği Nuh as.'ın gemisinin karaya oturduğunda o gün pişirilen ilk yemek olan aşure, o günden günümüze kadar gelmiştir. Törenler bu anlamda canlandırılan şimdiki ve gelecek nesil için tekrarlanarak taşınıp sürdürülecektir.

Geniş bir ilişki ağını içinde barındıran toplumların veya daha fazla iletişim ve paylaşımına sahip olan grupların belleğinin hatırlaması, unutulması, korunması ve taşınması söz konusu olmaktadır. Bellek daha çok geçmişle kurduğumuz bağ ve hatırlayabildiğimiz bilgilere dayanmaktadır. Bu anlamda bugünkü dünyayı anlamlandırırken ya da deneyimlerken geçmiş ile birlikte yaşamaktayız. Ve şimdiki zamana geçmişin gözüyle bakarak, yaşanan olaylar, karşılaşılan nesnelere o esnada algılayamadığımız, vakıf olamadığımız durumlarla birlikte, durumları bir sebebe dayandırarak şimdiki zamanı tecrübe etmekteyiz. Paul Connerton'un ifadesi ile "Tanıdığımız bir kimseyi görmemiz dahi düşünsel bir süreç olmaktadır" (2004: 10). Daha önce görülen kişinin yüzü belleğe alınmıştır. Bundan dolayı her gördüğümüz ve duyduğumuz aslında kişinin daha önceki yüzüyle ilgili gözlemlerimizin depolanmasını içermektedir. İçinde hatırlamayı, geçmişi barındıran ve bunları depolayan, bu alandan, istenilen şeylerin gün yüzüne çıkarılması, okunması işlemine bellek denmektedir (İlhan, 2018: 155). Bellek kelimesi İngilizce memory, Osmanlıcada hıfz kelimesinden türetilen hafıza olarak kullanılmaktadır (Karaarslan, 2014: 14). Bireylerin hayatlarındaki geçmişi barındıran ilk deneyimler ve önemli anılar, hafızasında depolanmakta ve bireylerin kişiliklerini oluşturmaktadır. Suya atılan bir taşın halkası gibi belli bir merkezi olan zaman ve bellek daima eylemedir

ve genişlemektedir. Anılarda şimdinin içerisinde birikerek algının ve anımsamanın konusu olmakla unutulmazlar. Çünkü yaşamın zamanı ve bilinci bugünün zamanı içindedir. Her bellek izi birbiriyle ilişkili olduğu için bir şey anımsanırken diğer bir şey hatırlanabilmektedir (İlbuğa, 2016:102). Zaman geçtikçe unutulan ya da unutulduğu sanılan anılar, aslında katlanarak şimdiye gelmektedir. Çünkü bellek anıları depolarken aynı zamanda yeniden üretmektedir.

Bireyin zihin şeması, daha çok bireysel zihin gelişmeleri şeklinde sadece zihnin bireysel yetenekleri olarak algılanmış olsa da Halbwachs belleğin ve hatırlamanın yalnız bireysel yetenek ve nitelik olarak değil aynı zamanda sosyalleşme süreçlerinin de belleğe etki ettiğini söylemektedir. Birey, dünyaya gözünü açtığı zamandan itibaren, küçük veya büyük bir grup içinde hayatını sürdürmektedir. Bireyin yakın çevresi, ailesi başta olmak üzere okul ve arkadaş ortamı gibi küçük gruplardan başlayarak, iş hayatına katılım ile birlikte büyük grupların içine dâhil olması, birey için etkileşim alanının gelişmesini sağlamaktadır. Bu anlamda bireyin kişisel, bireysel hafızası bu ortamlarda şekillenip bütün bu sosyalleşme süreçleri, bireyin kimseyle paylaşmadığı duygu ve zihin dünyasını etkilemekte belki de bu dünyayı zaman zaman görünür kılmaktadır. Kısacası, bellek sadece zihnin niteliklerinin bir yansıması değil aynı zamanda sosyal koşulların ve çevrenin belleğin inşa olmasında etkisinin olduğu vurgulanmaktadır.

Bireylerin dinsel, akrabalık ya da sınıfsal gibi belli bir gruba üyelikleri, hatırlama ve hafıza açısından daha etkili olmaktadır. Anımsanacak çoğu şey başka bireyin belleğinden yardım alarak hatırlanabilmektedir. Bu durumda kişisel gibi okunan bellek ve anımsama, hatırlanan, aktarılan ya da aktarılmayan düşünceler, diğer kişiler ile kurduğumuz etkileşim sonucunda oluşmaktadır. Bu hatırlamayı yaparken de ait olunan grubun kanalını izlenerek yine grubun salt ilgilerine odaklanarak gidilmektedir. Çünkü belleğin hatırlaması yakın veya uzak benzerlik ya da benzememe değil, fikir, düşünce, duygu anlamında aynı şeyi paylaşmaktır. Dolayısıyla Halbwachs'a göre bireyler için, gruplar, anılarını yerleştirebilecekleri ortak çerçeveye sunar (2016: 171). Sosyal hayat içerisinde sürekli kendini belli bir grubun içinde bulan bireyler, bu yolla anılarını gruplar vasıtasıyla daha önce

işaretlemiş oldukları yerlerden rahatlıkla bulup çıkarabilmektedirler. Çünkü, olaylar gruplar için aynı öneme sahip olmaktadır. Bu grup kimi zaman ailesi gibi yakın iken kimi zaman geçici bir grup olmaktadır. Her ne olursa olsun bu gruplar vesilesiyle bireyin zihninde her yaşta saklayabileceği ve istediği zaman tekrar açıp bakabileceği küçük sandıklar oluşturmaktadır. Örneğin üniversiteye yeni başlamış bir kişi için yeni ev veya yurt ortamı farklı bir sandıktır. Birçok yıl beraber olduğu grup ortamında kendisinin de içinde bulunduğu, birlikte aynı ilgiye sahip olunan kişilerle aynı şeyleri paylaşmak, birey için sonraki yıllarda anımsanırken hep o ilgi çerçevesinde hatırlanmaya açık olacaktır. Ya da tam tersi, ilgi ile değil olumsuzluklarla, pişmanlıklarla, üzüntü kalıpları ile de hatırlayabilmektedir. Nasıl bir anı kalıbı ile hatırlarsa hatırlasın belli bir grup çerçevesinde hatırlama gerçekleşecektir. Bu bağlamda ortak yapılan eylemler, aynı düşünülen fikirlerle beraber yapılmaktadır. Bu benzerlik bellekte tutulmayı kolaylaştırmaktadır. Günümüzde internet üzerinde kurulan gruplarda da bu durum söz konusu olmaktadır. Belli bir amaç için (bir konu hakkında bilgi, haberleşme, organizasyon, muhabbet, dini, kitap okuma gibi gruplar) bir araya gelinen, uzun veya kısa ömürlü, bilinen veya tanıdık olmayan bireylerin oluşturduğu gruplar üzerinden de belli bir bellek çağrışımı oluşabilmektedir. Sadece belli bir kişi topluluğunu tanıyıp çoğunu tanımadığımız gruplar içinde kendimizi rahatlıkla bulabiliriz. Bu durumda kalmayı ya da ayrılmayı tercih edebiliriz. Kalmayı tercih ettiğimizde orada paylaşılan her şey artık muhabatımız ve belleğimizde çağrılacak birer öge durumuna gelecektir.

Maurice Halbwachs anılarımızın kolektif olduğunu, bir mekânda gezintiye çıkan kişi bir başkasının daha önce o yerler hakkında düşünmüş olan kişilerin sözlerini hatırlayarak onlarla beraber gezmektedir. Başka insanlarda o kişinin anılarını paylaşmışlardır (2018: 30-31). Bu anlamda anılar, bir başka kişi ya da kişiler tarafından daha önce deneyimlenmiş ve üzerine kendi birikimleri ile yorum yapılmış olarak diğer kişiler tarafından okunmaktadır. Birey, tek okurken ya da tek başına gezerken aslında daha önceki yorumları ve analizleri de elde etmektedir. Bu durumda anıların bireyselliğinden söz edilememektedir. Belleğin sosyal koşullara bağlı olduğu söylendikten sonra Jan Assmann en kişisel anıların dahi sosyal grupların iletişimi ve etkileşimi üzerinden olduğunu söylemektedir. “sadece başkalarından öğrendiklerimizi

hatırlamayız. Aynı zamanda onların anlattıklarını, anlamlı diye vurguladıklarını ve yansıttıklarını da hatırlarız. Başkaları tarafından sosyal açıdan belirlenmiş anlamları bağlamında algılarız” (2018: 44). Muhakkak birey kendine has bir belleğe sahiptir ama toplumda içinde bulundurduğu kişilerin belleğine etki etmektedir. En basit gruplarda dahi ilgi çeken bir konu hakkında daha fazla kulak kabartıp, vurgulanan şey üzerinde düşünülüp araştırma yapılmaktadır. Ya da konu ile ilgili hiçbir fikre sahip olunmayan durumlarda ise, o konu hakkında diğer grup üyelerinin anlattıkları, okudukları ya da onlardan dinledikleri bağlamda, anma etkinlikleri ile algılamak zorunda kalınmaktadır. Burada toplumun belleğe etkisi hissedilmektedir. Bu anlamda birey algılar, anlar fakat anı biriktirme içine girilen farklı gruplar ve bu grupların düşünce ve duygusundan kaynaklanmaktadır. Bireysel olan idrak, bir anlama ve kavrama olup anılar için bireysellikten söz edilememektedir.

Hafıza dinamiktir. İşlevsel ve dinamik olmalıdır ki kendisine nispet edilen topluluk ya da toplum derin tarihsel bağları ve zengin kimliği ile geleceğe güvenle baksın. Toplumsal hafıza, yalnızca geçmişe ait sembolik miras olarak kalmamalıdır. Kendisine nispet edilen hafızadan beslenemeyen yaşayan kültüre ve gündelik hayata taşımayan bir topluluğun zamansal devamlılığı ve tarihsel kimliği yara alacaktır (Çelik, 2017: 65). Gelecek için meşruiyet kazanmak adına geçmişe atıf yaparak geçmişten destek alarak gidilmektedir. Bu bağlamda toplumsal hafızayı sadece törensel alanlarda anıp gündelik hayatta görünür olmadığı durumda dün bugüne taşınmamakta ve canlı yaşayan bir gelenek olmadan toplumun kimlik algısı da tehlikeye düşmektedir.

“Belli bir eylemle ilgili en az iki bağlam anımsayarak o eylemi tanımlarız. Olayda rolü bulunan kişilerin davranışlarını, onların yaşam öyküleri içindeki yerine yerleştiririz. Bir yaşamın anlatısı, birbiriyle bağlantılı anlatılar dizisinin bir parçasıdır; söz konusu anlatı, kişilerin kimliklerini edindikleri grupların öyküsü içine gömülüdür” (Connerton, 2004: 41). Bu anlatıya örnek, Konya Ertuğrul Köyü’ne yıllar önce yerleştirilen Çerkezler verilebilir. Köyün kanunu denilebilecek en yaşlı üyesi, bizzat kendi yaşadıklarını anlatırken sanki o anın içinde tekrar var olmuş gibi anlatmakta, gözünü belli bir noktaya dikerek, o günlerini o anda tekrar yaşamaktadır.

Söz konusu bizatihi kendinin de deneyimlediği ve anlatı olarak sunduğu olaylar, ondan öncekilerin de deneyimlediği olaylar dizisinin bir parçası olmaktadır. Ve bu kişilerin gerçek yaşam öyküsü, kendi grup üyelerinin de kimliklerinin içinde gömülü olmaktadır. Bu kimliklerden hareketle eylemlerini de kimliklerini anımsatacak uygulamalarda kullanmaktadırlar. Bu durumda “ bellek bir kişide onun iletişime katılımı sonucu gelişir. Bu durum dini ya da ulusal topluluklara katılımının sonucudur” (Assmann, 2018: 44). Bellek, sürekli iletişim içinde varlığını sürdürür bu dini ya da ulusal topluluk ya da bireyin içinde bulunduğu topluluk ile alışveriş kesilirse veya alışveriş içinde olunan gerçekliğin çerçevesi değişir kaybolursa unutmaya ortaya çıkmaktadır. Bellek ve toplumsal birliğin bozulmasıyla yorumlama ortaya çıkar ve çevrenin değişmesi ile birlikte unutmaya da başlar. Bu çevrenin değişmesi ya da içinde bulunan çevre ile ilişkinin bitmesi ile oluşan unutmaya durumuna Halbwachs rüya benzetmesi ile derinlik getirmektedir. “Uyanırken algılarımızı ve anılarımızı içinde sıraladığımız mekân ve zaman çerçeveleri arasından rüya içindeki unsurları buluruz ama bu unsurlar parçalıdır ve kırık bir porselenin desenindeki dağınık parçalar gibi tuhaf bir biçimde bölünmüşlerdir” (Halbwachs, 2016: 82). Uyanırken mekânı ve anıları rüyaya göre daha kırıklı buluruz, ne kadar kolektif durum varsa hatırlama o kadar net olmaktadır. Bilmediği yerlerde gezen kişi, anılarını sabitleyeceği bir toplulukla karşılaşmazsa oradaki anılar, aklından çıkıp gidecektir. Rüyalarda bile hatırlamak için toplumsal ortama sahip olmak gerekmektedir. Rüya düşüncenin sembolü olabilir. Rüya başka bir canlılık alanı oluştururken diğer taraftan da mantıksal bağlar, algılanabilir gerçeklik az olduğu için rüyayı hatırlamak zorlaşmaktadır. Zaman zaman aynı anılar gibi rüyalarda bir anda başka bir olay ile ortaya çıkabilmektedir. Gün içerisinde sürekli meşgul olunan iş veya düşünce rüyada ortaya çıkabilmektedir. Bu rüyaların mantıksal bağı varsa, algılanabilir özellikte ise birey bunu hatırlayabilmektedir. Bunlar yoksa bilinç, bulanıklaşıp rüyaya dair bir şey hatırlayamamaktadır. Bilinç ne kadar keskinse hatırlama da o kadar fazla olmaktadır. Bu keskinliği belirleyen ise bireyin günlük hayattaki yaşadıkları ile bağlantılı, çevre faktörünün etkilediği bilinci olmaktadır.

Hatıranın bir anlamda bağlı olduğu zamansal veriler çerçevesi vardır. Bir şey hatırlarken yolculuk esnasında, genç bir adamdım, yaşlı bir adamken, şu arkadaşlarla

beraberdim, Şu işi hazırlıyordum, Şu olay gerçekleŐti gibi dŐŐünceler dizisi sayesinde hatıra vücut bulur ve tamamlanır (Halbwachs, 2016: 122). Hatırlamada belli yer ve zaman ifadeleri alanı daraltarak hatırlamayı kolaylaştırmaktadır. Bellek tekniğinin ilk aracı mekânlaştırmadır. Hatırlama kÖltÖrÖ doğal mekânlarla koyduğu iŐaretlerle çalıŐır. Her dÖnemin değil aynı zamanda her grubun her inancın kendi özel anılarını kendi özel biçimleri ile mekanlaŐtırdıĐı ve anılaŐtırdıĐı topoğrafik metin denilebilecek bellek mekanları var olmaktadır (Assmann, 2018: 68-69). Bu yer ve yerleŐtırmeler sayesinde tek bir anıt yerine belli bir mekânın tümÖ gösterge haline gelebilmektedir. Hatıralar, yaşanan bir mekâna dayandıka daha fazla anımsanacaktır. Anımsama, belli bir bağlantı ve bÖtÖnlÖĞÖ kapsamaktadır. Tek tek kopuk bir anımsamadan sÖz edilemez. Ancak bunların birleŐimi ve bÖtÖnleŐtirici yapısından bir anımsama olarak sÖylenebilir. Bu durumda anımsamanın yeniden yapım olduğu sÖylenmektedir. Yani bir Şeyi diğerlerinden ayırt etmek için belli bir Őemada tuttuğumuzu ve bunun o Şeyi ağırmada daha kolay olduğunu sÖylenmektedir. Anlam bilimsel, sÖzel ve gÖrsel kodlamalarla soyut olan dŐŐünceler somut hale getirilmektedir. Bu anlamda ilk ve son deneyimler her zaman daha fazla hatırlanacaktır (Connerton, 1999: 51). Anımsama rÖyadan farklı olarak kopuk hatırlamalar yerine daha derli toplu hatırlamayı çaĐrıŐtırmaktadır. Bunu da sÖzel ve somut kodlarla yapabilmektedir. Kişinin hatırlama/anımsama mekanizması bir Şeyi nasıl yaŐadıĐıyla ilgili olmaktan ziyade onu nasıl kaydettiği ve o kaydettiği Şeyi nasıl yorumlayarak “gÖncelleme” yaptığıdır (İlhan, 2019: 162). RÖya gÖren kimse kendini terk etmediği için kolektif bakış açısına sahip değildir. Ancak bazı nesnelere akılda tuttuğu için parçalı imgeleri canlandırabilir tanıyabilir ya da anlayabilir. Bu anlamda sÖzel ulaŐımlar kolektif hafızanın kopuk da olsa kalıcı çerçevesinde oluŐturabilmektedir (Halbwachs, 2016: 116). Birey dŐŐünce olarak gÖn içerisinde bir Şeyleri duyar, bu sÖzel olarak aldıkları zihin dÖnyasında bir gerçekliğe ya da kendi kurduğu bir resme dÖnÖsmektedir. Bu resim sayesinde rÖyadan sonra bazı Şeyleri anlamlandırabilmektedir. Bellek, toplumsal evre ile etkileşim ile anma tÖrenleri, mekanlaŐtırma sayesinde hatırlamayı gerçekleşmektedir. Mevlidde cenaze tÖrenleri Şehitleri anma gibi tÖrenlerle belli bir mekâna sahip olması hatırlamayı kolaylaştırmaktadır.

2.1. Kavram Olarak Hafıza

Zaman zaman daha önce yaşanılmış, ya da tecrübe edinilmiş bilgiler, anılar, bir koku, tat ya da ses ritimleri gibi herhangi bir sebepten tekrar gün yüzüne çıkıp dillendirmekte hatta eski hatırlanan izlerden yürünmektedir. İşte bu dillendirmenin adı kendi lisanımızda anımsama, hatırlama olmaktadır. Bu yaşanmışlıkla kazanılan şeylerin aradan ne kadar zaman geçerse geçsin bir sebepten dolayı zihinde muhafaza edilmesine hafıza denmektedir (Özakpınar, 2017: 10). Bu anlamda hafıza soyut bir kavram olmakla birlikte daha önceki deneyimleri geri getirmesi ve bunu davranışlarda görünür kılmasıyla aynı zamanda da somut olarak görünür olmaktadır. TDK hafızayı “yaşananları, öğrenilen konuları, bunların geçmişle ilişkisini, bilinçli olarak zihinde saklama gücü” olarak tanımlamaktadır (URL-2). Hafıza aynı zamanda koruma, muhafaza etme (özellikle mukaddes şeyler için), devam ettirme, sürdürme, sadakat, bağlılık, anlamlarına gelmektedir.

Arapça da çekimlenmesine göre değişik anlamlara gelen hafeze (hıfz) kelimesi muhafaza; koruma, savunma, telaffuz; tedbir, hafız; koruyucu, mahfuz; korunmuş, muhafaza edilmiş ezberde olan bilgilerden yiyeceklere kadar geniş kapsamı olmaktadır (Mutçalı, 1995: 181). Başka bir ifadeyle algıları saklayıp hatırlanmalarını sağlayan ve el- kuvvetü’z-zakire (hatırlatan kuvve) diye de adlandırılan zihin gücüdür (Güner, 1997: 108). Bu kuvve, bir his ya da hassa (hisler) bütünü olmaktadır. Dışardan gelen bilginin birey içinde algılanıp sindirilmesine ve zihinde belli bir yer işgal etmesine fehim (düşünce) denmektedir. Bu düşüncenin bağımsız düşünce haline gelmesi ise idrak olarak tanımlanmaktadır. Gazali bir nesnenin tam zihindeki kavramı olan marifet bilgisine ulaşmasına tefekkür diyerek bunun aynı zamanda ibret ve ders çıkarma, böylece tezekkür/ hatırlama olduğunu ifade etmektedir. Ona göre her düşünen kişi aynı zamanda tekrar edicidir. Bu anlamda bilginin ya da nesnenin tekrarıyla kökleşmesi sağlanmakta ve zihinden ve kalpten kaybolma ihtimali uzaklaşmaktadır (Gazali, 2017: 24-26). Koruma tekrarlarının yanında farklı anlamlara gelen hafıza kavramı içinde düşünme hıfz etme, anlama kelimelerini de barındırmaktadır. Kalpten ve zihinden uzaklaşan bilginin hatırlanması oldukça zor olmaktadır.

Aristo De Anima (Kitabü'n – Nefs) adlı eserinde ruh bedene ait organlarla iş görmekte olduğunu ifade etmiştir. Böylece duyu ve algı konusunu ruhi güçlerle bağdaşık olarak izah etmeye çalışmıştır. De Anima'daki bilgi kuramı yaklaşımı, Aristoteles'in hatırlama ve bellek ile ilgili kuramının temelidir. Hatırlama, bellek içinde imge ve anıları anma çabası ile beraber oluşturulan resimler (izlenim ve imgeler) sayesinde bilgi edinilmektedir (İlhan, 2018: 157). Bu durumda verili (hafıza) alandan bellek (geçmiş) sayesinde belli şeyleri alıp çıkarmak onu okuyup yorumlamak ya da okutup yorumlatmak hatırlama ve bellek arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Eflatun Devlet diyalogunda duyuların yalnızca bir zan (opinion) ifade ettiğini ve bilgi sağlamadığını ifade etmektedir. İbn-i Sina'ya göre algı iç ve dış olarak ikiye ayrılmaktadır. Dış algı güçleri beş duyu olurken iç algı güçleri, ortak duyu, vehim, tahayyül, tasavvur ve hatırlama olmaktadır. İbn- i Sina'ya göre ortak duyu bu beş duygunun ortak algı merkezi olmaktadır. Ve bu ortak duyu bütün duyu formlarını olduğu gibi saklayıp depolamakta tasavvur gücü ile bu duyu formlarını alıp işleyerek hayal formlarına dönüştürerek beş duyuyu aşan iç yaşantılarının duyumladığı güç olmaktadır (Hökelekli, 1994: 11-12). İzahı yapılan beş dış duyu idraki oluşturmaktadır. İdrak farkına varmak, tanıma, kavrama, bilme, ulaşmak, yetişmek algılamak ve görmek anlamlarına da gelmektedir. İdrak, idrak edilen nesnenin benzerini kopyalamaktır. Bu anlamda tam olarak algılanması onda bıraktığı iz doğrultusundadır (Hökelekli, 2000: 477-478). Bir nesnenin ya da bilginin algılanmasında düşünce, hatırlama vasıtasıyla içselleştirilmektedir. İnsana hükmeden duygular, iç yaşantısını şekillendirerek, bir kavrama dair adacıklar oluşturmaktadır. Bu adalar, sayesinde düşünceler şekillenmekte ve kavramlara dair tasavvur elde edilmektedir.

Birçok bilim dalının yanında sosyoloji bilimi de hafıza konusuna değinmektedir. Özellikle Durkheim bireysel olarak görülen şeyleri bile toplumla bağlantısını kurarak açıklamıştır. Durkheim işlevselci yaklaşımı ile toplumu canlı bir organizma olarak görmekte ve kolektif bilinçten bahsetmektedir. Ona göre bu bilinç, aynı toplumda yaşayanlar için, ortak duygu, değerler belirli bir yaşam biçimi oluşturmakta bu günlük pratiklere de yansımaktadır. Bütün bunları ortak bilinç kolektif bilinç olarak adlandırmaktadır (Zencirkıran, 2016: 36). Bu anlamda

Durkheim'e göre toplumsal dayanışma iki tip üzerinden açıklanmaktadır. Bunlardan zihin, duygu ve düşünce birliğine dayanan mekanik dayanışma, diğeri ise işlevlerin farklılaşması ile iş bölümüne dayanan organik dayanışmadır. Mekanik dayanışma, bireylerin kitleler içinde erimesini içerirken, organik dayanışma da bireyler, kendi eylemlerini gerçekleştirmektedir. Bireyler toplumda ayrı ayrı olsa da bir üst bilince sahip bulunmaktadır. Bu anlamda kolektif bilinç, toplumun bilincini etkilemekte, kontrol etmekte ve baskı kurmaktadır. Karaarslan 'Hafızanın Sosyo- Psikolojik Bağlamı' adlı makalesinde hafızayı 'geçmişimizi kaydeden, gerektiğinde başvurabileceğimiz ve bu sebeple şimdiki anımızı etkileyen sistemin adıdır' (2017: 25) diye tanımlamaktadır. Böylece geçmişte yaşananlar kaydedilirken onun bıraktığı izler, anılar anımsamalar her zaman şimdiyle ve yaşanan anla bağdaştırılarak bireyin zihninde yer almaktadır. Eski anıları hatırlatacak defter, hediye, diğeri bireylere göre hiçbir önemi olmayan herhangi bir eşya saklanarak bu hafızadaki muhafazaya yardımcı olmaktadır. Bu anlamda kişiler çok farklı değerlerde olan nesnelere anlam yükleyebilmektedir. Bir babanın oğluna verdiği Kuran-ı Kerimi, evladının babası okudu diye diğerilerinden ayrı tutması, ata yadigârı bir silahı diğeri silahlar ne kadar fonksiyonlu olsa da onlardan ayırmak, sevilen dostlardan gelen küçük bir not parçasını her daim saklamak, nesnelere verilen anlamlara birer örnek teşkil etmektedir. Genel anlamda hafıza, farklı anlamlarının yanında toplumsal, iletişimsel, kültürel, tarihsel hafıza olarak farklı şekillerde yorumlanmıştır.

2. 2. Hafızanın Görünümleri ve Farklı Yorumları

Jan Assmann, Maurice Halwachs'ın kolektif hafıza, Nietzsche'nin vicdan ve Freud'un süper egosunu kullanarak kültürel hafızayı açıklamaktadır. Onun teorisi kültürel hafıza ve iletişimsel hafıza arasındaki farklılıkları açıklamaktadır. İletişimsel hafıza kişinin günlük diyalog, jest ve alışkanlıklarından oluşmaktadır. Assmann'a göre kültürel hafıza, yaşam biçimini korumak için taş tabletlerden bilgisayarlara bir toplumun kullandığı çeşitli hafıza, depolama ortamlarının sonucudur (Assmann, 2006: 127). İletişimsel hafıza, daha bireysel olarak sınırlı iken, kültürel hafıza bir toplumun hatırlama yeteneğini genişletmektedir. “*Kültürel hafıza, iletişimsel hafızadan farklı olarak tarihsel süreçte ritüeller aracılığı ile oluşmakta ve aktarılmaktadır. İletişimsel hafızada olduğu gibi gündelik hayat ve biyografi merkezli dolayısıyla kişinin ömrü ile sınırlı değildir. Bayramlarda ve dinî ritüellerde görüldüğü üzere kalıcıdır ve genel ile ilişkisi daha yoğundur. Gündelik olmayan olayları hatırlatma organıdır. İletişimsel hafızadan ayrıldığı en önemli nokta ise biçimlendirilmemiş olması ve töreselliğidir (Karaarslan, 2014: 39). Kültürel hafıza, toplumun tören ve ritüel olarak içinde bulunduğu için bireyin daha fazla hafızasında yer edinmektedir. Ritüel hatırlama biçimi ile nitelenen kült dinleri kutsal deneyimlemenin ne demek olduğunu güçlü bir şekilde aktarmaktadır. Bundan dolayı kült toplumları için ritüel olmadan acı çekip çökmeye mahkum olmaktadır (Assmann, 2006: 128). Bu bağlamda kültürel hafıza ile gelenek arasında sıkı bir bağ olmaktadır. Bireyin toplumun üyesi olduğunu, toplumdaki aynı kültürü paylaşarak, aynı şeyleri hatırlamak ve öğrenmek ile mümkün olmaktadır.*

Bu hafıza ayrımının yanında okul, mahkeme, müze vb. kurumlarda şekillenen ve bu kurumlarda sürekli yeniden üretilen hafıza biçimine *kurumsal hafıza* adı verilmektedir (Karaarslan, 2014: 40). Ayşe Öktem'in *Hafıza mekânlarından gözlem ve deneyimler* adlı çalışması tam da kurumsal hafıza ile ilgili bireylerin ve toplumların müzeler vasıtasıyla yeniden hafıza inşa etmesini göstermektedir. Niçin hatırlamak gerektiğine hatırladıkça anlamanın önemine vurgu yapılmaktadır. Bosna Hersek Tarihi Müzesi Örneğinde savaşa tanıklık etmiş bir mekânın insanların belleklerdeki ve özellikle şehir sokakları adımlayanların belleklerinde, göz

alabildiğine delik deşik, hasarlı bina, parkların içindeki mezarlıklar, canlı olarak duran ve silinmeyecek izlerden bahsedilmektedir. Bu izler hafızada mekânın şehrin anlattığı ile özdeşim kurmaya yaklaştırarak anı mekânları oluşturmaktadır.

Saraybosna Gülleri, havan topu patlaması dolayısıyla asfaltta meydana gelen şekillerin sonradan kırmızı renge boyanarak anıt haline getirilmiş biçimidir. Bu bakımdan Saraybosna gülleri hafıza ve tarihle bağ kuran özel bir kentsel bileşeni tanımlamaktadır. Ve burada hayatını kaybeden insanları simgeleyen hafıza imlemleri olmaktadır (Kıyığı, 2018: 33). Bu bağlamda mekân ile hafıza arasında sıkı bir bağ kurulmaktadır. Neredeyse tüm anıların ya da olayların gerçekleştiği bir mekân var olmuştur. Mekânın var olması içinde yaşanan olaylar, ilişki ağları, hatıralar, acılar ve bunun daha fazlası olmaktadır. Diğer bir örnek Berlin'deki Yahudi Müzesinin nasıl hafıza ve hatırlama alanına dönüştüğünün çalışması olmuştur. Bu müzenin insana yön duygusunu kaybettiren ve kendini güvende hissetmesini engelleyen bir tasarımı bulunmaktadır. İçinde olan boş sekteler, o dönemde sonu getirilen her bir vakayı, hayatı ve hikâyeyi tasvir etmektedir. Hâlâ çeşitli eğitim ve atölyelerin bulunduğu müzede farklı inançların birbiri arasındaki benzerliklerinden de bahsedilip geçmişe dair hafıza inşa edilmektedir (Sağçolak, 2018: 121-124). Bugünün oluşmasında en belirleyici etken geçmiş / hafıza olduğundan yine gelecek için önemli olan bu geçmişin tecrübeleri ise, o zaman bu bilinç, belli bir idrak ve zihniyete dönüşmesi gerekmektedir. Geçmiş izler, göstergeler ve sembollerden oluşmaktadır. Bu anlamda bunlar hafızaya yeniden şekil vermektedir. Eskiye dair yaşatılan her şey belli bir nostaljiye belki bir bilinç, farkındalık ya da duruşla beraber içinde bir idraki de barındırmaktadır. Bu anlamda sürekli geçmiş eserlere ve geçmişe dair bir ihya, restorasyonu çalışması yapılmaktadır. Çünkü ihya aynı zamanda o mekâna yeniden hayat vermektedir. Diğer taraftan tarihe mal olmuş insanların, kahramanların, din büyüklerinin ya da bu kişilerin eserlerinin de yeniden halkın okuyabileceği şekilde basılması, ya da hatıratlarının gündeme gelmesi de onları anarak gündemde tutulması sağlanmaktadır. Bu işlem de aynı zamanda, eskiye dair anıların, hatıratların içinden toplumsal hafızayı taşımakla bir restorasyonu işlemi görmektedir. Hafıza sadece teorik bir medeniyetle oluşmaz teorik bir medeniyetten ziyade pratik kısmı da toplayarak belli bir hafıza oluşmaktadır. Bu anlamda medeniyetin pratikleri olmadan,

somut eserleri olmadan hafıza nostaljik durumdan kurtulamamaktadır. Böylece, saklanan eserler dün ile bugünün bağlantısını kuran her birinin kendi içinde anlamı olan eserler, ona ruhunu veren medeniyet ve zihniyetle hayat bulmaktadır (Akgül, 2019: 27-33). Bireyleri belli bir olaya götüren ve tekrarlama vasıtasıyla zihinlerde yeniden inşa edilen vakıaların her biri anı mekânı oluşturmaktadır. Bu eserler içindeki acı, tatlı, gerçek ne varsa hepsini barındırmakla hafıza mekânı üretmektedir.

2. 3. Hatırlama ve Unutma Biçimleri

Modern düşünce, geleneğe dair, eskiye dair her şeyin yeniden adlandırılması gerektiğini bireylere ifade etmektedir. Özellikle eylemlerin aşırı derece de akılcılaşması Aydınlanma devrinin de etkisiyle her şeyin başatının birey olduğunu, bu anlamda bireyin hafızada anılarını saklamaya gerek kalmayacağını akıl yürütme ile her şeyin üstesinden gelinebileceğini vurgulamaktadır. Yani akıl, vahiy, gelenek ve otoritenin temellendirdiği her şeyi eleştirme ve sorgulama yetisini kendinde görmektedir. Ve birey- toplum ilişkisi artık din üzerinden uyulması gereken köklü bir geçmişi içinde barındıran normlar üzerinden değil, bireyin aklını merkeze alan düzen üzerinden kurulmaktadır. “Yeni inşa etme sürecinde geçmişi unutmak modernitenin en temel refleksi olmalıdır. Hafıza ezberlemeye ve hatırlamaya dayalı temel işlevleri ile eski olanın en önemli taşıyıcısıdır. Modern insan ve evren tasavvurunun unutturucu tabiatı bu taşıyıcılık işlevine duyduğu karşıtlıktan gelmektedir” (Karaarslan, 2014: 77). Modernite, içinde geleneğe eskiye dair ne varsa hepsini yeniden adlandırma ve yeni inşa ederken geçmişten hiçbir referans almamayı istemektedir. Çünkü hafıza aynı zamanda geçmişi, geçmişe dair kültür, gelenek, töre, tören ve ritüeli içinde barındırmaktadır. Bu hafıza sayesinde bireylerin zihninde insan ve evren tasavvuru barındırmaktadır.

Belleğin hatırlama gücünü kaybetmesi, hatırlama figürlerinden olan zaman ve mekânın muğlaklaştırılmasından kaynaklanmaktadır. Modern zamanda, mekân ve zaman aynı anda düşünülemede bu da akılda tutma yeteneğini azaltmaktadır. “Bir parçalanmışlık içinde zamana rutinin dışında bir eylem eklemesi mümkün değildir. Bu parçalara ayrılmış hayat, gündelik hayatı bütüncül bir şekilde yaşamaya imkân vermemektedir. Parçalar ise zihinde dağınık halde ve herhangi bir mekânı tecrübe

etmeye imkân vermeyecek şekilde durmaktadır. Sadece rutine binmiştir ve hız merkezlidir” (Karaarslan, 2014: 86). Günlük hayatın içindeki hız ve bir yerlere yetişme, birçok işi birden yapma gibi özellikler sebebiyle hem zaman hem mekân parçalanmışlıkları yaşanmaktadır. Bu bağlamda hızlı olan her şey yavaş olana göre daha çabuk unutulacaktır.

Farklı kültürler içindeki insanların farklı bellek haritalarına sahip olduklarından dolayı aynı olayı zihinlerinde farklı canlandıracaklardır. Anımsama ile olayları hatırlama ve akla uygun hale getirme daha rahat olmaktadır. Daha önceden edinilen tecrübeler, karşılaşılan olaylar, daha akla yatkın hale getirmektedir. Anımsama farklı açılardan ortaya çıkmaktadır. Eski düzenin sorgulanması yeni düzen için bir başlangıcı getirmektedir. Başlangıçların altında ise hatırlama ve anımsama olmaktadır. Örneğin Osmanlı Devleti için saltanatın kaldırılması ve demokratik rejime geçilmesi gibi vakıaların ardında aynı zamanda bir hatırlama da bulunmaktadır. Hatta günümüzde dahi hiç önemini kaybetmeden gündeme gelmektedir. Connerton krallığı örnek vererek krallar öldürüldüğü halde krallık kurumunun zarar görmediğini, aslında suikastların hanedanın gücüne bağlılık anlamına geldiğini, aynı zamanda törenle tahta çıkan kralların yine halk önünde törenle tahtan indirilmesi hem krala verilen kutsallığın hem de siyasal varlığının törensel yoldan geçersiz kılınmakta. Bu anlamda kral salt bedensel varlığı değil onun siyasal varlığa bürünmüş bedeninin yok olduğunu ifade etmektedir (Connerton, 2004: 19). Kıyafet devriminin olduğu dönemde olduğu gibi eski toplumsal düzenden kurtuluş çabasının karşısına tarihsel anlamda engel çıkmaktadır. Bu değişim çabası çoğu kere bu engele takılmakta. Eğer güçlü ise bunu aşmakta, değilse toplumsal düzeni değiştirme açısında ilerleme kaydedememektedir. Bu anlamda İskilipli Atıf Hoca bu duruma örnek olmaktadır. Şapka Devriminde öne çıkan isimlerden olmakta ve şapka devri denilince hatıra gelmektedir. Dolayısıyla toplumsal düzenin reddi törensel yolla dahi olsa, gene değiştirilmek istenen her ne olursa olsun o değişecek nesneyi ortadan kaldırmamakta hatta anımsamaya ve hatırlamaya sebep olmaktadır. Bu durumda geçmişte yapılan adaletsizliklerin yapılmış olması ve bu adaletsizliklerin süregelen anısı, adaletsizliklerin düzeltilmesi konusunu gündeme getirmektedir.

Dışardan gelen ait olunan veya düşüncesini benimsenen gruplar tarafından hatırlatıcı öğeler her zaman yeni anıları inşa etme olanağı sağlamaktadır (Halbwachs, 2014: 17). Tanımak aynı zamanda hatırlamaktır. Yıllar önce çok seneler vakit geçirmiş birinin siması, arkadaşlık çerçevesi içerisinde anıların depolandığı bir yerdeyken karşılaşma o verili hazineden (hafıza), o kişiye dair hatıraların ortaya çıkmasıdır. Bu hatırlamanın ortaya çıkması hatırlamak istenilen nesne, eşya, insan, hepsine dair kodlama ve zaman ve mekânsal bağ üzerinden hatırlama sağlanmaktadır. Hatırlamak, kimi durumlarda işlev görmeyip yerini unutmaya bırakmaktadır. “Yaşanılan yerlerden zihinsel olarak kopmadan yaşamak mümkün değildir. Her yerin normları vardır. Oraya tutunmak için unutmanın zarureti var olmaktadır. Yeni mekânlar, toplumsal ilişkiler, normlar, kültürler, eskinin olduğu gibi hafızada barınmasına izin vermez. Yeni yerin alışkanlıklarını edinmek hafıza için de değişip dönüşmektir” (Karaarslan, 2017: 121,123). Bu anlamda hatıraların unutulması da söz konusu olmaktadır. Yeni bir mekânla ya da çevre ile ilişki de eskiye dair bazı norm, toplumsal ilişkiler değişmektedir. Yeni kültürel alanların kurulması bu eksikliği gidermektedir. Tekrarlanmayan, değer verilmeyen anılar kaybolmaktadır. Bu durumda hatırlanmayan anılar, zamanla solar, ardından geri dönüşü olmayan bir çukura gönderilmektedir. Yani artık, o hatırlanmayan anı ölmektedir. Bu eylemi birey, nesne, eşya ve diğer bireylere de uygulamaktadır.

1940’lı yıllardan sonra yoğun bir biçimde kullanıma sokulan modernizm, Batının gücünü de arkasına alan bir gizemliliğe sahipti. Amacı batı merkezli bir dünya inşa etme çabasındaydı. Modernleşme zihni bir edinim sürecinin adıdır. Artan kentleşme, dinin etkinliğinin azalması, düşünce ve eylemlerin ileri derece de akılcılaşması, gittikçe ilerleyen demokratikleşme ve azalan toplumsal farklılıklar, aşırı bireycilik ve daha pek çok başka ekonomik, toplumsal, siyasal ve kültürel değişimleri içermektedir. Veya bütün bu süreçler modernleşme ile beraber zikredilmektedir (Aydın, 2013: 306).

Bütün bu gelişmeler toplumsal hatırlama, anımsama ve unutmayı da beraberinde getirmiştir. Çünkü zamanın getirdikleri hafızada işlenmektedir. Modernitenin unutturucu tabiatının arkasında tek bir neden yoktur.

Modernite ile birlikte sosyal, siyasal ve iktisadi hayatta yaşanan bütüncül dönüşümün iç içe geçmiş hali Modernite'ye unutturucu bir tabiat biçmiştir. Modernite'nin unutturucu tabiatı ve diğer tarihsel dönemlerden farkı, yeni bir mekân ve zaman tasavvurunda saklıdır. Çünkü zamandan ve mekândan bağımsız insanın ve evrenin var olması söz konusu değildir. Hayatı modern olarak kurgulayan da bizzat bu tasavvurdur (Karaarslan, 2014: 59-60).

Modernleşmenin getirdiği, kentleşme, toplumsal farklılıkların azalması gibi birçok değişim, bireylerin sembol ve anlam dünyasını değiştirmiştir. Artık bireyler modernliğin sundukları ile düşünmekte, eşyaya o gözle bakıp değerlendirmektedir. Dünya görüşleri de bu oranda değişmektedir. Bunun görünür yanları da zaman ve mekânsal değişimlerle olmuştur. Bireysel değişimler başta olmak üzere kurumsal değişimler, yeni bir hafıza inşa etmiştir. Tabi bu hızlı değişim süreci içinde dün hızla geçmiş derinliğe doğru kaybolurken şimdi de hızla yaşanmaktadır. Bu hız, ise unutmaya getirmektedir.

Hafıza, geçmişe dair töre gelenek, görenekleri içinde barındırmaktadır. Mevlid geleneğinin de uzun yıllardan beri yapılmış olması, içinde bulundurduğu ritüellerle mekân, hatırlama ve unutma açısından sosyolojik incelemeye değer olmaktadır. Mevlid geleneğinde mekân melodi ve ritüelle birlikte hatırlanmaktadır. Değişen çevreyle birlikte bazı norm, toplumsal ilişkiler değişmektedir Mevlidin hafıza aktarımı ile sürekli hatırlamaya konu olduğu için Mevlid geleneği ile ilgili ritüeller değiştikçe eskiye dair hatırlanan, uygulanan şeyler de değişmektedir. Örneğin bugün Mevlidin hatırlanmayan unsuru eskiden Mevlidin doğum bahsinde ayağa kalkılırken şimdi çoğu yerde uygulanmamaktadır.

2. 4. Hatırlama ve Unutmanın Sosyolojisi

Hafıza, biraz daha insan olma ve insan olmanın yalın halini hatırlama çabasıdır. Günümüzde devletlerarası siyasi, sosyal, ekonomik güç mücadelelerinin olması, bunun görüntüsü olan savaş ve göçlerin daha fazla ve yoğun bir şekilde ortaya çıkması ve bunları tek tek yaşayan bireylerin hafızalarındaki görüntüler, uygarlıkların birikimi kültürü ve hafızası olan yaşadıkları şehirleri, mekânları, hatıraları yerle bir etmektedir. Geçmişe dair kalan parçaların ise modernleşme adına aslını yitirmiştir. Böyle bir durumda hafıza, geçmişe, insanlığa tutunma çabası olarak karşımıza çıkmaktadır (Alver, 2017: 5). Ayların hafta, haftanın gün gibi geçtiği zaman mefhumunda biraz daha geriye dönüp hızla tüketilen değerlerin canlandırma çabası olmaktadır. Bu bakımdan toplumsal hafıza bireylere sürekli hatırlatılmaktadır. Böylelikle geçmiş ile bağ sıcak ve canlı tutulmaktadır. Çünkü insan unuttur. Bu unutmama “İslam düşünürlerinden İbn-i Arabi’ye göre insanın elest bezminde verdiği sözdür” (Karaarslan,2014: 35). Bu sözü unutmamak için daima sözünü tekrarlaması gerekmektedir. Sözün (hatırlamanın) bir diğer görüntüsü yaptığı bedensel pratikler olmuştur. Unutma bireysel olarak kişinin ne yaşadığını, neyi sevdiğini, neyi istediğini kapsamakla birlikte ayrıca kişinin aile ve çevre halkasını da kapsamaktadır. Birey unuttuğu için değerlerin anlamı da kaybolmaktadır. Çünkü o değeri, dolduracak idrak sahibi insan olmaktadır.

İnsan hatırladığı, yâd ettiği, anımsadığı ve unuttuğu kadar var olmaktadır. Hafızasıyla anlam taşımaktadır. Bunun için insanın hafızasının nasıl şekillendiği, işlendiği ve yansıdığı hayati derecede önem taşımaktadır (Alver, 2017: 5). Birey, anlam dünyasını yaşadıkları ile bağlantı kurarak oluşturmaktadır. Belli bir mekânda ve zamanda meydana gelen gelişmeler, bireyin çevresindeki kişilerle birlikte onun zihin dünyasını şekillendirmektedir. Birey, yakın ve uzak çevresiyle birlikte hafızasını şekillendirmekte yine birlikte geçirilen, hatırlanan unutilan ya da kısmi hatırlanan olay örgüsü ile birlikte hafıza işlenmekte ve geriye dönük kalan hatıra niteliğindeki hızlı, şeritsel vakıalarla hafıza yansımaktadır. Bu bağlamda öznel tecrübelerle birlikte bireyin sosyal çevresi, bireyde belli hafızanın oluşmasında katkı sunmaktadır. Bu anlamda bireysel olarak hafıza toplumda paylaşılan sembol, iz ortak

duygu ve düşünce açısından ortak eylemleri etkilemekte ve böylece toplumsal hafızayı oluşturmaktadır. Hafızayı sosyal yapan da bu ortak kültürel, sosyal, dini, tutumlar olmaktadır.

Hafızaya dair geniş bir malumatın anlamlanması için hafızanın nasıl işlendiğini anlamak gerekmektedir. Hafıza dışarıdan gelen her türlü bilgi, olay, anı ve bütün yaşanmışlıkları depolamaktadır. Bununla birlikte daha önce edinilmiş olanları sonradan gelenlerle kıyaslayıp harmanlayarak yeniden zihinde inşa süreci başlamaktadır. Bu hafıza işleyiş sistemini oluşturmaktadır. Her birey dışarıdan gelen kıssalara farklı bir pencereden farklı bir algıyla süzgeçten geçirip almaktadır. Bunun sebebi her bir bireyin aile başta olmak üzere yetiştirildiği ortamın farklı olması bununla beraber her alanda tercihlerinin farklı olması da etkili olmaktadır. Ayrıca bireyin hafızasındaki olay, malumat, kıssa, anıların nasıl unutulduğu veya hatırlandığı da hafızayı anlama noktasında önem teşkil etmektedir (Karaarslan, 2017: 26). Bireyin eskiye dair bir şeyleri saklama çabası geçen zamanın ve değişen mekânın yitirdiklerini tekrarlama, yeniden gündeme getirme ile göstermektedir. Birey, geçmişle bağını, eski anılarını sakladığı tozlu sandıkların içindekilere bakarak, her bir yazılan notları tekrar okuyarak, verilen hediyelere küçük tebessümlerle tekrar bakarak yeniden güçlendirebilmektedir. Çünkü zaman geçtikçe hatırlama güçleşmekte ve geriye dönük kaydedilenler geri çağırılmamaktadır. Bu anlamda hafıza için zaman büyük bir öneme sahip olmaktadır. Öznel yaşantı ile birlikte sosyal çevrenin etkisi ile hafıza şekillenmektedir. Bu anlamda Halbwachs; bu süreçten sonra hafızayı, bireyden bağımsız ve sosyal koşullarda var olan bir yapı olarak değerlendirir. Ona göre geçmişle ilgili şeylerin bireysel saklanması ziyade bireyin ait olduğu toplumsal çevrenin yardımıyla geçmiş yeniden üretilmektedir. Buna yardımcı olan ise çerçeve diye tabir ettiği anılar olmaktadır (Halbwachs, 2016: 13). Halbwachs, bireysel olarak düşünülen hafızanın da anı, çerçeve gibi konumlandırmalarla aslında toplumsal görünümüne vurgu yapmaktadır. Çünkü birey, belli bir mekân ve zamanda yaşamasıyla bir çerçeveye sahip olmaktadır.

Öğrenilen olgular olduğu gibi hatırlanmamakla birlikte unutulmuş bilgilerden de mutlaka bulanık camda olan bir görüntü gibi bir şeyler görünmektedir. Bireyin bilgiye ulaşmadan evvelki kişiliği, çevresi ve kendi zihni süreci ile birlikte öğrendiği, duyduğu bilgiyi hemen olduğu gibi kabul etmemektedir. Bu süreçte bilgi, artık bireyin ilk muhatap olduğu bilgi değildir. Bireyin zihninden, kendi birikimden geçip onu kendinde olan bilgi ve zihniyete göre yorumladığı bilgi olmuştur. Bu anlamda ne birey ne de öğrendikleri artık aynı olmamaktadır. Birey karşılaştığı her farklı durumda bir önceki kendisi değildir. Bu durum karşılaştığı olay bilgi ve deneyimlerinde kendisi için de görünür olmaktadır. Yani gelen malumat hafıza tarafından yeniden kurgulanmıştır. Toplum da bireyin geçtiği süreçten geçmektedir. Hatırlaması ve unutulması da tam ve net olmamaktadır. Fakat ne olursa olsun olaylara dair bir fikri, yorumu, iyi veya kötü hissettiği duygu ve anısı olmaktadır. Ve ona göre eylemlerini şekillendirmiştir. Bu duygu ve anıların dışarıdan toplumsal hafızaya yönelik katkı, sert ya da hilimle (yumuşaklıkla) yapılan müdahalesini toplum kabul etmemektedir. Çünkü toplum dilediğini, dilediği zaman hatırlamak ister. Hatırlama unsurları ortadan kaldırılrsa dair geçen zamana ve değişen mekâna karşı hep toplumsal hafızadaki anılar var olmaktadır.

Her insanın yaşadıkları biriciktir. Her bireyin kendine özgü yaşanmışlığı anısı ve hatıraları bulunmaktadır. Fakat bu hatıralar bireyin yalnızken edindiği hatıralar değildir. Belli bir çevre ve ortamla beraber edindiği ve yine bu ortamla birlikte zihninde canlandırdığı anılar olmaktadır. Bireyin kendine has tecrübesi olduğundan dolayı kendine has bir hafıza oluşturmaktadır. Bu hafızanın şekillenmesinde içinde bulunulan sosyal çevre ile etkileşim, sosyal çevreden edinilen bilgiler, yine sosyal çevrenin ve yakın çevrenin kişide oluşturduğu duygusal değerler veya travmalar etkili olmuştur. En önemlisi de yakın çevre ile paylaşılan değerler bütünü, bireyin zihninde daha fazla canlılığını korumaktadır. Birey bu çevreyle paylaştığı zaman, mekân ve değerler bütününden ayrıldığında daha fazla etkisinde kalmakta ve bu zihin dünyasından yıllarca çıkamamaktadır. Bu anlamda hafızanın toplumdan bağımsız olmayan bir yapısı bulunmaktadır. Birey içinde bulunduğu toplumda belli bir toplumsal hafıza inşa etmektedir. Toplumsal değişimler hafızayı etkilemektedir.

Toplumun kültürel birikimlerinden biri olan Mevlid, hatırlamanın görünümünden olan sözlü eylem ve bedensel pratikleri bulundurur.

2. 4. 1. Ritüel ve Hafıza

Paul Connerton, Halbwachs'ın birey ve toplumların anılarını nasıl koruduğu ile ilgili görüşünün tören vasıtasıyla ilgili olduğunu görmediğinden yakınmakta ve bir grubun kolektif anılarının o toplumsal grup içinde nasıl aktarıldığını sorgulamaktadır. Yani Connerton'a göre bir hatırlama varsa belli bir gruba ya da alana ait olmamalı onun kuşaktan kuşağa aktarılmalıdır. Bu aktarma işini de ailenin en yaşlı üyelerine vermektedir. Belleği toplumsal bir olgu olarak görüyorsa aktarımlar üzerinde de durmak gereklidir. Topluluk belleğinin kurucu öğelerine değinerek bu aktarımın ve belleğin toplumsal olgu olarak nitelendirilmesi gerekmektedir. Bu kurucu öğeler ise anma törenleri (ritüelleri) ve bedensel pratikler olmuştur (Connerton, 2014: 70). Kısacası toplumsal belleğin anma etkinlikleri ile sıkı bir ilişkisinin olduğunu vurgulamıştır. Bu durumda törenler tekrarı getirmekte tekrar çoğu zaman alışmaya dönüşmekte sonuç olarak alışkanlıkta bedensel eylemi ön plana almaktadır.

Bayramlar ve ritüeller, düzenli tekrarları ile kimliği koruyan bilginin iletilmesi ve devredilmesi, böylece kültürel kimliğin yeniden üretimini üstlenirler. Ritüel tekrar grubun zaman ve mekânsal birlikteliğini garanti eder. Kültürel belleğin ilk örgütlenme biçimi olarak bayram yazı kültürüne sahip olmayan toplumlar da zamanın bir biçimi olarak gündelik ve ritüel zamana dahil olur. Ritüeller ve efsaneler gerçeğin anlamını açıklarlar. Onlara saygı gösterilmesi korunması ve gelecek kuşaklara devredilmesi dünyanın düzenini aynı zamanda grubun kimliğini korur (Assmann, 2018: 60).

Bayram ve ritüeller gündelik yaşamın ardındaki boyutu gün yüzüne çıkarmaktadır. Törenle ilgili yerine getirilen görevlerden sonra, daha fazla enerji ve daha fazla güç ile günlük hayata dönüşmektedir. Bu sebeple dini tören düşüncesi doğal bir bayram düşüncesini uyandırmaktadır. Her bayram, dini törenin bir takım karakteristik özelliğini taşımaktadır (Durkheim, 2005: 451). Gruplar tarafından törenlere belli bir anlam verildiği için, törenler, manevi olarak yeniden canlandırma

işlevi sunmaktadır. Bu canlandırma kimi zaman geçmişini hatırlatarak da olmaktadır. Törenler ritüel olarak anılan kökensele hatırlama olarak hafızayı taşımaktadır ve hatırlama figürlerinden olmaktadır. Geçmişin verileri ancak onu en iyi temsil edecek söz ve sembolik değerlerle korunmaktadır. Törenler özdeşleştirme ve temsil edilme sayesinde hatırlama ve zihinde tutmaya daha fazla yardımcı olmaktadır. Önceden bir olayı canlandırmak için belirlenen bedensel davranış geçmişini bu yolla koruyabilmektedir. Kaydetme ve bedenselleşmiş pratiklerimiz belleğin geçmişten kümülatif olarak bireyde izler taşınmasında etkili olmaktadır. ‘her grup korunması konusunda en çok endişe duyduğu değerleri ve kategorileri, bedensel otomatiklere emanet edecektir. Geçmişin, kafalarda, bedende tortusunu bırakan bir alışkanlık belleğiyle nasıl daha iyi korunabildiğini görecektir. Dolayısıyla belleğin aktarılıp sürdürülmesinde, uygulamaların, özellikle alışkanlık edilmiş uygulamaların önemi büyüktür (Connerton, 2014: 176). Birey kimliğini belleğiyle kurar. Grupta grup belleği ile kimliğini kurmaktadır. Bunun içinde tören, kutsal metin grubun kimliğini ve belleğini korumada önemli unsur olup bunlar hatırlamayı sağlamaktadırlar. ‘‘Hatırlama figürlerinin’’ anlamları vardır ve hatırlatmayı amaçlayan canlandırma biçimleri genellikle bir bayram karakterini içerir. Yani bellek daha çok bayram ve törenlerde hatırlamayı içermektedir. Bayram ve törenler gündelik yaşamın ardında farklı bir özel alanı ortaya çıkarmaktadır. Benliğin iç yaşantısının ardını gün yüzüne çıkarıp belleğin mekânı olmaktadır. Geçmişle bağlantı kurularak hatırlayan grubun kimliği temellendirir. Grup tarihini hatırlayarak ve kökenine ait hatırlama figürlerini belleğinde canlandırarak kimliğinden emin olmaktadır. Ritüelde sadece bir şeyi tekrar etmek, sürekliliğini sağlamak yoktur. Aynı zamanda anlam boyutu vardır. Zaten bu anlam boyutu onun kabulünü ve sürekliliğini sağlamaktadır.

Ritüel, bir toplumun değerlerini, inançlarını ifade eden, daha çok kutsalla bağlantılı eylemlerdir. Dinlerde pek çok ritüel, dini inançların ve değerlerin müminlere öğretilmesine ve güçlü bir aidiyetin üretilmesine hizmet etmektedir. Pek çok değer, inanç vb. kültürel unsur ritüeller yoluyla nesillerden nesillere aktarılmaktadır (Akın, 2011: 124). Ritüeller, belli bir amaca dönük, geçmişini yâd ederek olayların şimdiki zaman diliyle anlatılmasıdır. Kutsallık atfedilen ya da atfedilmemiş herhangi bir olayın yeniden canlandırılması ve temsil edilmesiyle

törenselleşmiş biçim kazanmaktadırlar. Hatta yaşanan dünya zaman algısı bir süreliğine kaldırılıp, farklı bir zaman dilimine geçilmektedir. Bu durum ise her törende tekrar edecektir. Bu tekrar yoluyla aktarım gerçekleşecek, toplumda birlik ve beraberlik sağlamada belli bir kimlik oluşturma da törenler ön plana çıkacaktır. Connerton töreni tanımlarken kullanan kişilerin kendileri için özel bir öneme sahip düşünce ve duyguları simgesel bir nitelik taşıyan kurallarca yönetilen etkinlikler olarak ele almaktadır. Ve törenlerin dile getirici özelliği ile araçsal bir işlev gördüğü, belli duyguların dışı vurumu için bilinçli olarak uygulandıkları ve tören yapmanın bir anlamda onun anlamı ve önemini sahici nitelikte olduğunu vurgulamaktadır (Connerton, 2014: 77). Törenler, bireylerin hayatlarında belli bir yere sahip, içtenlikle belli bir devamlılıkla yaptıkları, akraba ve uzak çevreyi bir araya toplayan dolayısıyla bütünleşmeyi sağlayan, unsurdur. ‘Her toplumda karşılaşılan kabul törenleri, bayramlar, kutlamalar, yürüyüşler gibi törenler, farklı yaş grubundaki insanlar üzerinde etki bırakmaktadır. Kutsal günler ve geceler, ergenliğe ve gençliğe kabuller, evlenme, bir hayvanı kurban etme, çocuk sahibi olma, bir meslekte yetişme ve ustalaşma gibi olaylar farklı toplumlarda törenlerle başkalarına duyurulmakta ve bu yolla kültürlerin devamlılığı sağlanmaktadır’ (Akın, 2011:149). Bu bağlamda tören (ritüel), insan hayatının her alanında görünür olarak bulunmaktadır. Yıllar geçmesine rağmen her yıl düzenli olarak yapılan ritüel, hem bireylerde hem de toplum genelinde hatırlamayı, toplumdaki onay almayı ve bu vesileyle yapılan herhangi bir iş ya da hayatı etkileyecek bir olaya anlam katmayı sağlayacaktır.

Durkheim insan eylemini ve bilincini, toplumsal eylemlere göre belirlediğini ifade etmektedir. İnançlar, değerler, kurumlar, kültür ve normlar bireyin dışında ona baskı yapan ve bireyi belirleyen kavramlar olmuştur. Kültür açısından ritüel dini hayatın toplumsal yönünü açıklama ve anlamada araç olmuştur. “Törenler, atalar yaptıkları için, ona saygı değer bir gelenek olarak bağlı oldukları ve manevi bir esenlik hissi ile ayrıldıkları için kutlanmaktadır” (Durkheim,2005: 446). Atalar vasıtası ile yapılan ayinlerin ve törenlerin, yapıldığı toplumda hangi anlamlara geldiğini aktarmaktadır. Yaşanılanları hatırlama ve muhafaza etme açısından törenler, içinde bulunan toplumu, etkilemektedir. “Durkheim ritüeli daha çok dini hayattaki uygulama ve pratikler açısından yorumlar. Ancak temelde ritüeli toplumsal

ve kültürel olarak değerlendirdiği de ortadadır. Çünkü onun için din, baştan toplumsal bir kurum ve eylemler bütünlüğüdür. Din toplumsaldır; dini tutumlar, ritüeller, eylemler de toplumsal olanın dışında anlaşılabilir. O ritüeli ahlaka benzetir. Ve belli bir davranış tarzını emreder nitelikte olduğunu ifade eder” (Alver, 2013: 74). Toplumsal kurum, norm ve değerlerle şekillenen, baskılanan birey, bunların içinde olmakla, düşünce ve eylemine bu değerler vasıtasıyla şekil vermekle belli bir toplumsallığı içinde olmaktadır. Ve bu toplumsallık bireye yön vermektedir.

“Ritüel inancın öğrenilmesini, inancın kolektif bir paylaşım haline gelmesini sağlar. Bu sayede bireysel bir tecrübe olarak inanç, ritüeller çerçevesinde toplumsal bir boyut kazanır; ritüeller vasıtasıyla birey ve toplum arasında güçlü bir köprü kurulur” (Özdemir, 2016: 15). Ritüel bireylerin belli bir mekân ve zamanda bir araya gelmesini sağlamaktadır. Ritüel yalnız kültürün sürdürüldüğü, nesillere aktarıldığı bir alan değil, aynı zamanda yeniden inşa ve üretim sürecini de kapsamaktadır. Bunun yanında sadece düzenli ritim, söz, ses, müzik icrası ve eylemler değil, bunların sembolik ve anlam değerlerini de içinde bulundurmaktadır. Bu değer, sembol ve anlam ritüele katılan herkesi etkisi altına almaktadır. “İnsanı belli eylem, niyet amaç etrafında bir araya getiren ritüel” (Alver, 2016: 74) olduğu rahatlıkla söylenilmektedir. Bu belli amaç ve niyet doğrultusunda ritüel katılımcılarına neyi nasıl yapması gerektiğini söylemektedir. Ayrıca kolektif bir bilinç sağlayarak geçmişe dair bir çerçeve sunmaktadır. Bunu yaparken ritüelin içinde olan belli bayram, kutlama ve törenler vasıtasıyla gerçekleştirilmektedir.

Yapılan bayramlar, kutlamaları etkisi sadece yapıldığı zaman ile sınırlı olmamaktadır. Törenlerde ne hatırlatılırsa hatırlatılsın, törenle ilgili olmayan duygu ve düşüncenin içine de işlemektedir. Bu anlamda diğer toplu eylemlere göre törenlere daha fazla anlam yüklenilmiş ve incelikli olarak yinelenmiştir. Connerton dünyanın büyük dinlerinin tarihlerindeki kurucu vakaları anımsama yolu ile törensel bir biçimde aktardıklarını dile getirmektedir. Yine Hristiyanların da hac çıkarma olayının çarpmıha gerilme ile simgeleştiğini bu olayın anlatımında ise tarihte yaşanan olayların canlandırılması yatmaktadır (Connerton, 2014: 80). Böylece bu törenler vasıtasıyla geçmişte güncele dönüştürme, genç hafızalara törenle geçmişte yaşananları

aşılama, o ana katılmayı sağlamaktadır. Burada Connerton İslamla ilgili olarak, Hristiyanlık ve Yahudilikte olduğu gibi tarihsel göndermeler içeren bir törenin gelişmesini sağlayacak özendirmelerin bulunmadığını ifade etmiştir. Bu söylem İslam da belirsizliklerin olmadığı noktasında bir yere kadar doğrudur fakat İslam dininin törenleri sınırlandırması açısından eksik olmaktadır. Çünkü İslam, geçmişteki olayları anma noktasında Miraç Hadisesi, Hudeybiye Antlaşması Veda Hutbesi gibi geniş örnek yelpazesine sahiptir. Ayrıca Kurban, Hac, Oruç, Namaz gibi belirgin ve toplumun çoğu kesiminin katıldığı dini ibadetlerin yerine getirildiği aynı zamanda tarihsel anımsamaların içinde bulunduğu, toplum açısından törensel olarak nitelendirilebileceğimiz alanlar var olmuştur.

Törenlerin özellikle dinsel törenlerin kendine has bir dili bulunmaktadır. Bu dil belli bir eylem biçimi olmakta. Varlığı ve etkililiği ile bellek destekleme aracı olmaktadır. Törenin var olmasını sağlayan, anlam yüklü ifadelerdir (Connerton, 1999: 102). Konuşmanın veya herhangi bir eserin o törende dile getirilmesi, sözcüklerin birbiri ardınca uyumu, ahengi ve anlam bütünlüğü tören için elzem olmaktadır. Bunun içinde toplu söylenen herkesin aynı sözde mutabık olması her ağızdan aynı sözlerin çıkması dahi tören dilinin gereklerinden olmaktadır. Mevlid geleneğine ortak tören dili olarak baktığımızda, bireyleri farklı bir musiki ve sözlerin anlam bütünlüğü olarak etkilemektedir. “Mevlid dinsel olarak dua, toplumsal anlamıyla törensel olmaktadır. Bu anlamda kulağa ve gönle hitap eden eser, güzel sese ve musiki zevkine sahip kişiler tarafından hemen hemen yazılışından beri okunan bir gelenek olmuştur” (Mermutlu, 2016: 413).

“Dinsel tören dili ‘bize’ ve ‘onlara’ sözlerini, özel anlamlarıyla kullanır; birçok konuşmacının tek bir bedenmiş gibi davrandığı ortak eylemin varlığını gösterir. Bu zamir türü sözlerin bulunduğu okumalardan önce, dinsel törenin kutlanacağı yerde, törene tüm katılanların orada toplanmış bulunmalarıyla dile getirilen, içinde farklı davranışların bulunmadığı, söylenecekleri kabul etmeye hazır olma durumu doğmuştur. Dayanışma zamirleri söylendikçe topluluk oluşmuştur. Uygulamalı deyişler, bedenin duruşlarına jestlerine ve hareketlerine kodlanmıştır” (Connerton, 2014: 102). Dini vecizelerin yerine getirildiği alanda sözler, tüm

katılanları içine çekecek ve mekândan ayrı hissi vermeyecek özenle biz dili kullanarak gerçekleştirilmektedir. Törende yapılan her vücut hareketi farklı bir anlama gelmektedir. Bedensel pratikler daha önceden belli olan ve neyi nerede yapması gerektiğini bilen kodlamalarla yapılmaktadır. Bu törenin biçimsel özelliği, dışarıdan görünür olmasıyla bellek destekleyici olmaktadır. Ritüeller, grup kimliğini insan belleği sayesinde korumaktadır. “ Kaydetme, çağırma, ve iletme; ya da şiirsel biçim, ritüel sunuş ve toplumsal katılım belleğin birlik sağlayıcı eyleme yönelik üç koşuludur” (Assmann, 2018: 65). Ritüel sunuş da ses, el- kol hareketleri, katılımı ise bireye metafizik, yaratılma, ata zamanına gitme gibi geçmişe dair genişleyen bir anımsama penceresi açılmaktadır.

Ritüel, tekrarı sayesinde, bilgilerin devredilmesi kültürel kimliğin yeniden üretimini sağlamaktadır. “Bireyleri ve grupları manevi olarak yeniden oluşturma hizmeti gören ritüel, toplumsal hayat, ortak bilinç etrafında sürekliliğini sağlar” (Alver, 2016:75). Nitelikte olduğu rahatlıkla söylenmektedir. Kolektif kimlik gruba aidiyet üzerinden sağlanmaktadır. “İnsanlar, kişisel kimliklerini yaşadıkları kültür üzerinden inşa ederler” (Özdemir, 2016: 20). Çünkü “Kültür, anlam, eylem, hayat tarzı, yaşam biçimi, insan faaliyeti / etkinliği, insan etkinlikleri: gelenek, görenek, inanç, alışkanlıklar vb. kavramlarla bağlantılıdır” (Alver, 2016: 72). Toplum ve kültür birbirini etkilemektedir. Kimlik kültür üzerinden inşa olmaktadır. Kültür içinde gelenek, inanç, alışkanlık, ritüelleri bulundurmaktadır. Ritüellerde söz, dil ve pratikler üzerinden yayılmaktadır. Hepsinin toplamında ortak bir bilinç meydana gelmektedir.

Mevlidin belli bir kültür, sosyal anlamının içerisinde Hz. Peygamber’in doğumunun yanında, hacca giderken ve gelirken, sünnet merasimlerinde düğün ve cenaze gibi farklı alanlarda tekrarlanması onu kültürün vazgeçilmez bir parçası kılmaktadır. Ayrıca bu tekrarların zihinlerdeki görüntüsünden de aynı zamanda sembolik bir değer de oluşturmaktadır. Mevlid ritüeli bir dini tören olmakla bu ritüele katılan kişilerde asırlık tarihi de hatırlatarak içinde bulunulan kültür çevresine daha aşina kılmakta hatta övünç kaynağı olarak görülüp, oradan belli bir kültür alanına ait olma bilinciyle ayrılımlarını sağlamaktadır. Bu anlamda Mevlid bedensel

pratiklerle ikram ve hediyelerle kendine has bir ritüeldir ve bu ritüellerle hafıza inşa etmektedir.

2. 4. 2. Mekân ve Hafıza

Bellek konusu psikoloji, felsefenin konusu olmakla birlikte son yıllarda toplumsal boyutu itibariyle sosyolojinin alanında da var olmuştur. Bu alanın ön plana çıkmasının sebebi de bazı olayların unutturulmak istenmemesidir. Özellikle son yıllarda yapılan soykırımlar neticesinde bu durum son yıllarda belleğe olan ilgiyi artırmıştır. Özellikle herkesin belleğini yitirme korkusu geçmişte olan şeylere karşı ilgiyi artırmış ve nostaljiye daha fazla değer verilmiştir. Tabi tüketim toplumunda da nostalji çok satar hale gelmiştir. Connerton unutkanlığı modernitenin etkisi üzerinden açıklamaktadır. Unutkanlığı anlamak için hatırlamanın da gözden geçirilmesi gerektiğini ve en iyi hatırlamanın mekânlar tarafından sağlandığını, mekâna odaklandıkça hatırlama eyleminin de artacağını ifade etmektedir (2018: 15). “Toplumu derinden etkileyen, sarsan, var eden ve böylece toplumun ortak hafızasında ve hissiyatında yer eden olayların vukuu bulduğu mekânlar geniş kabul görür ve toplumun bir değeri haline gelir” (Alver, 2017: 271).

Her toplumun kendine has çevresi olmakta ve bu çevre etrafında bir kültür üretilmektedir. Bu kültürle birlikte gündelik yaşamda tekrarlanan ritüeller oluşmaktadır. Ritüellerin tekrarı ve yeniden canlanması bireyin belleğinde hatırlama izleri bırakmaktadır. Bu izler sayesinde bireyler hatırlama işlevini daha rahat gerçekleştirmektedir. Assmann’a göre belleğin tekniğinin aracı mekânlaştırmadır. Bu sayede mekân, hatırlama, toplumsal, sosyal ve kültürel belleği pekiştirmede büyük öneme sahiptir. Hatırlama mekâna koyulan izlerle çalışmaktadır. Bu anlamda içinde yaşanılan evren, kültürel bellek aracı olmaktadır. Dolayısıyla her inanç kendine farklı mekânları yer edinmekle grubun kendine göre mekânlaştırdığı yerler olmuştur (Assmann, 2018: 68). Birey belli bir zaman ve mekânın içinde var olmakta ve bu zaman ve mekâna kayıtlı olmaktadır. Bu anlamda hatırlama ve unutmaları da belli bir zaman ve mekâna göre olmaktadır. Özellikle dini gruplarda ve belli bir inanişe sahip olan gruplarda mekân vasıtasıyla anılarını ve kimliklerini daha fazla garanti altına

alıp özellikle bir mekânı yer edinmektedirler. Bu anlamda hem o mekâna değer vermekte hem de mekânla birlikte var olmaktadır.

M. Groh Jennifer, bellek ve mekânın birbirini desteklediğine vurgu yapmaktadır. Bellek mekân anlayışının ayrılmaz bir parçasıyken mekân anıların saklandığı bir depo görevi üstlenmektedir. Bellek- mekân bağlantısı bu anlamda önemli olmaktadır. Bu önemi yazılı bir kağıt olmadan belleğimizle ilgili şeyleri yaptığımızda daha iyi görürüz. Bellek daha fazla gideceğimiz yeri bilmek ya da bulmak simaları hatırlamak ve tanımak gibi otomatik eylemlerimize yansımaktadır. Fakat belleğimizde arşivlenmiş bilgilerin çoğu kısmı mekânsal olmaktadır. Bir şeyleri nereye bakmamız gerektiğini hatırlayarak buluruz. İnsan beynindeki hipokampus, hem bellek hem de mekân algısında rol oynamaktadır. Bunun zarar görmesiyle birlikte ciddi bellek kayıpları olmaktadır. Bu anlamda bellek mekân algısı oluşturmada yardımcı olduğu gibi mekân algısı da anı oluşturmada yardımcı olmaktadır (Groh, 2015: 183-193). Yani hatırladığımız şeylerin büyük bir kısmı mekânsal özelliğe sahiptir. Bu mekânsal durumu insanlardan farklı olarak diğer canlılar da kullanabilmektedir. Örneğin yiyecek arayan ya da tohum saklayan canlılar hangi yiyeceğin nerde olduğunu bulabilmektedir. Önceden zaman geçirilmiş bir mekânı gezerken anıların tekrar canlanması da mekânsal konumun anıların canlandırılmasına örnek teşkil etmektedir. Tanpınar Bursa'yı anlatırken geçmiş zamanı hayal ettiren durup işimize ara verdiren hayallerimize yön veren cami, türbe, han hatta asırlık bir çınarın dahi kendilerinde bulunan gizeme karşı insanların merak uyandırdığını söylemektedir. Ve hepsinin hayat ve zaman üzerine insanları uzunca bir düşünmeye ittiğini ve hafızanın içinde düzenli bir inşa sürecinin olduğunu ifade etmektedir (Tanpınar, 1976: 94). Bu anlamda tarihe dair gördüğümüz her şey bilinçte farklı bir zaman boyutu oluşturmakta. Adlarını hafızaya yerleştirerek kendileriyle yakınlık kurulduğunda gizemlerini açmaktadırlar. Bilmediğimiz yerlere dair dinlenen şeylerle birlikte isimler bir resim oluşturmakta ve o resim renklenip canlanmaktadır.

Bir bakıma mekân, hatırlamanın koruyucusu olabilmektedir. Hafıza, mezarlıklar, ibadet edilen yerler, hapisane ya da savaş meydanları gibi alanlarda

daha fazla bağ kurmaktadır. Bu bağlamda bellek, bu yerlerde kendine bir yol bulup ve o anı sürdürmektedir (Doğan, 2018: 247). Bir yer adından dahi hafıza kendine yaşatılacak bir anı bulmaktadır. Özellikle canlandırılan hatırlatma öğeleri üzerinden toplumsal hafıza canlı kalabilmektedir. Dış mekânın sembolleri bizim için ayrılmaz bir parçadır. Bu mekândaki izler bize yakınlarımızı hatırlatır. Bu anlamda mekânın düzenlenmesinde kültürümüz ve toplum arasında kurduğumuz bağ ile açıklanır.

Mekân belleğine örnek olarak yerlerinden sökülmüş ağaçlar verilmiştir. 1948 yılında Filistinlilerin yerlerinden ayrılmaları ağaç benzetmesiyle özdeşleştirilmiştir. Ağaçlar ağıt, özlem yerinden edilmişliğe aracı olmuştur. Nasıl ki yerinden sökülen ağacın o toprağa özlemi ve yerinden sökülmüşlüğü ağaç için ne kadar felaket ise yerinden sökülen insanlar için de durum aynı olmuştur. Bu durumda yerinden edinmiş insanlara sayısal verilerle bakmaktan öte “bir toplumsal gruptan başka bir toplumsal gruba geçişi hesaba katmak” (Karaarslan, 2015: 115). daha uygun bir değerlendirme olacaktır. Çünkü göç eden toplumsal grup, göç ettiği kente sadece fiziksel varlığını götürmez aynı zamanda kültürel varlığını, duygu ve düşüncesini, anılarını, geçmişe dair hafızasında ne varsa götürüp ve orada onları yaşatmaya başlayacaktır.

Türk toplumunda kentleşme ile beraber köyden kente göçen halk da aynı sökülmeyi yaşamıştır. Ve hâlâ aynı mekân belleği ve özlemi içinde yaşamaktadırlar. Özlemlerini de memleketten getirdikleri fakat onlar için birer simge olan küçük bir eşya ile gidermekte ve onu hatırlama aracı yapmaktadırlar. Tarihsel afetlerde ve sürgünde en çok özlenen şey memleket toprağı değil, insanın arkadaşlarıyla ve memleketleriyle paylaştığı ulusa ya da dine değil, seçici yakınlıklara dayalı olan bu potansiyel kültürel deneyim mekânıdır (Boym, 2009: 93). Bu anlamda hatırlama eylemi bir yerle ilişkili ya da o yere bağlı olarak, o mekândaki kültürel deneyim ile gerçekleşmektedir. Birekul makalesinde savaş sebebi ile evlerinden ayrılan Suriyelilerin gidecekleri yerlere fotoğraf, defter, takı gibi eşyalarını yanlarında götürmeleri “mekanı ve zamanı kurucu bir nostaljik imge olarak yaşatmaya devam etmesi” (2017: 53) olarak adlandırmaktadır. Eşyalar dünü bugüne taşımada ve ülkelerinden gelen bireylerin belli bir hafızayı da taşıdığını, mekânları dahi belli bir

hafıza dâhilinde değiştirdikleri ya da tasarladıkları ve bunlar sayesinde kimliklerini canlı tuttıkları görölmektedir. Bireylerin bu hafızayı canlı tutmak istemesi zaman geçtikçe anılarına ve hafızalarına dair bazı şeyleri yavaş yavaş kaybetme ve uzaklaşan bir bulut yığını gibi kalmalarından korktukları içindir. Çünkü göç aynı zamanda zorunlu bir unutkanlık tehdidini vermektedir. Toplu göç tarihi modern unutkanlık tarihinin özellikle mekânların unutulma sürecinin bir parçası olmaktadır. (Connerton, 2018: 128). evre değiştikçe unutmada başlamaktadır. Sosyal çevrenin kaçınılmaz değişimi ile ona dayanan anıların unutulması da başlar (Assmann, 2018: 73). Mekânsal bellek için belli bir istikrarın mevcut olması gerekmektedir. Bu anlamda hakaret halinde olan şeylerin bellekte kalması daha zor olmaktadır. şehirlerin mekânların sokaklar dükkânlar, parkların yeniden değişimi hafızada geri dönüşü olmayan bir unutmaya itmektedir. Bu anlamda kültürel bellek aşınmasına sebebiyet vermektedir (Connerton2018:116).

Mahal ve mekân hem kalıcı hem de günlük pratiklerin yapıldığı alanı hatırlatmaktadır. Bu anlamda evler anımsatıcı ve hatırlatıcı bir konuma sahiptirler. Benimsenmiş unutulmamış eşyalar evin merkezinde bulunabilmektedir. (Connerton, 2018: 30). Hatırlama belli zaman ve mekânda oluşmaktadır. Bireyin gezindiği mekânlar dahi kendi zihniyeti doğrultusunda ve gitmek istediği yerler doğrultusunda şekillenmektedir. Çünkü “Yer ve mekân sürekli insana kendini hatırlatır, kendini işaret eder” (Alver, 2017: 270). İnsan mekânlardan rastgele geçmez, o mekânda kalır. Hayalinde hatıra olarak mekân kalmıştır. Hafıza o mekânı kaydeder, zaman zaman ortaya çıkarır. Kişinin zihninde mekân imgesi gittiğinde o mekâna dair hatıralarda yitecektir.

Yer isimleri de belli bir olayı hatırlamada örnek olmaktadır. Bu isimler kimi zaman bir hikâye anlatır kimi zaman mevcut ideoloji hakkında bilgi verir. Bu bağlamda yer isimleri, tarih, olaylar, kişiler ve sosyal faaliyetler hakkında engin bir çağrışım dizisini bünyesinde barındırmaktadır. Olaylar ve sosyal ilişkilerle alakalı anıları canlandıran haritalar ise duygusal ve anımsatıcı güçlerini bir dizi yer isminden alan şarkı ve ağıtlarla çizilir (Connerton, 2018: 23). Yer isimleri ve kutsal yolculuktaki isimler, hatırlamada yardımcı olmaktadır. Anıların canlandırılmasında

bireylerin duygularının yansıtıcısı olan şarkı ve ağıt etkili olmaktadır. Çünkü bu ağıtlarda belli kişi, mekân ve olay asıl acıyı çekenin kaynağından çıkmaktadır. Günümüzde türkülerin asıl çıkış noktası ile ilgili pek çok çalışma yapılmış bu çalışmalar neticesinde her bir türkünün belli bir olayı anlattığı görülmüştür. Örneğin Âşık Feymani mahlasını kullanan, asıl adı Osman Taşkaya olan aşığın ‘Ahu Gözlüm’ adlı eseri sevdiğine kavuşamamanın verdiği acı ile yazmış olduğu bir eserdir. Yine ‘Annemin Şarkısı’ filminde “Nigar Ana için geçmişle kurduğu bağ evindeki fotoğraflar ve çocukluğundan aklında kalan dengbej Seydoyê Silo’dur. İnsan, varlığını, kültürünü, değerlerini, yaşam biçimini başkalarına kendi bakış açısını yansıtacak şekilde hatırlar, anlatır. Bilinmesini istemediklerini gizler, örter, bazı noktaları vurgular, abartır” (İlbuğa, 2016: 106). Bunun gibi sayısız örnek mevcuttur. “Sosyolog Peter Berger ‘in “ evsiz zihin” olarak tanımladığı modernleşme durumu aslında herkesi göçmen kılan bir toplumsal hareketliliğin adı olmuştur. Bu toplumsal hareketlilik modernleşme ve kentleşme sarmalında yerel kültür üzerinde hızlı bir erozyonu da beraberinde getirmiştir. Farklılaşan anlam dünyaları içerisinde fonksiyonunu yitiren pek çok kültürel argüman yenilerine yerini devrederken, bugünler de geçmişin gizemli ve büyümlü enstrümanları olarak sıkça anılan birer özleme dönüşmüştür” (Birekul,2017:48-49).

İsimler, unutmaya karşı hatırlamayı devreye sokar, böylece hafıza dâhil olur. Hafızanın kaydı isimlerin muhafazasıyla doğrudan ilişkilidir (Alver, 2017: 272). Kişiler, bedensel hareketler ve fiziksel mekânlar arasında sembolik bağlar üretmelidir. Şöyle ki kutsal yolculuğa çıkan kişi aynı zamanda kişisel olarak da bir yerde ve eşiktir. Oraya yaklaştıkça kişisel kutsallık anlayışı azalmakta ortak temsil alanı artmaktadır. Bu durum kendisinin daha fazla ihšana yaklaştığını göstermektedir. Yani kişilerin hareketlerini mekânsal ve zamansal olarak soyutlamamız gerekmektedir (Connerton, 2018: 28). Kutsal yolculuğa çıkmak belli bir yerden geçmek, dolanmak, ‘hacı’ olmak anlamına gelmektedir. Burada kutsala doğru, iyileşmeye belki de yok olmaya dair kişisel bir hareket vardır. Bu hareketi zamansal ve mekânsal durumdan soyutlayamayız. Bu yolculuk bellek destekleyici bir yolculuk olmaktadır. “Mekânın ortak belleği oluşturma ve taşıma işlevi bulunmaktadır. Kimi tarihsel olaylar, gelişmeler, mekânın simgeleşmesine

dolayısıyla hafızaya dâhil olmasına yol açar” (Alver, 2017: 271). Önemli bir olayın unutturulmaması için oraya hemen anıt mekân yapılmaktadır. Örneğin deprem, sel yangın gibi doğal afette ölen ya da siyasi açıdan ölen ya da öldürülenler için bu anıt mekânlar toplumsal hafıza için vazgeçilmez alanlar olmuştur. Anıt mekânları da güçlü birer bellek merkezleridir. Anıtlar kimi zaman bir hatırlayış çoğu zaman da unutuş olmuştur. Her yıl kutlanan asla unutmayacağımız denilen şey günlük hayatta unutmaya göz yumulmuştur. Hatırlayamadığımız bir şey zihnimizde yersiz olarak kaldığı için hatırlanmamaktadır. Belli bir alanda ya da mahalde istesek de istemesek de devamlı bir hatırlayış ve bellek taşıyıcı olmaktadır (Connerton, 2018: 38,40,45). Mekân toplumsal, kültürel belleğin taşınmasında önemli yer tutarken kimi zamanda bu mekânın oluşturduğu toplumsal hafıza günlük hayatta unutulmaktadır. Tören vesilesiyle ya da yıl dönümü vesilesiyle anılma ve anımsama olarak da kalabilmektedir.

Bir resmin karşısında duran bilincimiz, belleğin kültürel tarihiyle ilişki kurarak görünen şeyin toplumsal ve kültürel okunmasına yol açmaktadır. Fotoğraflar zihnimizde tasarladığımız hayal ettiğimiz şeyler ve onlara duyduğumuz özlemde oluşan kolektif birikimi sunmaktadır. Fotoğraftaki anlık çekilen görüntüler o alana dair bir veri sunmakta ve alandaki ayrıntılar ile fotoğraftaki zamana mekâna ve kişilere dair geri bildirimlerle ve çağrışımlar yoluyla zihnimizdeki mevcut olanı hatırlamamızı sağlamaktadır. “Hızlı olan ne varsa daha fazla unutulmaya mahkûmdur. Fakat fotoğraf ve anılar hatırlama sürecine yardımcı olmaktadır” (Connerton, 2018: 131). Hızla geçip gidilen mekânlarda unutulmaktadır. Bir mekânda belli bir süre geçirilmeden, o mekânın özel, gizemli ve farklı yerlerini keşfetmeden, çeşitli kültür ve töresini bilmeden o mekânı kısacık deneyimlemek, mekânın unutulmasına sebep olmaktadır. “Modern insan çoğu zaman gezdiği mekânın üzerinde dolayımında bulunmak, tabiri caiz ise mekânın tadını çıkartmak yerine, anında fotoğraflamak ve sonraki zamanlarda hatırlayabilmek için o mekânı tüketim nesnesine dönüştürmektedir” (Karaarslan, 2014: 97). Böylece o mekân hafızada taşınmayıp zihnin karanlık köşesine atılacaktır. Teknolojik gelişmelerle birlikte birey anıları zihnine almak yerine “ insan belleğinin bir alternatifini

oluşturmuş harici bir hard disk gibi fonksiyon üstlenen cep telefonlarına” (URL-2), veya anıları muhafaza etmesi mümkün başka dijital aygıtlara güvenmiştir.

Özellikle içselleştirilen nesne, duygu ve görüntüler birbirinden ayrı olarak düşünülemez hale gelmektedir. Zihinde beliren nesnelere vasıtasıyla yeniden inşa edilen zihni süreç yani hatırlama nesnelere, zihinlerdeki imgeleri kuşaktan kuşağa iletmektedirler. İmgelerin, içselleştirilen kavramların sürekli tekrar edilmesi kuşaktan kuşağa olan aktarım için gerekli olmaktadır. Çünkü belli bir kültürel alan ile yeni sosyal süreçler arasındaki ilişkiyi sağlayan tekrarlar olmaktadır (Taşıtman, 2012: 121).

Kültürel kodların ve hatırlamanın dini bir anlamı da vardır. Burada toplumsal olan belleğin kutsal olan bellekle ilişkisi devreye girmektedir. Grup, tarihini hatırlayarak kimliğinden emin olmaktadır. Toplumsal bellek, dolayısıyla toplumsal kimlik, salt gündelik yaşantı ile ilgili değildir. Toplu bulunulan dini veya dini nitelikte olmayan ritüellerde, törenlerde bireylerin toplumsal kimlikleri ön plana çıkmaktadır. Buda bireylerin rutin hayatlarına bir anlam yüklemektedir. Bu anlamda ritüeller, düzenli tekrarı niteliğinde korunarak devam etmekte ve kimlik inşasında da görev almaktadırlar (Taşıtman, 2012: 122). Her toplum kendine ait bir kimlik oluşturmaktadır. Bu kimlik inşası, başta kendi toplumunu tanımada ve diğerlerinden ayırma olarak kullanılmış sonrasında ise diğerlerinden soyutlama olarak tanımlı yer değiştirmiştir. Kimliğin oluşmasında dinin de etkisinin olmasıyla birlikte kutsallık etrafında da kimlik inşası oluşmaktadır. Günümüzde kimlik, tanımlama görevinin yanında kendi gibi olmayan toplumları da yeniden tanımlayıp etiketlemektedir. Bu anlamda farklı kimliklerin olması buna bağlı olarak farklı tören ve ritüellerin olması sorun teşkil etmezken bunların tabakalaşma biçimi ve içlerinden birinin başat kimlik olma iddiası sorun teşkil etmektedir. Kimlik, çoğu kere sosyal varlığın dışarıdan görünümü olmakta ve hüviyet tanımlama olarak adlandırılmaktadır (Aydın, 2011: 247). Yani toplumun uygun bulunduğu kimliği üzerinde taşıması ve dışarıdan o toplumun üzerinde taşıdığı kimliğin, onun kim olduğunu belirten bir nişaneye dönüşmesi olarak tanımlanmıştır. Bu anlamda toplumun kendini dini etnik ve coğrafi olarak bir yerde konumlandırması tek tek her bireyin zihninde bir kimliğe aitlik

bilinci oluşturmaktadır. Toplumsal kimlik, düzenli tekrar sağlayan ritüel vasıtası ile belli bir kimlik oluşturmaktadır. Bu kimliğin oluşturulduğu en önemli unsurlardan biri de mekândır. Mekân, hafızanın koruyucu unsurlarından ve hatırlama figürlerinden olduğu için önemlidir. Özellikle Mevlidin belli bir mekânda gerçekleşmesi o mekânın kendine has düzenlenmesi, hatırlatıcı bir konuma sahiptir.

2. 4. 3. Tarih ve Hafıza

Tarih ve hafıza bireylerin geçmiş ile bağlantı kurmasına yardımcı olmaktadır. Tarih, iz, temsil ve semboller vasıtasıyla geçmişi gün yüzüne çıkarırken, gerçek hafıza, yaşayan toplumların hareket halindeki yaşantıları üzerinde durmaktadır. Çünkü hafıza kendini gerçek olan mekânlarda, somut olanda ve geçmişin şimdide en pratik şekliyle yaşanmasında gösterir kılmaktadır. Şimdinin muhafaza edilmesi için atadan kalan tekrarın içinde hâlâ canlı olanın deneyimin bulunmasıdır (Uslu, 2016: 45-46). Tarih ile hafızanın birbiri ile ilişkili olduğu tartışılmıştır. Fakat hatırlamada daha çok tarihsel bilgilerden ziyade bireyin canlı hafızasının ön planda olduğunu ve geçmişin şimdinin pratiğinde yaşandığını vurgulamaktadır. Bunu da alışkanlık hafızası üzerinde temellendirerek dile getirmektedir. “İnsan yaşadığı çevre içerisinde gömülü olmakla bu dünyada var olmaktadır. Geçmiş deneyimlerde bedeninin pratik olarak gömülmüş olduğu bağlam ve ilgililik çerçevesi içerisinde hatırlamaktayız” (Uslu, 2016: 52). Geçmiş, şimdi ile ilişki kurarken bireyin nasıl eylem gerçekleştirdiği üzerinden bir beden ilişkisi söz konusu olmaktadır. Geçmişte öğrenilen bilgilerin bağlamları ile algılayıp yorumlar yapılmakta ve ona göre eylemler gerçekleştirilmektedir. Bu bağlamda geçmişle bağlantı aynı zamanda yaşantının eylem ve pratikleri ile de aktarılmaktadır.

Tarihin hafıza ile ilgili bağlantısı, geçmişte olan olayların sonraki nesillere farklı teknik ve yöntemlerle ulaştırılması o zamanı yaşamamış ya da olayları hiç deneyimlememiş bireylerin zihninde bir resim oluşturmaktadır. Bu resim, *tarihsel hafızanın* bilgisini oluşturmaktadır. Özgen’in sınır köyü olan Sırımlıda yaptığı araştırma tarihsel hafıza bağlamında örnek teşkil etmektedir. 33 Kurşun Olayı’nın izleri ve bu olayın sınırla ilişki de nasıl bir rol oynadığına değinilmiştir. Sınır taşları, sınır karakolları, tel örgüler, bireyler için özellikle o mekânda gömülü ve batmış olan

yani geçmişi o mekânda tasavvur edip eylemlerini bunlar üzerinden şekillendirecek bireyler için sembol olmaktadır. Toplumsal hafızanın hatırlanması için gelenek, ortak ritüel, günlük hayat izleri, toplumsal alışkanlık hafızasını izlemek gerekmektedir (Özgen, 2011: 152). Bunların tümü değerlendirildiğinde geçmişle şimdinin bağlantısı eylemler üzerinden kurulmaktadır. Ve bireylerin hatıratında olanları izlemede araç olmaktadır.

Tarih ve hafıza ikisi de geçmişi bugüne taşımaktadır. Hafıza sürekli yeniden inşa edilirken, tarihle kurumsal düzeyde karşılaşmaktayız. Toplumsal hafıza grubun içinden bakıp geçmişin görüntülerini tüm kademelerde hatırlanabilir kılar. Derin değişimleri reddederken tarih derin değişimler dışındakini resmin dışında bırakır (Karaarslan, 2019: 4). Tarih belli dönemlere ayrılmıştır. Bu elbette tarihi araştırmalar için kolaylaştırıcı olsa da anıların tarihi belgelere dâhil edilmesi tarih ve hafıza arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmaktadır. “Pierre Nora tarih ve belleğin birbirinden ayrı şeyler olduğunu söylüyor. Ona göre bellek bireysel ve çoğul bir olguyken, tarih hem herkesin hem de hiç kimsenin sahip olmadığı evrensel otorite sahibi tekil bir fenomen. Ancak şimdi tarih ve bellek arasında böyle bir ayrımı varsayanlar azınlıkta. Çünkü hem tarihçiler bireysel ve kolektif belleği şekillendiriyor. Hem de kişisel hatıralar tarih yazımında önemli bir veri olarak kullanılıyor (Özyürek, 2001: 8). Bir anlatımı bir yere dayandırmadıkça insanların geçmişle bağ kurmasını engelleyecek, belli bir kültür çevresine odaklanmakla da bu kültürün belleğine şekil verilmiş olunacaktır. Bu anlamda söylemin ve bu söylemi dillendirecek kişinin geçmişinin bilinmesi o kişiye ve onun konumuna karşı hafızalarda anlamlı bir yere oturacaktır. Bunun sonucunda ise bireylerin ortak anımsadıkları şeyler ne kadar fazla olursa, ortak hafızada boşluklar da o derece az olacaktır.

Tarihin dönemselleştirilmesi aynı zamanda tarihi kimin yazdığı ve ne şekilde ifade edildiği belli bir ideolojiyi de beraberinde getirmektedir (Karaarslan, 2019: 4). Bu yapılan dönemselleştirme üzerinden yeni bir hafıza inşası söz konusu olmaktadır. Böylelikle yeni bir zihniyet ve kimlik inşası oluşturma süreci başlamaktadır. Tarihin yeniden kurulması, geçmiş tortuların gün yüzüne çıkarılması ile olmaktadır. Bu tortularda geçmişte yaşayan insanlarından kalan her türlü kalıntıdan küçük bir ize

kadar hepsini kapsamaktadır. Bu işaretlerden başka bir yorum yapılmakta böylece tarihin yeniden kurulma durumu, toplumsal belleğe bağımlı olmadığı ortaya çıkmakta. Ancak toplumsal bellekte ise tarihin yeniden kurulması gereklidir (Connerton, 2004: 28). Tarih araştırmalarında yazılı olan ve olmayan bulgular esas alınmaktadır. Ve bu bulgular sorgulanarak belli bir veriye ulaşılmaktadır. Dolayısıyla bu veriler ışığında bir sonuca ulaşılmaktadır. Toplumsal bellekte ise, bir veri, bir olayın tanıklığı bile tarihin yeniden kurulması için gerekli olmaktadır. Bu anlamda, tarihi yeniden kurma uygulaması, toplumsal grupların belleğinin biçimlenmesinde önemli bir işleve sahip olmaktadır. Tarih ve hafıza birbirinden çok farklı olarak algılanmış olsa da birey anıları, tarih yazımında ön plana çıkmaktadır. Önemli olan tarihin belli bir yerden, belli bir ideoloji etrafında aktarılmamasıdır.

2. 4. 4. Dil, Kültür ve Hafıza

Genel olarak dil; din bilim felsefe sanat gibi kültürel varlık olgularını, yerine göre oluşturan, yerine göre geliştirip tespit ederek kuşaktan kuşağa aktarma görevini yerine getiren beşeri bir mekanizmadır (Aydın, 2013: 47). Bu anlamda dil şüphesiz, içinde toplumsal olguları barındırmaktadır. Her toplumun kendi anlayacağı bir dil olgusu var olmuştur. Dil insanlığın yüzyıllardır edindiğin ve denediği gerçekleri ve hikmetleri saklayan hazine” (Kaplan, 2010: 130), olmuştur. Düşünmek ve düşünceleri dil üzerinden aktarmak farklı şekil, davranış üzerinden gerçekleştirilmektedir. Din, sanat ve bilimin dilleri farklı olmakla seslendikleri duygu alanları da farklılaşmaktadır. İçinde düşünme, duyum algıyı barındıran zihniyet, dil vasıtasıyla toplumsal alana aktarılmaktadır.” Bilişsel dünyanın toplumsal şartlarla kesişme noktası” (Aydın, 2013: 67) olmuştur. Zihniyet toplumun düşünme ve hayat yapısını ortaya koymakta eylemlerini şekillendirmektedir. Bireyler din, sanat, bilim anlayışlarında sahip oldukları zihniyete göre yorum yapmaktadırlar.

Dil bir toplumun tüm faaliyetlerinin ve ilişkilerinin ürünü olan kültürünün kodlanarak ortak bir toplum paydasında kullanıma açılmasını sağlamaktadır. Toplumun kendisini tanımasına diğer toplumlarla olan farkını algılamasına yol açarak ortak bir kimlik oluşturmaktadır” (Tuna, 2013: 227). Kültürün kodlanması hatırlama olarak da işlev görmektedir. Kişi toplumsallaşma sayesinde hem kimlik

inşa etmekte hem aitlik hissetmektedir (Akın, 2011: 94). Dil vasıtasıyla kültür aktarılmaktadır. Bu bakımdan kültür, “İnsanın kimliğini, bakış açısını, yaşam tarzını vermektedir” (Alver, 2013: 185). “Bütün hafızalar başkaları ile paylaştığımız; dil, semboller, olaylar birlikteliği ve sosyal ve kültürel bir bağlamla ilintili olduğu için hafıza sosyaldir. Tarih faktörünün devreye girmesi ile birlikte bu paylaşılan duygu ve düşüncelerinin hepsi toplu halde sergilenebilen kolektif tutum ve davranışların oluşmasına sebebiyet verir. En genel manası ile ortak bir tutum ve psikolojiye sahip olmamıza imkân veren; duygu düşünce ve değerlerin sağladığı verilerle oluşan kognitif dünyaya toplumsal hafıza adını veriyoruz.”(Karaarslan, 2017: 31). Bireyin aynı dil ile anlaşabildiği, değerler ve sembolleri aynı bakış açısı ile görebildiği kişilerle aynı mekânda aynı olay çerçevesinde beraber vakit geçirmesi bu kolektif tutum ve davranış açısından birer örnektir. Bu toplumsal hafıza, sınırlı çevre ile veya belli bir grup arasında da gözlenebilmektedir. Örneğin, belli bir sembol, değer için birlikte hareket eden ve bu sınıra kendi çizmiş oldukları hudutlar dışında kimseyi kabul etmeyen, bireyler, kendi grupları arasında oluşan dil, değer, sembollerle birlikte bir alan oluşturmakta ve bu alan sayesinde bireysel hafıza bu çevreden ve bu çevrenin değerlerinden, ritüellerinden etkilenerek belli bir toplumsal hafıza inşa etmektedir.

"Mahremiyet 'in kapısını aralayan dil, öteki alana başka bir deyişle kolektif olana geçişi mümkün kılar. Bu durumda, dil aracılığıyla belleğin başkalarına kapalı veya örtülü kişisel yanı kolektif olana görünür veya açılır" (İlhan, 2018: 158). İnsan dili sayesinde geçmişle bağlantı kurmaktadır. Ve aynı zamanda belli bir zihniyet, kültür, kimlik çevresindeki birey, toplumda bu özellikleri sayesinde yapmış oldukları eylemi içselleştirip hafızasında bu değerlere yer vermiştir.

Ortak toplumsal anıların oluşmasında bireylerin konuşabilecekleri aynı dağarcığa sahip olmaları gerekmektedir. Aynı dönemde bir şekilde rast gelen hayatlarda bile bazı durumlarda zihinsel, sosyal, duygusal ve kültürel bakımdan farklı yerde olabilmektedir. Her kuşaktaki insanlar bambaşka anılara sahip olmaktadır. Bir üst kuşak diğer bir kuşağa geçmişle ilgili deneyimini aktarırken, günün şartlarını özümsemiş yeni kuşak, bu noktada bir üst kuşakla iletişimde sıkıntı

çekmektedir. Bundan dolayı Connerton, geçmişle ilgili anımsanan bilgiler, geçmişe dair imgelerin törensel denebilecek uygulamalarla aktarıldığını öne sürmekte ayrıca belleğin taşınmasında, korunmasında hatırlama ve beden(bedensel etkinliklerin) birlikte olmasını içerdiğini dile getirmektedir (2004: 12). Kültür aynı zamanda geçmiş ile bağlantı kurarak önemli anıları biçimlendirir. Dün ile bugün bağlantısını kurar. Tekrar sayesinde kültür hatırlamaktadır Bu da yine günlük rutin ve pratiklerle olmaktadır.

Kültür aynı zamanda belli bir düzeni ifade etmektedir. Bu düzenlilikler sayesinde hatırlama daha iyi gerçekleşmektedir. “Hafıza ve öğrenme ancak eylemlerimizin bağlamı genel olarak sabit kaldığı müddetçe faydalı sonuçlar verir” (Bauman, 2012: 164). Bu durumda çevredeki istikrarlılık hatırlama da etkili olmaktadır. Ve daha çok toplumun onayladığı ya da tasvip ettiği eylemlerin ardından bu hatırlama gerçekleşmektedir. Bu bağlamda kültürün içinde dil vasıtasıyla aktarılan ritüeller, toplumsal ve kültürel aktarmayı sağlayıp, hafızayı taşıyıcı görev üstlenmektedirler.

2. 4. 5. Dini Metinlerin Hafıza Kurucu Özelliği

Her toplumun dilinde din farklı anlamlara gelmektedir. Batı da ‘religion’ olarak bağlanma ve korkma anlamlarında kullanırken doğu toplumlarında yargı, düzen, hesap, ceza gibi konuları içine almaktadır (Aydın, 2015: 17). Durkheim dini kutsal şeylere bağlı inanç ve pratiklerin eyleme dökülmesi olarak tanımlamıştır. Topluma atfettiği kutsallık, ortak bilinç üretmeye sevk etmiştir (Kurt, 2011: 106). Bu tanımlama, toplum tarafından üretilen dinleri kapsamaktadır. Bu anlamda bütün dinleri kapsamamaktadır.

Din, ister kutsal olsun ister olmasın toplumlara belli düzeni getirmektedir. Din, bireyi boşluktan kurtararak kontrol ve denetlemeyi sağlamaktadır. Aynı zamanda kimlik ve kişilik de oluşturmaktadır. Çoğunlukla bireyler kendilerini dini kimlikleri ile tanımlamaktadırlar. Tüm kurumların (aile, eğitim,) içselleştirilmesi sonucunda bu kurumların bileşkesinde ortaya çıkmaktadır. Din içinde bulunduğu kültürden etkilenmektedir (Kılıç, 2015: 14). Din içinde bulunduğu toplumu hem

duygu, düşünce anlamında değiştirirken hem de hayat tarzını, mimarisini sanatını değiştirmektedir. Din kültürün formlarını bozmadan aşama aşama toplumun hayatında etkin olmuştur. Örneğin, topluma bir kural gelecekse bu birden gelmemiş belli bir zaman aralığında olmuştur.

Dinin toplumu etkilediği gibi toplumda dini etkilemektedir. Örneğin; Protestanlık, çok çalışmak ve israf etmemek düşüncesi altında bu toplumsal hareketliliğin dini oluşumlar üzerinde etkisi olmuştur (Aydın, 2014: 127). Toplumsal şartlar dinin üzerinde etkisi olmuştur. Bu durum tek taraflı değildir. Dinin şekillendiren tarafı da mevcuttur.

“İslam toplumsal şartların ürünü olmayan bir dindir” (Aydın, 2015: 18). Teslim olmak anlamına gelen İslam, ruhla madde arasında bir dindir. Ne Hristiyanlıktaki gibi ruhbanlık ne de Yahudilikte olduğu gibi maddiyata dayalı değildir. Bu iki kutup arasında daima orta da olmayı istemiştir. Bu bakımdan günlük hayat içerisinde dahi İslam’ın orta yolu üzerinden “asketik gerilim” yaşamadan gündelik hayat sürdürülmektedir. “Allah birdir ama toplumlar, yaşam tarzı, zihniyet, kültür gibi alanlarda farklılık göstermektedir. Gerçek dinin amacı anlamlı bütünleşmeler sağlamaktır. Bunu İslam yapabilir. Ne var ki bu din farklı biçimlerde algılanmış” (Aydın, 2013: 119). Bireylerin dini farklı algılamaları için toplum ve birey bazında irade kavramı içerisinde birey ve toplumun sorumluluklarını yerine getirmesi gerekmektedir. Dini farklı algılama bütünleşme fikrine uzakta kalmıştır. Bu farklı algılamalar, günlük hayatta (bireyin ve toplumun hayatında rutinleşen yanlar) da kendisini bireylerin pratikleri üzerinden göstermektedir. “Modernlikle beraber gündelik hayatın yapısı alt üst olmuştur. Eşya, tüketim etrafında değişen bir hayat kavrayışı her şeyin mutlaka pazarlanabilir anlayışını getirmektedir. Modernizasyon süreci esnasında yalnızca toplumun yapıları değil, aynı zamanda insanın bilinci de bölünmeye muhatap olmaktadır” (Subaşı, 2018: 38). Bunun sonucunda birey kendi içindeki anlam dünyasını aramadan gündelik hayata katılmaktadır.

Gündelik hayat her insanın var oluşunda şekil ve biçimini alan, insanı insan yapan ilişkilerin toplamıdır. İnsanlar kendi bakış açılarıyla gündelik hayatı deneyimlerler. Üyesi oldukları grup, sosyal sınıf, toplumsal kimlik hakkında sağ

duyusal bilgilerin zengin içeriğinden faydalanır. Ve aynı zamanda bu bilgiyle toplumun üretimini ve yeniden üretimini gerçekleştirirler (Esgin ve Çeğin, 2018: 219). Gündelik hayatta yüz ifadeleri, jest ve mimikler, sözel olan ya da olmayan, dolaylı ya da doğrudan çevre (uzak-yakın) iletişimler, etkili olmaktadır. Pek çok toplumsal durumda da iletişimler gerçekleşmektedir. Goffman'ın deyişle odaklanmamış etkileşim, bireylerin karşılıklı olarak ötekilerin varlığının farkında olduğunu gösterdiklerinde ortaya çıkmaktadır (Giddens, 2008: 178). Günlük yaşam içinde bazı anlamları iletmek ya da gizlemek için toplumda kullanılmaktadır. Bunun yanında daha fazla etkileşimde olunan yakın çevre içinde bu durum geçerli olmaktadır. Birey ve toplum buldukları statüye göre toplum içinde belli davranışlarda bulunmaktadır. Her bir kurumsal yapıda kendisine farklı rol ve kalıplar düşmektedir.

Durkheim'in bu davranış kalıplarını öğrencisi Habwachs 'toplumsal bellek' olarak kategorize etmiştir. Ve ona göre bellek sosyal bir olgu olmuştur. "O'na göre bireye ait olan belleğin belirleyicisi toplumdur. Belleğin oluşumunda sosyalizasyon süreci bireylerin en kişisel gördükleri hatıraları bile dâhil olmak üzere etkili olur" (Birekul, 2017: 48). Habwach'ın geliştirdiği "sosyal çerçeve" kavramı, E. Goffman tarafından günlük deneyimlerin, sosyal çevre tarafından belirlenen yapısı, ya da "örgütlenmesini" incelemeye dayanan "çerçeve analizi" teorisi ile benzerlik göstermektedir. Habwachs'a göre hatırlama eylemini gerçekleştiren ve ona istikrar kazandıran "çerçeve" Goffman'da günlük deneyimleri organize eden "çerçeve" ile aynıdır." (Assmann, 2018: 44). Hatırlayan birey, anılarını belli bir çerçeveye koyarak hatırlamayı sağlamaktadır. Aynı zamanda anılar belli bir zamanda ve mekânda günlük hayat içerisinde meydana gelirken bellek, bu günlük hayat içerisinde hem deneyimlerden hem de hatırlamayı sağlayıcı unsurlardan faydalanmaktadır. Sözel ritüelle yapılan günlük hayat ritüellerinden yazılı metinlere geçilmesiyle hatırlama yorum esaslı metinlere dayanmıştır. Ritüelden metine geçmek, geleneğin sürekliliği ve devamı içerisinde kutsal metinlere hiç yorum yapılamama anlamını taşımaktadır.

Bir topluma biçim veren, toplumun değerlerini yani gerçeği dile getiren kanon metinleri olmuştur. Kanon kelimesi Yunancadan Arapçaya oradan Türkçeye

geçmiştir. Kelime daha çok kutsal metinler anlamına gelmektedir. Daha sonraları belli yazarların onanmış yapıtlarına kullanılmıştır” (URL-3).

Kanon metinlere kalpten uyulmalı ve yaşanan gerçekliğe uygulanmalıdır. Bunun için tekrarlamaktan çok yorumu gerekir. Önemli olan kalptir, ağız ya da kulak değil. Oysa metin doğrudan kalbe hitap etmez. Duyan kulaktan ya da gören gözden, anlayan kalbe giden yol ne kadar uzunsa, harfin veya sesini oluşturduğu dış düzlemden, biçimsel ve normatif anlama giden yolda o kadar uzundur” (Assmann, 2018: 104).

Bireyin anlama ve idrakinin açılması için, dış dünyadan alınan bilgilerin kalbe giderken ki yolunda bir başka kişinin yorumlaması ortaya çıkmaktadır. Bu bakımdan bu yorumu yapan farklı bir sınıf oluşmaktadır. Bu yorum yapılırken, “insanın gerçekliği ile metin arasındaki uzaklık yorum yoluyla aşılmaktadır” (Assmann, 2018: 105). Bilginin kalbe giderken ki yolunda tekrar etme ve hatırlama önemli bir faktör olmaktadır. Yaşayan bireylerin çekirdek anıları vardır. Bu anılarla bağlantılı olarak özel alanlarda çerçeve oluşturmaktadırlar.

Her bir çerçeve farklı bir değer taşıyıcısı olmaktadır. Eğer bu çerçeveler, değer verilmeyip zamanla kaybolursa solup gitmektedir. Bu örnekteki gibi dini metinlerin canlı anlamı kaybolduğunda dini metinlerin yorumlayıcısı da ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda Sevinç’in makalesinde hafıza zinciri olarak vaazı konu almıştır. Dinin ya da dini metinlerin anlaşılabilmesi için, vaazı sembol ve hafıza aktarımı olarak görmüştür. “Dini grupların, tasavvufu bir yaşam tarzı ve anlam evreni olarak devam ettirmesi, camii ve vaaz (aktarım dinamiği) etrafında yeniden karar kılmıştır. Dini grup liderliği özellikle bu pratik etrafında bir hafıza aktarım örneği olmuştur” (2012: 143). Din gelenek ile beraber şekillenmiş ve aynı zamanda geleneği de etkilemiştir. Gündelik yaşamın her alanında, dini olan ya da olmayan her pratikte dini değer ve kutsallara rastlanmaktadır. Ritüel, söz ve metin aracılığı ile yorumcunun toplumun hafıza aktarımında önemli işlevi olmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

3.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi

Din, insanın var olduğu andan itibaren var olan, insanın dünyadaki bilgisinin, zihniyetinin, aklının, bilincinin görüntüsü olmaktadır. Bu görüntü insanın her alanda ortaya koyduğu tutum ve davranışlar başta olmak üzere giyim, kuşam, yemek kültürü, mimari, sanat, edebiyat alanlarında da görünmektedir. Kısacası insanın baktığı ve dokunduğu her yerde din olmuştur. İnsana sorduğu soruların yanıtını vermesi, insanın var oluşuna dair gerçekliği bildirmesi de dinin işlevlerindedir. Bu bağlamda din kurumu birey ve toplumun hayatında mevcut olmaktadır.

Bireyleri ve toplumları İslam'a davet etmek, bilgilendirmek, sakındırmak için peygamberler gönderilmiştir. Vahiy aracılığıyla Allah'tan alınan mesajlar peygamberler tarafından topluma aktarılmıştır. Peygamberler hem vahyin sözlü ve fiili uygulayıcısı olmuşlar hem de gönderildikleri topluma, bir bireyin hayatının doğumundan ölümüne kadar nasıl olması gerektiğini, Allah'ın istediği gibi nasıl bir kul olunacağını aktarmışlardır. Bu bağlamda peygamberler inananlar için Allah'a ulaşmak için vasıta olmuştur. Çünkü vahiy en iyi anlayan, anlatan ve yaşayan onlar olmuştur. Peygamberlerdeki mucizevi haller, toplumun inanmayan kesimine cevap olup inkârlarında ısrara sebep olurken inananların peygamberlere karşı inanç ve sevgilerinin daha fazla artmasına vesile olmuştur. Bu anlamda bireyler ve bireylerin oluşturduğu toplum, peygamberlerine sevgilerini, onların getirdikleri dine uyarak göstermişlerdir. Bu sevginin ortaya çıkma yollarından biri de peygamberlere söylenen sözlü ve yazılı eserlerdir.

Süleyman Çelebinin *Vesiletü'n-Necât*, toplumda Mevlid olarak adlandırılan eseri de Hz. Muhammed'e (s.a.v) sevgisinin ete kemiğe bürünmüş şeklidir. Mevlid kelimesi, önceleri "doğum yeri" ve "doğum günü" anlamında mekân ve zaman ismi olarak kullanılmıştır. Zaman içerisinde ıstılahî manada genişleyerek Hz. Peygamber'in (a.s) dünyaya gelişini, doğduğu zamanı, doğduğu yeri, hayatını,

mucizelerini, gazalarını, ahlakını, vefatını vb. yönlerini konu alan eserleri veya bu eserlerin okunduğu törenleri karşılayan bir kavram olmuştur (Eroğlu, 2010: 126).

Vesiletü'n-Necât'ın yazılmasına sebep olan hadise, rivayete göre şöyledir: İranlı bir vâiz, Süleyman Çelebi'nin imamı bulunduğu Bursa Ulu Cami'nde cemaate vaaz ederken Bakara Suresi'nin 285. ayetini tefsirde hata etmiş ve “*Hz. Muhammed ile Hz. İsa arasında fazilet açısından hiçbir fark göremediğini*” ifade etmiştir. Bunun üzerine cemaat içerisinde bir Arap vâizi ikaz ederek aynı surenin 253. ayetini hatırlatmış ve “*İşte bu sebeple de Hz. Muhammed, her ne kadar nübüvvet vazifesi yönüyle Hz. İsa'ya denk olsa da fazilet ve üstünlük bakımından ondan daha yücedir!*” ifadesini dillendirmiştir (Akdağ, 2000: 88). Yaşanan bu durum Süleyman Çelebi'yi hayli üzmüş olup "Ölmeyip İsa göğe bulduğu yol / Ümmetinden olmak için idi ol" sözüyle başlayıp Hz. Muhammed'in (s.a.v) doğumu, mucizeleri, miracı, peygamberliğinin verilmesi gibi konular başta olmak üzere münacat, dua ve ilticanın da içinde yer aldığı eseri yazmıştır.

Günümüzde Mevlid töreni, kandil ve Kadir geceleri, geçiş dönemleri, vefat senei devriyeleri, şehitlerin ruhuna bağışlanmak üzere, yağmur duası, adak, temel atma, dinî veya sosyal işlevli bir kurumun açılışı, hayır, şükür vb. nedenlerle yapılmaktadır. Ve çoğunlukla loğusa/doğum/kırk Mevlidi, sünnet/hitân Mevlidi, gelin/erte/düğün/duvak Mevlidi, askere ve hacca uğurlama/karşılama Mevlidi, adak/şükür Mevlidi, kırkinci/elli ikinci/sene-i devriye Mevlidi gibi adlarla anılmaktadır (Akarınar, 2006: 47). 1409'dan beri yaklaşık altı yüzyıldır okunan ve Türk toplumunda gelenek haline gelen Mevlid günümüzde de doğum, ölüm, evlilik, sünnet gibi geçiş dönemlerinde okunmaktadır. Mevlidin edebi bir eser olması, toplumsal ilişkilere yön vermesi, bir ritüel olarak içinde törensellik barındırması toplumsal bir alan olarak Mevlidin incelemesine olanak vermektedir. Birçok Mevlidin yanında Türk toplumu Süleyman Çelebinin eseri olan Mevlidi diğer Mevlidlerden daha fazla sahiplenmiştir. Hayatları boyunca Mevlid ile sevinçlerinde ortaklığı üzüntülerinde teselliyi aramaktadırlar. Mevlid bir ibadet biçimi değil ulvi duyguların ifade biçimi olmaktadır.

Törenler bireyleri toplumsal yaşamın sıradan kaygılarından uzaklaştırarak ulu güçlerle ilişki kurabilecekleri bir üst dünyaya sokar (Birekul, 2016: 234). Mevlid de insanları bir araya getirerek hayatın akışı içinde kaybolan, akan zamana karşı yarışan bireyleri biraz olsun kendine doğru düşünmeyi, hakikatlerle özdeşleşmeyi sağlamaktadır. Önemli olan bu anlık hissiyatın hayata ne kadar tatbik edilebildiğidir. Müslüman kişiliğin sadece bir özlem olarak kalması yerine bunu gelenekle birlikte yaşayışa sindirerek uygulamaya konulması gerekli olmaktadır.

Toplumsal hayatımızda var olan ve hafta, ay, yıl olarak düzenli bir şekilde icra edilen Mevlid olgusu, doğum, ölüm, evlilik gibi hayatın önemli anlarında ve alanlarında toplum içinde var olmakta, kendini hissettirmektedir. Bu çalışma Mevlidin edebi bir eser olarak değerlendirilmesinin yanında din, ritüel ve toplumsal hafıza bağlamında Mevlid geleneğinin toplumsal yansımalarına odaklanmaktadır. Hz. Peygamber'e duyulan sevginin bir ifadesi iken pek çok dini ritüelde etkili bir geleneğe dönüşen Mevlid aynı zamanda altı asırlık bir hafızayı da barındırmaktadır. Bu anlamda Mevlid, din, ritüel, hafıza ilişkisi bağlamında da ele alınacaktır. Mevlid geleneğine olan davranışını derinlemesine incelemek ve bir anlayış elde etmek için sosyolojik arka planına dair çıkarımlara varılmaya çalışılacaktır.

Mevlid, çeşitli amaçlarla toplumun katıldığı kendi içinde olan ritüellerle toplumda bir ortak bellek oluşturduğu alan olmaktadır. Toplumun bazı kesimi için gündelik yaşamın arkasında bir anlam taşıyan ritüel olarak görülen Mevlid, belli bir gelenek olarak kabul edilmiştir. Gündelik hayat yaşam formudur. Yaşam stili gelenekleşerek toplum kendini güvende hisseder. Yaşama katılan her bir yeni değer, alışkanlık gündelik yaşamda değişime sebep olur. Bu yeni değerleri, belli bir çizgi dâhilinde toplumsal çeşitlilik olarak yeniden üretilir. Toplumun kabul edip özümlediği, dinsel, sosyal, değerler içinde netleşir (Subaşı, 2018: 11). Bu çalışma, yaklaşık dört yüz yıllık bir geçmişe sahip olan günümüzde de belli zaman aralıklarında belirli mekânlarda uygulanan ve bu tekrarlama sayesinde canlılığını koruyan Mevlid geleneğinin sosyolojinin bakış açısı içerisinde ritüel ve hafıza ile ilişkilendirerek incelenmesini hedeflemektedir. Daha çok dini literatür içerisindeki yeri üzerinden tartışmaya açılan Mevlid, özellikle insanların din ile ilgili bağlarını /

bağlantılarını sağlamada önemli bir hatırlama aracı olarak süreklilik kazanmıştır. Toplumsal anlamda insanların bir aradallğını temin eden, paylaşmayı sağlayan, önemli bir ritüel olarak görölmüştür. Geçmişten günümüze bazı değişiklere maruz kalsa da Mevlid, geçmiş ile kurduğu bağ ve Mevlidin bugüne taşınması bağlamında icra ettiği ritüel bağlamı, konunun sosyolojik zeminde ele alınmasına olanak sağlamıştır. Bu çalışma ile bugüne kadar toplumsal boyutu ihmal edilen bu ritüelin konu edilmesi ve Türk toplumu açısından ne gibi bir anlayış ve pratik ürettiği betimlenmeye çalışılacaktır. Bu anlamda çalışmada Türk toplumu Mevlide ne gibi anlam yüklemektedir, bu geleneği ritüel bağlamında nasıl sürdürmektedir ve bu gelenek geçmişle olan bağı nasıl sürdürmektedir gibi sorulara cevap aranacaktır.

3.2 Araştırmanın Modeli

Doğa bilimleri ve sosyal bilimleri arasındaki ayırım bu bilimlerdeki araştırma yöntemlerini de farklı kılmıştır. Bilim, deney, gözlem, ispat, objektiflik, neden sonuç ve kesin yargı istemektedir. Fakat toplumsal gerçekliğe doğal gerçeklik gibi yaklaşmak zor olmaktadır. Toplumda da birbiriyle bağlantılı kurumlar arasında bireyler arasında daima neden sonuç ilişkisine bağlı etkileşim olmaktadır. Bu nedenle başta sosyoloji olmak üzere toplumsal bilimler özellikle birbiriyle ilişkili insanları incelemekte ve bu ilişkilerin ve etkileşimin değişik formları ve şekilleri üzerinde durmaktadırlar. Bu form ve yasaların tespiti belirli bir metodolojik yaklaşımı ve disiplini gerekli kılmaktadır (Birekul, 2014: 67).

Söz konusu bu çalışma için konuyu derinlemesine incelemek açısından, Mevlidin toplumdaki yerinin tespiti için nitel yöntem kullanılmıştır. ‘Toplumsal olguların süreçlerin özüne inebilmek, bireylerin deneyimlerinden oluşan ve bir anlam sistemi içinde hareket ettikleri asıl bağlantıları kavramakla mümkündür.’ (Kümbetoğlu, 2017: 22). Bu kapsamda derinlemesine veri elde etmek amacıyla nitel araştırma yöntemi tercih edilip ve yarı yapılandırılmış mülakat tekniğine başvurulmuştur. Büyük kesitin yalnız belli bir kesitini alarak, sosyal hayattan alınan örneklerin yorumlanması ile büyük kesit hakkında yorum yapmak mümkün olmaktadır. Az sayıda fakat detaylı görüşölen bireylerin davranış ve sözlerinden hareketle yorumlama yapılmakta ve bireylerin anlam dünyası hakkında gerçeklik

aktarılmaya çalışılmıştır. Niteliksel araştırma, sosyal olanın bilgisinin insanların kendi ifade ve anlatılarından derlendiği bir araştırma özelliği gösterir (Kümbetoğlu, 2017: 38). Ayrıca, katılımcı gözlem de yapılmıştır. Mevlide katılan kişilerin davranış ve tutumlarının Mevlidin yapıldığı doğal ortamda incelenmesi daha geçerli daha derin gerçeğe daha yakın bilgilere ulaşılmasını sağlamıştır. Böylece Mevlide katılan kişilerin davranış ve tutumları, daha derin anlayış ve duyuş ile aktarılmıştır. Arkadaş vasıtasıyla bağlantı kurulmuş, gurup üyelerinin güveni sağlanmıştır. Biri cenaze Mevlidi diğeri haftalık yapılan Cuma toplantılarında okunan Mevlid olmak üzere toplam iki Mevlide katılım gerçekleştirilmiştir.

3.2.1 Araştırma Grubu

Türk toplumunda Mevlid geleneği hakkında derinlemesine bir analiz sağlamak amacıyla 22 kişi ile yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşülen kişilerin yaş, doğum yeri, cinsiyet, medeni durum ve meslekleri bakımından çeşitlilik göstermesi göz önünde bulunmuştur. Görüşmeler Konya ve Kayseri illerinde yaşayan insanlarla yapılmıştır. Ritüelin canlı olduğu ve gelenekleştiği halen yaşatıla geldiği iki örnek il olarak Konya ve Kayseri araştırmaya dâhil edilmiştir. Bu bağlamda Konya ve Kayseri illerinde 13 kadın 9 erkek ile görüşmeler yapılmıştır. Veri sağlayan mülakatlar, Ocak 2019- Şubat 2019 ayları içinde muhtelif zaman aralıklarında yarım saat, bir saat aralıklarında ses kayıt kullanılarak yapılmıştır. Ses kayıtları dikkatlice dinlenerek yazıya geçirilmiştir. Bu kişiler, eğitim durumları bakımından ilkokul, ortaokul, lisans ve yüksek lisans mezunu olmakla birlikte ayrıca lise ve üniversite örgün ve açık olarak hala eğitime devam edenler açısından çeşitlenmiştir. Bu kişilerin faaliyette buldukları mesleklerde farklılık arz etmektedir. Öğrenci, ev hanımı, Müezzini, imam, hafız, öğretmen, aşçı, sendikacı, din görevlisi, memur, Mevlidhan, çiftçi, güzellik uzmanı gibi farklı meslekleri icra edenler bulunmaktadır. (Katılımcıların profilleri için bkz: Ek-1: Katılımcılar Listesi). Nitel veri, bireylerin, süreçlerin, olguların hakkında, deneyimlerin, davranışların, faaliyetlerin tanımlandığı, niyetlerin, isteklerin, değerlerin, fikirlerin, içinde yer aldığı, duyguların hislerin, yansıtılabildiği, bilgilerin, inançların, kanaatlerin ayrıntılı bir biçimde aktarılabildiği bir veridir (Kümbetoğlu,2017: 43). Bu veri sayesinde araştırmacı, bireylerle kurduğu etkileşim sayesinde bireyin davranışlarından yola çıkarak bireyin iç dünyasına ulaşma olanağı sağlamaktadır. Günlük hayattan yola

çıkarak bireylerin dünyayı sosyal gerçekliği nasıl algıladıklarını bireylerle konuşarak, onları gözlemleyerek onlar hakkında anlamlı bütüncül bir resim ortaya koymak amaçlanmaktadır (Kümbetoğlu, 2017: 47). Nitel araştırmada belli sayıda görüşülen katılımcılar sayesinde elde edilen verilerle bazı sonuçları bulma uğraşısı vardır. Araştırmada mülakat gözlem gibi teknikler katılımcıların hayatlarındaki değerli anı, ya da hayata verdikleri anlamı tanımlamada faydalı olmaktadır.

3.2.2 Verilerin Toplanması

Araştırmada mülakat yöntemi kullanılmıştır. Konu ile yapılan ön araştırma ve literatür taraması ile kavramlar ve sorulardan oluşan yarı yapılandırılmış ve açık uçlu sorulardan oluşan mülakat formu hazırlanmıştır. Soru formunda dört genel başlık altında (Mevlid, Ritüel, Din ve Hafıza toplam 30 soru yer almış (Mülakat soruları için bkz: Ek-2: Görüşme Soruları) ve aydınlanması istenen durumlarda, aktarılan bilgilerin sağlaması açısından bireysel ve durumsal farklılıklara göre yeni sorular ilave edilmiş, ve daha fazla bilgi edinmek ve konuşma esnasında konuşma akışına göre katılımcılara ek olarak soru formunda olmayan sorular yöneltilmiştir. Mülakatlar sonucunda konuşmalar çözümlenerek katılımcıların sözlerine dayalı metinlere dayanılarak yorumlar yapılmıştır. Ayrıca TV ve Youtube Mevlid Programları, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından hazırlanan ‘Süleyman Çelebi ve Mevlid’ adlı film kayıtları izlenmiş, yakın çevrede olan cenaze ve haftalık Cuma Mevlid Programlarına katılım ile gözlemler, değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Kaynakçası olmayan fotoğraflar, bu katılım esnasında çekilmiştir. Katılımcıların bir kısmı, dini bir alanın sorgulandığı hissi ile tepkili yaklaştılar. Bir kısmı, özellikle gelir açısından sorulan soruları cevaplamak istemediler.

3.3. Araştırmanın Bulguları

3.3.1. Türk Toplumunun Mevlide Yüklelediği Anlam

3.3.1.1. Sevap Almak: “Amaç O’nu Manen Evimize Davet Etmektir”

“Mevlid” kelimesi, doğum zamanı ve doğum yeri anlamında kullanılmaktadır. Bununla beraber, “Müslüman toplulukların hepsinde öncelikle İslam Peygamber’i Hz. Muhammed (s.a.v)’in doğum zamanını ifade eder olmuştur.” (Pekolcay, 2015: 1). Ne kadar kelime manası doğum anlamında kullanılmış olsa da hususi bir gösterilen şeye işaret ettiği için Hz. Peygamber’in hal tercümelerinden bahsedilen bir vesika olmuştur (Sağman, 1951: 48). Mevlid sadece belli bir doğumu anlatmanın yanında aynı zamanda Peygamber’in geniş yaşamını da konu almaktadır. Günümüzde doğum, ölüm, sünnet, evlenme, kandil, gibi toplumda daha yaygın olan vesilelerle okunduğu gibi, adak, terhis, haccı kutlama, ev alma, bir işe başlama, dış bulguru ve bebekler için okunan Mevlidler de bulunmaktadır. Türk toplumunun sevinç ve üzüntü duyduğu her alanda Mevlid geleneği olmuştur. Bu nedenle geçmişten günümüze Mevlid, sosyal yaşamın önemli geçiş törenlerinde bulunmaktadır. Görüşmelerden elde edilen veriler neticesinde, özellikle hayatın önemli geçiş törenlerinde çoğu katılımcı, Peygamber’i anmak ve hatırlamak istemektedir. “O’nun yaşadığı hayatın her bir kesiminde kendimizden bir parça buluruz” sözünde ifade edildiği gibi hayatın her alanına Peygamber’i hatırlayarak dâhil etmek istemektedirler.

“Hayatın geçiş törenlerinde ve özellikle de yedisi, kırkı, elli ikisi gibi ölen kişinin arkasından yapılan anma ve sevap kazandırma günlerinde ‘Mevlid okutmak’ vazgeçilmez bir dini vecibe olarak kabul edilmektedir. ‘Doğum’ anlamına gelen ‘Mevlidin, ölüm törenlerinde icra ediliyor olması bir tezat gibi görünse de Mevlid törenlerinin dini bir ritüel olarak algılanıyor olması bu duruma açıklık getirmektedir (Özkul, 2010: 56). Toplumun günlük hayatın içinde, günlük hayattan farklı olarak, önemli gördükleri, değer verdikleri zamanlarda bu kadar hayatın içine girmiş, kabul görmüş bir ritüelin çeşitli etkinliklerde görünür olması özellikle kutsalla, dini alanla ilgili bir köprü kurması katılımcıların din ile kurduğu bağda etkili olmaktadır. “Mevlid performanslarının eğlenceli toplantılarla özellikle hayatın dönüm noktası niteliğindeki olaylarla birleştirilmesi muhtemelen Mevlidin ilahi lütuflar karşılığında bir minnet belirtisi ve dini bir fazilet kaynağı olarak algılanması üzerine kuruludur.

Böylece mutlu bir günün bereketi artırılır ve hayırlar getirmesine vesile olur” (Marion, 2014: 145). Bu anlamda Mevlid, bereket ve dini fazilet kaynağı olarak özel organizasyonlara sonradan eklenmiştir.

Cenaze Mevlidlerinde okunan Kuran-ı Kerim, salavatlar ve fakir fukaranın da doyması için verilen ikramlardan hâsıl olacak sevabın vefat eden kişinin ruhuna bağışlanması umulmaktadır. Bu bakımdan doğumla ilişkili olan Mevlid, dini ritüel olarak kabul edildiği için, cenaze törenlerinde ya da farklı ritüellerde okunması tezat olmamaktadır. Cenaze Mevlidleri, daha çok sosyal yönü ile toplumda görev almaktadır. Ölümün soğuk yüzü ile karşılaşan insanlar, içlerinde herhangi bir çatışmaya girmeden Mevlid vasıtasıyla toplanan yakın akrabaların merhameti ve sevgisi ile karşı karşıya gelmektedirler. Toplumlar için faydalarını ve işlevselliklerini sürdürdükçe, Mevlidler mevcudiyetlerini sürdürecektir. Ölümün getirdiği boşluk ve çatışma cenaze evinde düzenlenen merasimsel ritüellerle hafifletilmektedir: Eve dolup taşan eş dost, akraba sayesinde yumuşayan dul kadın kendini kalabalık içinde güvende hissetmektedir (Özkul, 2010: 62). Cenaze ilk anda herkesin dikkatini çektiği bir olay olmakta zaman geçtikçe unutulmaktadır. Cenazenin ilk haftalarında gelen misafirler, Mevlid bittikten sonra dağılmaktadırlar. Özellikle şehir dışından gelenler Mevlid okunmasını beklemektedirler. Hatta o mekânda oturmayan cenaze sahipleri dahi, Mevlidden sonra evi kilitleyip dağılmaktadır. Bu anlamda Mevlid, cenaze törenlerinde toplanılmanın unsuru olmakla beraber dağılmanın da habercisi olmaktadır. İslamiyet’ten önce Türklerin yog törenlerinde belli günlerde (3, 7, 20, 40, 52 ve sene-i devriye) ölen kişi için yemek verilmektedir. İslamiyet’in kabul edilmesi ile birlikte ölen kişinin ruhunun şad olması için Kuran-ı Kerim ve dua okunmuştur. Zamanla bu yog törenlerinin yerini Anadolu da Mevlid törenleri almıştır (Bayat, Cicioğlu, 2008: 151). Günümüzde Konya, Kayseri gibi Anadolu’nun değişik yerlerinde Mevlid törenleri uygulanmaya devam etmektedir.

Cenaze Mevlidinin haricinde Peygamber’i anmak, tasadduk(infak)ta bulunmak, sevap kazanmak ve ibadet etmek maksatlı Mevlid okutulmaktadır. Bu anlamda belli bir dini gruba üyeliği olan ve dini grupta Mevlid okumayı rutin haline getiren katılımcılar, Mevlidi daha çok Peygamber ile bağlantının daha fazla güçlendirilmesi açısından değerlendirmektedirler. Özellikle yedirme ve içirmeye daha fazla önem verip bu vesile ile yapılan infaktan sevap kazanacaklarını ve Mevlid

içinde okunan salavat, dualar aracılığı ile kalbin yumuşayacağı düşüncesi bulunmaktadır. Görüştüğümüz bir kadın katılımcı, Mevlidi Hz. Peygamber'i manen eve davet etmek için aracı görmektedir. Hz. Peygamber, neyi nasıl yaptıysa O'nun gibi yapmak düşüncesi ile Mevlidi icra etmektedir. Bu minvaldeki görüşleri şöyledir:

Mevlid, Hz. Peygamber'i övmek, onun yaşantısını örnek almamız için okunur. Mevlidler cömertlik için bolluk bereket ve birbirine yardım yapmak için, malımızdan infak edelim diye vesile kılınmıştır. Bir cenaze için okutulup bir şeyler yedirilip içirildiği zaman Peygamber'imizin hayatını örnek alabiliriz. Mevlid de siyerin özeti gibidir. Mevlidle birlikte zikirde yaptığımız için Peygamber'imizin nasıl doğduğu, nübüvvet mührünün nasıl geldiğini, miraca nasıl çıktığını, anlatır. Zaten doğum kısmında ayağa kalkarız. Onun maneviyatına saygı duymak için. Zamanında ashap onu evine davet edermiş, sıraya girerlermiş, eğer biz de o zamanda yaşasaydık biz de davet ederdik. Evimize davet ederdik onun geldiği yerde de bolluk bereket olurdu. Ama şimdi O (s.a.v) olmadığı için biz yine Mevlid okutup onu manen davet ediyoruz. Zaten biz o niyetle Mevlid alırız. Hz. Peygamber'i davet ederiz. Aslında hangi program olursa olsun cenaze düğün vs. hepsi aynıdır. Allah rızası için olur. Onun sünneti için ehlisünnet üzere yaşamının bir göstergesidir. Düğünde olursa O'nun düğünü gibi olmasını, bu amaçla yapılır hem yedirip içirip infak olarak fakir fukaraya dağıtırız, hem de toplantımızı icra ederiz. Hacca gitmeden önce ya da geldikten sonra eğer hacda eksikliklerimiz varsa onun kabul edilmesi düşüncesini ve niyetini de alıp Mevlidi yaparız ama esas hedef Hz. Peygamber'i evimize davet etmektir (A. / Kadın / 54).

Mevlidi dini grup içerisinde icra eden katılımcının sözleri ve Mevlid hakkında kıssaları, Mevlidin nereden geldiğine dair bilgi vermekte ve belli bir gelenek üzerine okudukları Mevlidi, neden icra ettiklerini açıklamaktadır.

Mevlid aslında doğum anlamına gelir. Hz. Peygamber'in doğuşunu izah eder. Önce Hz. Peygamber'in sağlığında sahabeler Hz. Peygamber'i hep evlerine çağırmışlar. Herkes evlerine davet edermiş ve sahabeler ile beraber tasaddukta bulunurlarmış. Boş zamanlarında bu şekilde zaman geçirirlermiş. Hz. Peygamber (s.a.v) dünyasını değiştirdikten sonra sahabeler bunu çok arzulamışlar. Keşke Hz. Peygamber yaşasaydı da yine otursaydık. Hatta Ebubekir Hz. Peygamber; benim Uhud dağı kadar altınım olsa da Hz. Peygamber'i davet etmeye harcasam demiştir. Hz. Ömer, Osman, Ali rh. aynı şeyleri söylemişler. İlk önce Hz. Ebubekir tüm sahabeleri topluyor. Peygamber'imizi methi sena üzerine bir şeyler söylüyorlar. Mevlid aslında ondan kalma. Bu şekilde yine onu anıp ona salat selam getiriyorlar. Ondan sonra Mevlid günümüze geliyor. Zaten Arapçadan farsça, sonra Osmanlıcaya dönüyor. Ve şu anda Mevlidin yazarı Süleyman Çelebi diyoruz, o sadece Türkçeleşmesine katkıda bulunuyor. Aslında daha genişmiş. Süleyman Çelebi bizim anlayacağımız şekilde kitaba dökmüş ve o şekilde okunuyor. Mevlid Peygamber'imizi anmaktır. Ona salat selam getirmektir. Hadisi şerifte kim salat selam getirirse özellikle Cuma günü onun yetmiş senelik günahı af olunur deniliyor. Bu yapılan Mevlid, ehlisünnete göre Hz. Peygamber'i övmek ve methi senada bulunmaktır. Mevlidde farz, vacip sünnet işleniyor. Hepsi var. Kuran okuyorsun, vacip, dinliyorsun farzdır. Salat selam hepsi bir ibadettir (M. / Erkek / 60).

Hz. Peygamber vefat ettikten sonra, O'nun (s.a.v) bıraktığı, insanların bilgilenmesi, soru sormasını sağlayan sohbet usulü, farklı ülkelere gönderilen sahabeleri tarafından devam ettirilmiştir. Yüzyıllar geçmesine rağmen, Sahabelerin yaptığı gibi yemek yedirmek, Allah rızası için infakta bulunmak, bazı katılımcılar için hâlâ canlı bir gelenek olarak devam etmektedir. Çünkü her toplanılan günlerde, Hz. Peygamber'i anmanın, yemek yedirip infakta bulunmanın Hz. Peygamber'i memnun ettiği düşüncesi ile iç huzuru yaşadıklarını ifade etmişlerdir.

Birtakım dindarlar evlilik törenlerinde icra edilen eğlence tarzlarını tasvip etmediklerinden kendilerine göre alternatif programlarla bu olayı gerçekleştirme yolunu tercih etmişlerdir. Bununla düğün sahipleri merasim esnasında vuku bulacak birtakım gayr-ı meşru şeylerin önüne geçmek hem de Allah ve resulünün hoşnutluğunu kazanmak için Mevlid merasimi düzenledikleri söylenebilir (Efe, 2009: 167). Bu anlamda bazı katılımcılar için, gerek günlük hayatta gerek özel gün ve gecelerde Allah ve Peygamber’i razı etmek düşüncesi ile Mevlid icra edilmektedir. Bir kadın katılımcının Mevliddeki toplu dua ortamının Hz. Peygamber’i anarak “ kendilerine bir şeyler çıkarmayı” amaçladıklarını şöyle aktarmaktadır.

Hz. Peygamber’i anmak onu hissedebilmek onun şefaatinin alabilmek orada okunan salavatlardan doğrudan yararlanabilmek için Mevlid okunur. Doğum sünnet vs. hepsinde okunuyor. Hepsinde buldum ama daha çok burada Allah’ın rızası var. Bu vesileyle Peygamber’imizin hayatından kendimize bir şeyler çıkartabilmek. Hz. Peygamber’in hayatını örnek almaya çalışıyoruz. Onun yaşadığı hayatın her bir kesiminde kendimizden bir parça buluruz. Doğumunda Allaha nasıl bir kul olmamız gerektiği söyleniyor. Bir bebek Mevlinde çocuğun hayırlı uğurlu olması niyetiyle ve oradaki insanlara güzel bir atmosfer yaşatmak içindir. Bir kere toplu olarak “âmin” demek çok hoştur. Hani o kadar kişi var. Muhakkak Allah birisinin davranışından hoşnut olup diğerlerini de onun için affedebilir (D. / Kadın / 27).

Belli bir dini gruba üyeliği olan kişiler, Mevlid Programlarını, her hafta tekrarlayarak Hz. Peygamber’i hatırlamaktadırlar. Hatta Hz. Peygamber’in yaşadığı dönemde olmasalar bile Mevlid Programı vesilesi ile sanki hayali, düşünsel olarak o dönemle yaşadıkları yüzyıl arasındaki mekânsal ve zamansal uzaklığı kaldırmış olarak tasavvur etmektedirler. Dışarıdan gelen bilginin mahiyeti, önemi ya da bireyin zihninde oluşturduğu travma, hatırlama ve unutmamanın zihnimizdeki işleyişinin şekillenmesine etkili olmaktadır. Yine bu şekillenme de tekrar etmenin anımsama ya da hatırlayamama üzerinde önemli bir etkisi olmaktadır (Karaarslan, 2017: 27). Bu anlamda Mevlid geleneğinde sürekli olarak salâvat getirilmesi, günlük yaşantımızda

Hız. Peygamber'in ismi anılınca salâvat getirilmesi, bu hatırlama ve tekrarda belirleyici bir faktör olmuştur. Aylık, haftalık yapılan ritüellerde ya da özel gün ve gecelerde toplumda Mevlid ritüelinin yapılmış olması toplumsal hafızadaki veriyi hatırlamada tekrar etmenin önemli bir fonksiyon olduğunu göstermektedir. Bu hatırlama ve unutma salt olduğu gibi her şeyi birden unutma ya da hemen her şeyi hatırlama şeklinde olmamaktadır. Hafızamızda kalan izler kadar hatırlamakta geçen zamana göre unutmaktayız. Dini ritüellerin önemli bir kısmında belli sözleri tekrar etme şeklinde uygulanan davranışlar hayli yaygındır. Dua, zikir gibi tekrarlayan seslerin çıkartılması bu pratikleri uygulayanların ifadelerine göre çeşitli ve genellikle olumlu zihinsel etkilere neden olmaktadır (Çift ve Canan, 2017: 244).

Sonuç olarak, Türk toplumu için Mevlid, doğumdan itibaren ölüme dek süregelen önemli bir toplumsal olgudur. Bu anlamda Türk toplumunun Mevlide katılımı oldukça fazla olmaktadır. Bu katılım, Konya ve Kayseri'de dini geceler, dini merasimler, haftalık sohbet meclisleri gibi yerlerde olmuştur. Katılımcıların çoğu "Asrı sadeete gitmemizi sağlıyor", "Peygamberimizi ve ehli beytini hatırlıyoruz", "Peygamber'in hayatından örnek alıyoruz" gibi cümlelerle Mevlide hem ibadet, sevap alma niyeti ile katılmışlar hem de Mevlidi Allah ve Peygamber'i hatırlatmada araç olarak görmüşlerdir.

3.3.1.2. Feyiz Almak: "Herkes Testisini Doldurmalı"

Türk toplumu için hayatın birçok alanında önemli bir toplumsal etkinlik olan Mevlid, birçok vesile ile farklı mekânlarda okunmaktadır. Mekânın restore edilip hayat bulmasının yanında bireyinde "resetlenmek", "ihya olmak", "feyiz almak" gibi kavramlarla ruhen ve bedenen kendini inşa ettiğini düşündüğü Mevlide, anlam yüklemektedir. Görüştüğümüz edebiyat öğretmeni, kişinin anlam ve idraki ne kadar açıksa ya da kendini Mevlide ne kadar hazırladıysa o oranda Mevlidi anlayabileceğini ve istifade edebileceğini ifade etmektedir. Herhangi bir farklı sebepten okutulan Mevlid programının atmosferi hakkında şu şekilde açıklama yapmıştır.

Maneviyatı çok yüksek, feyiz ve bereketin olduğu bir ortam oluyor. Tabi herkesin nasibi ile testisini doldurması ile alakalı bir durum. Kimisi yüksek feyiz alır, kimi az alır. Bunu da kişinin algısı ve oraya geliş sebebine bağlıyorum. Oraya hazırlık yapıp gidilmelidir.

Yani; Şöyle söyleyeyim oraya Hz. Peygamber'i anmaya gidiyorsa, kesinlikle Hz. Peygamber'in o halini daha önce düşünüp kendini ona göre hazırlamalıdır. Ben oraya sohbete gidiyorum mahiyetiyle giderse çok fazla feyiz ve bereket alır. Hele bir de önceden hac ve umre yapmışsa, Hz. Peygamber 'in kabrini ziyaret edip onu dünya gözüyle görmüşse daha fazla feyiz ve bereket alır. Algısı biraz daha farklı oluyor. Peygamber'imizi sadece sözel olarak işitmişse tabii onun algısı biraz daha düşük seviyede olur (K. / Erkek / 39).

Mevlid denilince benim algılayacağım oradan bir feyiz almam. En doğru olan da budur. Ben anneannemle teyzemgille katıldıklarında çok güzel feyiz alıyordum. Herkes susup okuyan kişiyi dinliyordu. Sohbet olduğunda oradaki söylenenleri uygulamaya çalışırdık. Güzel oluyordu (F. / Kadın / 51).

Yeryüzünde pozitif enerji kaynağının olduğu hatlar vardır. Bunlara ley hatları denir. Uzaydan gelen pozitif enerji kaynaklarının yeryüzünde bir enerji hattı üzerinde gitmesiyle olur. Kâbe bunların merkezidir. Batılı anlamda pozitif enerji bizdeki ise feyiz ve bereket kanalıdır. Evliya türbelerine dikkat edin ya çok yüksektedirler ya şehrin tam merkezinde ya da yerin daha aşağısındadır. Bunun Kayseri de çok örneği var. Mesela Seyyid Burhaneddin ve Rufai Hz. şehrin merkezindedir. Koyuncu Baba biraz daha aşağıdadır. (K. / Erkek / 39).

Mevlid icrasında kişinin manevi olarak kendisini hazırlaması gerektiği ifade edilmiştir. Katılımcıların çoğu Mevlidin atmosferi hakkında özellikle güzel sesle okunduğunda manevi bir duygu, haz aldıklarını, duygu yoğunluğu yaşadıklarını, feyiz ve bereket olduğunu ifade etmiştir. Yapılan görüşmelerde bir kadın katılımcının açıklamaları ses ve duygu arasında ilişkiye örnek niteliğindedir.

Atmosferle ilgili olarak eğer Mevlidi okuyan kişinin sesi gerçekten etkileyici ise insan gerçekten bazı şeyleri hissedebiliyor özellikle ağıtta da bazı duyguları hissedebiliyor. Daha çok musikinin etkisi

ile oluyor. Ancak bu programlarda okuyucudan kaynaklı olarak hoşlanmadığım zamanlarda oldu o zaman da fazla bir şey hissedemiyorum (M. / Kadın / 19).

Bireysel olarak Mevlidi okuyan katılımcı, Mevlid metni içinde yüksek edebiyat barındırdığı ve Hz. Peygamber’i övdüğü için okunması gerektiğini ifade etmiştir.

Metin olarak okudum ama onun kıraat ve usulü için dersini almak gerekir. Öyle bir becerim olmadı ama ezberlemek için gayret gösteriyorum. Hem edebi niteliği için, içinde yüksek bir edebiyat var. Hem de maneviyatı fazla olduğu için. Yazılış sebebi ve şekli çok farklı olduğu için ezberlenmesi gereken bir eser olduğunu, insana manevi anlamda feyiz ve bereket verdiğini düşünüyorum. Benim evde yazılı doküman olarak eser var. Mümkün olduğunca oradan okumaya gayret ediyorum. En azından ayda bir kez baştan sona okuyorum (K. / Erkek / 39).

Mevlidin atmosferi hakkında farklı fikirlerde mevcuttur. Kıymet ve Seda Hanım Mevlidin atmosferine dair, “boş olduğu” ve “hiçbir anlam ifade etmediği” yönünde görüşleri şöyledir:

Benim için Mevlidin atmosferi pek bir şey ifade etmiyor. Tam duygulanacağım sırada kıyımdakiler bir laf fısıldıyor ve o an gidiyor. Yani genelde feyizli bir ortamım olmadı. O duyguyu alamıyorum. Ben ağlamayı çok seviyorum. Mevlidin verdiği atmosferi verebilecek başka bir etkinlik olmaz sanırım. Mevlidde o anki ruh haline göre karşıdakinden o feyzi alırsan ne mutlu. Hakkı ile bir Mevlid olup huşu içinde dinlemeyi isterim (S. / Kadın / 41).

Mevlidi anlayan çok az. Sese bakıyorlar. Kimi ilahiden feyz alıyor kimi ilgilenmiyor. Ben ilahi çok severim, ilahiden feyz alırım. Ama hoca sohbet etmek istediğinde ilgilenmiyorlar. Hatta geçen senelerde bir hoca hanım sesi güzel olduğu için davet ettiler, akrabamın çocuk Mevlidine geldi. Sesi gerçekten çok fazlaydı, bu beni rahatsız etti ama zevk alanda oluyordu (K. / Kadın / 39).

Sonuç olarak, Mevlide katılımlar arasında “feyiz almak” kelimesi, Mevlide yüklenen bir diğer anlamdır. Erkek katılımcının da ifade ettiği gibi “Herkes testisine göre Mevliden bir şeyler almaktadır” Mevlide neyi dinlemeye geldiklerinin bilincinde olanlar ile amacını bilmeden gelenler arasında fark olduğu ve bu Mevlidi dinleme kültürüne de yansıdığı ifade edilmiştir. Dinlemenin etkili olmasında ses faktörü de önemli olmuştur. Güzel sesli Mevlidhanlar, Mevlid okutmak için tercih sebebi olmuş, dinleyenleri daha fazla etkilemiştir.

3.3.1.3. Bir Kurumsal Temsil Olarak Mevlid: “Sessiz Sedasız Oturacağız”

Mevlid, Türk toplumunda kurumsal anlamda temsilin önemli görüldüğü ritüellerden olmuştur. Özellikle, şehitler, devlet büyükleri ve kanaat önderleri anma olarak yapılan Mevlid programlarına katılım önemlidir. Dinleyici olarak Mevlidi icra eden, aynı zamanda Mevlidin ne dediğini merak edip bireysel olarak okuyan bir erkek katılımcı, Mevlidi dinlerken bireylerin takındığı hâl ve tavır noktasında ve kurumsal temsil adına bir ayrıntıya değinmiştir.

Kendim okumam. Ama ne diyor bu diye okurum. Çünkü okunurken sesin inip çıkmasında, ve istedikleri yerden okuduklarından dolayı anlam gidebiliyor. Baştan sona bir iki kere okudum. Bugün Erbakan Hocanın Mevlid Programı var. Normalde katılmam. Ama kurumsal temsil ve Erbakan Hoca olduğu için katılacağım. Böyle el bağlayıp kafamız önünde sessiz sessiz oturacağız (Ş. / Erkek / 49).

Mevlid Programına katılımı “kurumsal temsil” olarak zorunlu gören katılımcı için, programa katılanlar ritüelin getirdiği sorumluluklar çerçevesinde davranmaktadır. "Törenler, onları uygulayanlarca, kayıtsız şartsız uyma yükümlülüğü biçiminde olmasa bile, uyulması yükümlülüğü bulunan şeyler olarak görülür" (Özkul, 2010: 53). Katılımcı, ses ile olan bağlantıdan dolayı anlamın tam olarak anlayamadığını, buna rağmen, törenin gereği olarak yükümlülüğün yerine en iyi şekilde getirileceğini ifade etmiştir. Sonuç olarak, Mevlid programına davet edilen bir temsil makamı ya da kurum, bu temsili karşılamak adına Mevlid programlarına katılımı gerçekleştirmektedir.

3.3.1.4. Zorunluluk: “Demesinler Diye”

Mevlide davet edildiğinde “Kırmamak İçin”, “Ayıp Olmasın” diye katılım gerçekleşmektedir. Bu minvalde bir erkek katılımcı, Mevlide davete icabet olduğu için gittiğini şöyle aktarmıştır:

Genelde mecburi olarak insanlar davet ettiği için gidiyorsun.

Kendim şahıs olarak hiçbir sebeple Mevlid okutmuş biri değilim.

Davete icabet olduğu için gidiliyor (B. / Erkek / 56).

Ben çağrıldığım zaman her zaman gitmiyorum. Bu programda yer alıyorsam mecburiyetten gidiyorum. Görevden kaynaklı olarak mecburiyetten orada olmak zorundasın. Ahengi bozmadan katılmak zorundasın (A. / Erkek / 46).

Programlar, genellikle Cami gibi özel mekânlarda olmaktadır. Görevli imamlar ya da Mevlid yapılan Caminin imamı, yapılan programda bulunmak zorundadır. Geçmişten beri devam eden bir geleneğin devamı bu katılımı sağlamıştır. Bunun en önemli sebebi geçmişle kurulan bağın sürekliliğin devam ettirilmesi olmuştur. Bunu da sözlerin ve eylemlerin sıralanışı sağlamaktadır (Özkul, 2010: 61). Katılımcıların bazıları aslında Mevlid programlarının kendileri için çok önemli bir faktör olarak görmemekte akraba hatırı için, hediyelerini vermek için programda bulunmak durumunda olduklarını ifade etmişlerdir. Görüştüğümüz katılımcıların görüşleri katılımın zorunlu sebeplerini açıklamaktadır:

Mevlid programlarına akrabalarım olduğu için gidiyorum hani birazcık ayıp olmasın diye. Bu zamana kadarki Mevlid programlarına O yüzden gittim. Beni henüz başka etkileyen bir faktör yok. Bence diğer insanlar da bu yüzden geliyordur. Çünkü herkes birbirini çağırıyor yabancı bir kimseye çağırmıyorlar (M. / Kadın / 19).

3.3.1.5. Fayda: “Uzakları Yakın Ediyor”

Zorunlu olarak katılım gerçekleşirken akraba ziyareti, uzun dönemden beri görülmeyen kişilerin görülmesi amacıyla da Mevlide katılım olmaktadır. Mevlidin hem tanıdıklar arasında görüşme aracı olması, hem de bazı kişiler için yeme içme aracı olduğunu görüştüğümüz kadın katılımcı şöyle aktarmaktadır:

Şimdikiler Mevlid değil kimi boğazı için, kimi laf için geliyor. Kimi gerçekten dinlemeye geliyor ama o feyzi alamıyorum. Genelde arkadaşlar arasında konuşma olur: “Beni filan yere çağırdılar, seni de çağırdılar mı geliyor musun diye. Geliyorsa gel de orada görüşelim.” diyor. Mevlid uzakları yakın ediyor bir taraftan ama Mevlid saatinde biraz susup da feyzi alsalar sonra konuşsalar daha iyi olur. (S. / Kadın / 41).

Yani Mevlid programının hakiki dini yönden olduğunu bilsem çok güzel olup bana da bir feyiz verecek. Ama şu anki gündemde o feyzi vermiyor işte. Yani gezmeye, göz aydınlığına gidiyorum. O bahaneyle hediyemi de götürmüş oluyorum (F. / Kadın / 51).

Mevlid, tanıdıklarla görüşme ortamı da oluşturmaktadır. Bu bakımdan uzun zaman bir araya gelmeyen akrabalar bu ortamda konuşmak için fırsat bulmaktadır. Bu durum Mevlide gerçekten dinlemek için gelenleri etkilemektedir. Görüşmelerden çıkan genel yargı, katılımcıların bir kısmı, “çağırdım da gelmedi” demesinler diye Mevlidi zorunlu olarak gidilen mekân olarak görmekte bazısı, bu mekânı hem yeme içme hem akraba ziyareti olarak avantaja çevirmektedir.

3.3.1.6. İbadet ve Gelenek: “Mevlid Ne İslami Ne Gayri İslami”

Mevlide katılanlar arasında çoğunluğu dinleyici olarak Mevlidi icra etmektedir. Belli bir kısmı, din görevlisi olduğu için ya da Mevlidi icra eden bir gelenekten geldiği için Mevlidi toplum içinde okuma esaslarına uyarak icra etmektedirler. Bazı katılımcılar dini grup geleneği olarak yıllarca etkin olarak

okumaktadır. Çok az katılımcı ise Mevlidin içerisinde ne yazdığını merak edip bireysel olarak okumuştur. Mevlidin yazarının kim olduğu konusunda bilgiye sahip olmayan katılımcılar olmuştur. Ama çoğu katılımcı Mevlidin yazarının kim olduğu hakkında bilgiye sahiptir. Mevlidin gelenek olarak, âdetleşmiş bir dinin parçası, dini bir ibadet şeklinde toplum içinde yapıldığı noktasında çeşitli görüşler vardır:

Büyük bir kısmı gelenektir. İbadet saikası ile değil. Yani âdetlermiş bir dinin parçası. Necmettin Erbakan Hoca için Mevlid Programı vardı. Sadece Mevlid diye çağrılmıyor. Bazı camialar kızacağı için hatim ve Mevlid Programı deniyor. Ben de davet ettim ama hatim Programı diye çağırdım. Çünkü Mevlid ne İslami ne gayri İslami (Ş. / Erkek / 49).

İbadet maksadı ile yapıyorlar ama ben ibadet olduğunu düşünmüyorum. İnsanlar gayet ciddi bir şekilde ibadet havası içinde dinliyorlar. Kendilerini kaptırıp ibadet havası içinde dinliyorlar. Ben ibadet havasından ziyade okunan Kuran-ı Kerimi dinlemeye çalışıyorum (B. / Erkek / 56).

Ben de sevap kazanma düşüncesi yok. Mevlide bu kadar kutsiyet atfedilmesini doğru bulmuyorum. Kendi düğünümde kabul etmedim. Onun yerine sohbet tercih ettim. Şahsen çocuğum olsa Mevlid okutmam. Onun yerine aşrı şerif, peşinden sohbet dua olabilir. Mevlid Hz. Peygamber için yazılmış. Mevlid Çok coşku veriyor, ama kimsenin anladığını düşünmüyorum. Mevlidi kendin alıp okumadıktan sonra birinin eline def alıp aşk ile hu falan demesi bana etkileyici gelmiyor (A. / Kadın / 26).

Katılımcılardan bazıları, toplumun genellikle Mevlidi ibadet havasında çok ciddi bir şekilde icra ettiklerini ve bunu da doğru bulmadıklarını ifade etmişlerdir. Mevlidin içerisinde aynı zamanda Kuran-ı Kerim okunduğu, salavat ve dualar olduğu için ibadet olarak görüldüğü noktasında açıklamalar da mevcuttur. Görüştüğümüz

erkek katılımcı Mevlid dilinin çok anlaşılmasa da orada toplu dua edilmesi halk tarafından manevi bir haz olarak görüldüğünü ifade etmiştir.

Açıkça söylemek gerekirse atmosfer güzel ama insanların gerçekten bir şey anladığı için değil. Mevlid dediğin zaman Peygamber anılsın diye gidiliyor. Dil Osmanlıca olduğu için çoğu şey anlaşılmıyor. Fakat oraya gelen insanlar bu dili anlamasalar da farklı bir havayı teneffüs edebilirler. O havayı teneffüs ettikleri için farklı bir haz vardır. Yoksa anladıkları için değil. Hiç bir şey anlamıyor değiller. Farklı bir ortama giriyorlar. Ya da Peygamber'in hayatı bir şiir gibi de olsa hayatı anlatılır. Salavat çekmiş olmak, Kuran-ı Kerimi dinlemiş olmak sonunda dua etmiş olmak, insanlara haz veriyor bu ortamı teneffüs etmiş olmak için insanlar katılıyor. Yani sadece şiiri dinlemiş olmak için değil ama bunun hepsine Mevlid deniyor. (A. / Erkek / 46).

Mevlide katılanların büyük çoğu Mevlidin toplumsal ve geleneksel baskı ile yapıldığını düşünmektedir. Bu konu ile ilgili görüştüğümüz kadın katılımcıların sözleri önemlidir.

Tabi Mevlid okutmalarında çevrenin etkisi var. Biri vefat edince düzenli bazı günlerde okutulur. Örneğin yedinci gün, elli ikinci gün falan okutulmadığında da "Bak vefasızlar bir Mevlid okutulmadı, okutmadılar "deniliyor. Çocuğu anasını babasını düşünmedi etmedi böyle bir algı kesinlikle var. İnsanlar Mevlide Mevlid olduğu için değil sevap kazanma fikri ile geliyorlar. Kuran-ı Kerim okunması onları getiriyor. Yoksa Mevlidin arkasında ne olduğunu anladıklarını düşünmüyorum. Onlar için Mevlidin kimin yazdığının önemi yok sadece ruhsal tatmin yaşıyorlar. Mânâsal tatmin yaşamıyorlar (A. / Kadın / 26).

İşin açığı biz göstermelik yaparız. Allah'ın rızasından önce bu oluyor. İki senedir Mevlid yapmayı para ya da erzak yardımı yaptırıyorum. Bu çevrenin etkisi bende değil de annemde oluyor.

Annem eski kafa olduğu için kızım her sene yaptırıyoruz. Bu sene de okutmadan yemek vermeden gittiler demezler mi el âleme ben çok bakmıyorum. Anne ben buraya gelenler yeme içme ve dedikoduya geliyor. Bu zemini oluşturarak biz sevap yerine günaha giriyoruz. Bunun yerine daha fazla ihtiyacı olana yapılıns diyorum (S. / Kadın / 41).

Bu düşüncenin aksini savunan görüş de bulunmaktadır.

Kendi çevremde bu baskı ile Mevlid okuyan ve okutan görmedim. Biz de Hz. Peygamber'in şefaatine nail olmak için okuruz. Kulların ne dediğı önemli değildir. Başkalarının demesi ile okunan bir Mevliden hayır gelmez zaten. Ameller niyetlere göredir. Niyet halis iman selamet niyet fasık iman melamettir. Niyetine göredir. Birileri dediğı için okutuyorsan kulları memnun edersin. Allah'ı memnun etmezsin (A. / Kadın / 54).

Katılımcıların çoğı mecbur kalsınlar veya herhangi bir toplumsal baskı olmadan ileride Mevlid okutmayı düşünmektedir. Sonuç olarak, Mevlide yüklenen bir diğerk anlam da Mevlid geleneğinin, âdetleşmiş bir dini ritüel olarak yapıldığıdır. Katılımcıların dini ritüel şeklinde değer verip saygı duymaları daha çok Hz. Peygamber'i (s.a.v) anıldığı ve Kuran-ı Kerim okunduğı için olmaktadır. Mevlidi toplumsal baskı ile "Bak vefasızlar babalarına bir Mevlid okutmadı demesinler diye" okutan kesim olduğı gibi sadece kendi düşünce ve isteğı ile Mevlid icra eden katılımcılar da olmuştur. Mevlide katılanların çoğı ister büyük bir coşku duysunlar, ister Mevlidi gelenekselleşmiş, âdetleşmiş dinin parçası olarak görmüş olsunlar, Mevlid yerine toplumun tamamı tarafından kabul edilecek alternatif olarak bir etkinlik düşünememiştir.

Mevlid yerine konulabilecek maalesef ki bir etkinlik yok. Başka bir şekilde insanları Kuran-ı Kerim okunacak diye çağırırsan, sohbet var diye çağırırsan gelmez. Mevlide çeken şey insanların Peygamber'i anma düşüncesidir (A. / Erkek / 46).

Katılımcıların bazısı ise, Mevlide alternatif olarak Kuran tilavetini ve toplu sabah namazı programlarını vermiştir.

Mevlidin yerine başka bir etkinlik herhalde tilaveti Kuran olurdu. Ya da zikir meclisleri olabilirdi. Hz. Peygamber dünyadaki cennet halkalarına sıkça uğrayın buyuruyor. Bunlar zikir halkaları ve tilaveti Kur'an'dır. Bu kişinin kendisinin hissetmesi, nasibi ile alakalı bir durumdur. Yani çok güzel Kuran okuyan biriye bu onda tesir uyandırabilir. Bir de Mevlid Hz. Peygamberle alakalı bir durum olduğu için o kanal farklıdır. Mesela Fuzulinin su kasidesi de bir naattır. Yaman Dede'nin Nabi'nin var ama Süleyman Çelebi'nin o hassasiyeti derecesine ulaşmış değil, bu kadar okunan hala günümüze kadar etkisini koruyan bir metin daha yok. O yüzden onun belki de en üst ulaşabileceği seviye burasıdır. Örneğin birçok seyahatname vardır ama Evliya Çelebi'ninki zirvedir. Hz. Peygamber'in onu yönlendirmesiyle olmuştur. O kanal çok önemli zaten Hz. Peygamber'in işaret ettiği bütün eserlerde hep bir şaheserlik vardır: Mevlana Hz.'nin mesnevisi gibi. Bunlar hep zirvedir. Süleyman Çelebi'nin Hz. Peygambere duyduğu yakınlık, sevgi ve muhabbetin ondaki tezahürü ama bizatihi Hz. Peygamber'in buna iştirak ettiğini de düşünüyorum (K. / Erkek / 39).

Aylık Hunat Camii'nde sabah namazı programları oluyor. Gençlerin buluşması, zikir oluyor. Çıkışta belediye çorba ikram ediliyor. Bu tarz etkinliklerde güzel bir ortam oluyor (H. / Erkek / 58).

Mevlidin insanları bir araya getirmesi işlevine alternatif olarak, üç bin, dört bin kişinin birlikte olduğu sabah namazı programları düşünülmüştür. Fakat kadın katılımcının ifade ettiği gibi “İnsanları bir araya toplarken ‘sohbete’, ‘Kuran okumaya’ diye çağırırsan gelmezler. Fakat ‘Mevlidimiz var’ diye çağırırsan ne hikmetse gelirler” . Bu anlamda toplumun bazı kesimi için Mevlide yüklenen anlam ibadet ve

gelenek olarak görülmüş, sabah namazı programları Mevlide alternatif olarak sunulmuş olsa da toplum tarafından Mevlidin etkili olduğu kadar etkili olarak görülmemektedir. Cenaze, düğün gibi yapılan Mevlid Programlarına katılımın yanında Mevlid Kandil programları da halk tarafından yoğun ilgi görmekte programa katılmayan kişiler, televizyon programlarından takip etmektedir.

Mevlid Kandili, Hz. Peygamber'in doğduğu günün kutlanmasıdır. Genellikle Mevlid Kandili Kutlaması olarak bilinmektedir. O gün camilerde kandil programı olmaktadır. Genellikle Diyanet tarafından görevlendirilen hocalar tarafından program gerçekleştirilmektedir. Bu program içerisinde Mevlidde bulunmaktadır. Bu kutlama ile ilgili, katılımcıların bir kısmı o gün daha büyük ilgi ve yoğunluk olduğunu, bazı katılımcılar, o günü halkın çok abarttıklarını, bazıları da diğer kandil programları arasında Mevlid programının uygulama anlamında çok farklı olmadığını ifade etmişlerdir.

Mevlid Kandilindeki programa katıldım. Çok bir fark yok. Diğer kandillerdeki gibi yapılıyor. Sadece Mevlid Kandilinde Mevlid okunuyordu sonra tüm kandillerde yapılmaya başlandı. 52. Gece sene-i devriyelerde de okunuyor. Bunlar artık vefat etmiş bir kişiyi anmanın bir parçası haline gelmiş (Ş. / Erkek / 49).

Mevlid Kandili, Resulümün doğduğu gün çağırırlarsa tabii ki okuyorum. Konya'da dergâh ve etkinlik yerleri olur. O gün o dergâhta bu Mevlidler okunur. Ben Mevlevi rufaiyim. Genelde beni çağırılan yerlerde okuyorum. Recep ayında, Regaip kandilinde daha çok üç aylarda okuyoruz. Su içme ihtiyacından dolayı Ramazan da okunmuyor. Bunun dışında on bir ayda okunur. Konya'da Mevlid çok sevilir. Çok isteyen vardır ve dinlenir. Meram Selçuklu, Karatay en çok da Sedirler kısmına giderim (M. / Kadın / 50).

Mevlid özel programları, çalışmaya katılanların çoğunluğu tarafından izlenmektedir. Televizyonda böyle bir gündemin olması, toplu dua yapılması, böyle bir günün hatırlatılması konusunda olumlu düşüncelerini belirtmişlerdir.

Zaman zaman izlerim ana hatlarıyla toplumun manevi ve dini musiki ihtiyacını gideriyor. Toplum memnun olur (A. / Erkek / 49).

Ben çok televizyondan programı takip etmiyorum. Ama bu programların televizyonda olması gereken bir şeydir. Tabi herkesin Camiye gitme ya da sohbeta gitme olanağı olmayabilir. Bu durumda televizyon ekranından nasiplenebilirler diye düşünüyorum. Bir de televizyonlar bir gündem oluşturuyor günün önemi ile ilgili. Herkes biliyor ki bugün böyle bir durum var. Haberi olmayan insan haberdar oluyor. İş yoğunluğundan vs. unutulmuş olunabiliyor. O gününün anlatılması ya da küçük bir kısmın izlenmesi bile insanda farklı tesirler uyandırabilir. Hatta şöyle bir hassasiyet biliyorum ben. Yeryüzünde hiçbir kimsenin doğum günü böyle kutlanılmıyor. Bu şekilde 1400 yıl devam eden, bir etkinlik anlamında geniş çaplı etkinliğin en üst noktasında olan bir etkinlik yok. Biraz araştırdım. Ölümler belki anılma noktasında hatırlanma noktasında olabiliyor ama doğum da böylesi yok. Peygamber'imize has bir durumdur. Hatta ben şöyle bir metin okumuştum. Mantıksal olarak çok doğrudur. Zatin bir tanesine soruyorlar: Kadir gecesi mi daha üstün, Mevlid Kandili mi daha üstündür? O da Mevlid Kandili daha üstündür diyor. Neden diye sorduklarında Çünkü Hz. Peygamber gelmemiş olsaydı zaten Kuran inmeyecekti. O onun başlangıcı, kapısı olduğu için, ana, cümle kapı, O (s.a.v) olduğu için ikincisi teferruattır. Mevlid Kandili o anlamda daha hassas olması gerekiyor. Çünkü ulaşmak için önce o kapıdan girmeniz gerekiyor. Hz. Peygamber'in doğduğu gün bellidir (K. / Erkek / 39).

Görüşmeler sonucunda, önemli gün ve geceleri hatırlatması anlamında televizyon programlarının önemli olduğu ifade edilmiştir. Bazı katılımcılara göre ise, bu durum bireylere düşen sorumlulukların üzerinden atılması anlamını taşımaktadır.

Evde izleniyorsa oturur ben de izlerim. Çok değerli bulmuyorum İslam'ın anlatılmasından ziyade Mevlidin okunmasını doğru bulmuyorum. İnsanların bir yükten kurtulma havası ya da bir ibadet yapma havası genelde de İslam'ı az yaşayan halk kesiminde daha değerli bulunuyor (B. / Erkek / 56).

Genel anlamda Türk toplumu, Mevlidi doğumdan ölüme dek süregelen tüm sosyal etkinliklerinde uygulamaktadır. Yoğun olarak cenaze, düğün ve çocuk Mevlidi programları yapılmaktadır. Bunların yanında yeni alınan ev için, Peygamber'i anmak, sevap kazanmak, geçmişlerin ruhlarının şad olması, sünnet merasimleri, yeni evlenenler için ya da yeni ev alanlar için ev mübarekliği olarak, yardım derneklerinin yardım amaçlı toplanılmasını sağlamak için, Mevlid okutulmaktadır. Türk toplumu Mevlide farklı anlamlar yüklemektedir. Bazı katılımcılar için Allah rızası, Peygamber'i hatırlamak, maneviyatı hissetmek, affedilme sebebi olarak, kendisine manevi olarak katkı sunacağını düşünmek adı altında sevap almak için dini bir ibadet şeklinde anlam yüklemektedirler. Bunun yanında eş, dost, akraba hatırı, Cami görevi olduğu için, hediye götürmek, gezmek, davete icabet etmek ve ayıp olmasın diye katılımı fayda amaçlı ve zorunlu bir etkinlik olarak görmektedirler. Bir diğer katılım amacı ise, belli bir kurum ya da sivil toplum kuruluşunun kurumsal temsil olarak katılım zorunluluğu olmaktadır. Din görevlisi olarak mesleğini icra eden katılımcılar, Mevlidin eskisi kadar itibar görmediğini ifade etmişlerdir. Yani, günümüzden beş, on yıl öncesinde daha fazla program olurken şimdi biraz daha azaldığını ifade etmişlerdir. Fakat bu geleneğin canlı olarak devam ettiği Konya ve Kayseri illerinde, çeşitli sebeplerle Mevlid hâlâ icra edilmektedir. Mevlidi okuyanın sesi ve katılımcıların duygu yoğunluğu arasında ilişki vardır. Katılımcıların Mevlid ritüelindeki hâl ve hareketleri Mevlidi dini ritüel olarak görüp saygı duymalarını göstermektedir. Mevlid geleneğine alternatif olarak toplu sabah namazı programları görülse de halkın sevinç ve üzüntüsünde en önemli ritüel Mevlid geleneği olarak görülmüştür.

3.3.2. Mevlid Bağlamında Gerçekleştirilen Ritüeller

Çeşitli amaçlarla yapılan Mevlidin Camii, konferans salonu, ev gibi farklı mekânlarda belli oturmuş bir düzen içerisinde icra edilmektedir. Katılımcılar, konuşma az olduğu ve herkes dinlediği için camii mekânını daha etkili bulmaktadır. Özellikle camii mekânları Beytullah'ın şubesi olarak görünmekte belli bir kutsallık atfedilmektedir. Bu kutsallığa bağlı olarak kendi yaşanmışlıkları ile ilgili ruh hallerinde olumlu anlamda değişiklik ortaya çıktığını ifade etmektedirler. Mevlid geleneğinde içerik olarak da belli ritüelleri bulundurmaktadır. Mevlid boyunca bu ritüeller katılımcılar tarafından uygulanmaktadır.

Mevlidi icra, hemen her yerde aynı olmaktadır. Önce Kuran-ı Kerim okunmakta sonra Mevlid ardından ilahi kaside, dua ve ikramlarla son bulmaktadır. İcra şekline göre Mevlid üçe ayrılmaktadır. Sadece camii gibi özel mekânda yapılan Mevlid, evde dini grupların yaptığı Mevlid ve kadınlar arasında kadın Mevlidhan tarafından yapılan özellikle cenaze ve çocuk Mevlidleri olmaktadır. Camii de Mevlid bahirleri kısa tutulurken dini gruplarda bahirlerin hepsi okunmakta ve bu esnada zikir yapılmaktadır. Bunlara ilaveten sohbet de yapılmaktadır. Dini gruplar ikram etmeye daha fazla değer vermektedir. Hatta Mevlidin olmazsa olmazı olarak görmektedirler. Çünkü bunu “Rızıklarınızdan yedin, içtin.” diyen Allah'ın emri olduğunu, bu sayede kalplerinin yumuşadığını, Allah ve Resulüne daha fazla yaklaştıklarını ifade etmektedirler. Ayrıca Mevlid yapılacak eve götürülmek üzere her sohbet grubuna gönderilen yeşil örtü bulunmaktadır. O örtü sehpa serilerek halka onun etrafında olmaktadır.

Temizliğinden ikram edilecek şeylerin hazırlığı oluyor. Sehpa hazırlanır. Tuz şeker, pirinç konulur. Orada Kuran-ı Kerim salavat okunduğu için hastalıklara şifa oluyor. Sonrasında ikram edilir. Alıp evine götürmek isteyen olursa alıyor. Kendi evindekilerin içine attığında bereket hâsıl olur (N. / Kadın / 44).

Dini Grup Tarafından Hazırlanan Mevlid Sehпасı

Katılımlar, Kayseri’ de daha çok ev oturması, misafir alma şeklinde olmaktadır. Yeni doğan bebek ve yeni alınan ev için misafirleri tek tek çağırmak yerine toplu olarak yapılan program, bütün misafirleri tek bir günde ağırlama fırsatı vermektedir. Bu konu hakkında bir kadın katılımcı şöyle ifade etmektedir.

Mevlid programına katıldım. Kayseri’de cenaze, doğum Mevlidi ve ev almasında yapılan toplu olarak misafir almak için yapılan programlara katıldım (T. / Kadın / 60).

Daha çok camii ve evde yapılan Mevlid programları yapıldığı yere göre farklılıklar barındırmaktadır. Camii de belli bir sıra, kural ve ses makamı mevcuttur. Ayrıca çıkışta şeker, tuz, çörek otu dağıtılmaktadır. Erkek bir katılımcı camii programını açıklamaktadır.

Program yapılacağı zaman okuyacak arkadaşlar iki üç kişi olur, genellikle iki kişiden az olmaz. Çünkü Mevlidin okunmasında aralarda Kuran-ı Kerim ve ilahi olacağı için iki üç hatta dört beş kişi olması gerekir. Okuyucular arasında bir paylaşım oluyor. Örneğin sen Miraç bahsi oku sen Merhaba bahsini oku gibi taksim

ediliyor. Önce Kuran-ı Kerim ile başlanır. Eğer Mevlid camide ise okuyucular mihrapta cemaate karşı oturur. Önlerinde rahle olur. Cemaatte onları bekler. Kur'an Kerim tilaveti bittikten sonra ilk bahir okunur onun duası yapılır. Sonra diğer okuyucu arkadaş kendi bölümünü okur. Hz. Peygamber'in doğumunu anlatan bölüme geldiği zaman ayağa kalkılır. Eskiden buna daha çok dikkat edilirdi şimdi çok dikkat edilmiyor. Doğdu ol saatte ol sultan-ı din, nura gark oldu semavat-u zemin. Bu beyitlere gelindiğinde okuyanlar ve cemaat ayağa kalkardı. Sonra hep beraber Hz. Peygambere Salat ü Selam getirilir, arkasından tekbirler ve dua yapılırdı. Sonra Mevlid bitirilir en son Aşır okunur ve kapsamlı bir dua ederek bitirilirdi (İ. / Erkek / 53).

Camii Mevlid programının yanında evlerde yapılan Mevlid programları, 25-30 kişinin katıldığı programlar olmaktadır. Bu programlara gelen hocalar daha çok kadınlar arasında ünü yayılmış, sesi güzel olanların aracılar vasıtasıyla bulunmasıyla çağrılmaktadır. Hangi amaçla toplanıldıysa (cenaze, bebek Mevlidi, vs.) giden misafirlere kahve ikram edilir, Kuran-ı Kerim, Mevlid, dua, ilahi, hatim yapılır, en son ikramlar verilmektedir. Arada dağıtılan gül suları eşliğinde toplu salavatlara getirilerek Hz. Peygamber anılır, duygu yoğunluğu yaşanmaktadır. Bu bağlamda mekânsal çerçeve, fiziksel değildir. Mekânın ona atfedilen niteliklere göre kısımlara ayrılmıştır. Bölge ya da yer belli bir mânâ ile özdeşleşmiş olabilmektedir. Örneğin bir çocuğun zihninde belli bir oyun alanı, onun hayal gücüyle canlandırıp güzelleştirdiği heyecan verici bir değer kazanmış olabilmektedir (Halbwachs, 2016: 133). Belli bir mekânda yaşadığı ev köşe bir çerçeve oluşturur ona değer kazandırır. Mekânsal çerçeve, içine yaşanan yerle birlikte, yaşanmışlıkların birikimini de katmaktadır. Yani içinde duygu, düşünce dünyası barındırmaktadır. Bu bağlamda yalnız fiziksel değildir. Bir mekânın değeri, zihin dünyasında sevincin ya da üzüntünün görünümü olmaktadır. Bir mekânın sadece fiziksel bir çerçeve olmadığı, mekâna zaman ve mânânın da anlam verdiği dair bir erkek katılımcı şunları aktarmıştır.

Genellikle Mevlid programına camii de katıldığım için cemaat yatsıdan önce ya da akşam namazından sonra toplanır.(...) Programın çıkışında ve girişinde çok güzel bir gelenek vardır. Tatlı, şeker veya tuz ile çörek otu dağıtılır. Evlerde de Mevlid programı vardır. Ama cami de daha hoş oluyor. Atmosfer daha farklı cami de. Çünkü sürekli ibadet edilen yerle ibadet edilmeyen yer arasında çok fark vardır. İnsan o ortama bütün pozitif enerjisini yayar. Şimdi aura deniyor. Mesela camiler bu anlamda huzur veren yerlerdir. Hele çok ilginç camiler vardır. Ben bunların yerlerini tesadüf eseri yapıldığını düşünmüyorum. Bunlar özellikle seçilmiş yerlerdir. Ve pozitif enerjiyi orada toplarlar. Kâbe de öyledir. Oraya gittiğiniz zaman içiniz mutluluk refahla dolar. Sürekli Kuran- ı Kerim okunur namaz kılınır. Bu yüzden insanı etkiler. Bu anlamda caminin atmosferi farklıdır (K. / Erkek / 39).

Mekânsal çerçeve, zamanın en fazla geçtiği yer olmakla birlikte yaşanmışlıkların birikimi de beraber taşımaktadır. Geçilen yollar, tanışılan insanlar, her zaman aynı yerde olan simitçi, dahi mekânsal çerçeve de var olmaktadır. Bu bağlamda anılar, şekillenmektedir. Bu durumu Halbwachs bir örnekle daha detaylı anlatmaktadır.

Yetişkin uzun süre yaşadığı evi terk ettiğinde ardında kendisine bir parça bırakmış gibi gelir ona. Aslında bu çerçeve kaybolduğu için çerçeve ile ilişkili tüm anılarda yok olma tehlikesi taşır. Yetişkin düşüncesini evinin sınırlarını hapsettiği için orada yaşadığı dönemden, evin ötesine uzanan başka nesnelere başka yerlerle başka düşüncelerle ilişkili pek çok anı kalacaktır. Anıları sakladıkça büyük çerçeve küçüğünü canlandırılmasına olanak sağlayacaktır. Onunla birlikte orada yaşamış olan ve sonrasında bulabileceği kişi sayısı azaldıkça sadece kendine bel bağlayacaktır (2016: 134).

Belli bir mekânda edinilen anılar, bir mekân çerçevesi oluşturmaktadır. O mekândan ayrıldıkça unutmamak için mekânsal anılar canlandırılır. Fakat o mekâna dair kişiler herhangi bir sebepten kayboldukça o mekânın anıları sadece bireysel olarak kalacaktır. Çünkü mekânın anılarını paylaşacak hiç kimse kalmayacaktır.

Birey de anıları saklayan olarak kendisine güvenmek zorunda kalacaktır. Mevlid de belli bir mekânda gerçekleşmektedir. Bu mekân sadece belli bir alanla sınırlı değildir. O mekânda yaşanan üzüntü ve sevinçler, oraya anlam katmaktadır. Yaşanılan mekânın anılarını sakladıkça canlandırma daha da kolaylaşacaktır. Bunu da bireyin çerçevelediği zihin dünyasındaki duygu, anlam, değer ve tanıdık yüzler sağlamaktadır.

Connerton anımsama türlerini, kişisel, bilişsel ve uygulamalı (performans) olarak ayırmakta. Kişisel bellek, daha çok kişisel geçmiş hatırlamalara dayanmaktadır. Bireyin kendi ile iç muhasebesi ve geçmişle yaptığı değerlendirmeler olmaktadır. Böylece birey kendi özüne giriş yapmaktadır (1999: 42). Dolayısıyla kendimiz ile kavrayışımız, bildiklerimiz bu esnada gün yüzüne çıkmaktadır. Yapabileceklerimizin farkına vardığımız durum olmakta ve bu anımsamalarla hem kendi kimliğimize hem de diğer kimliklere dair yorum yapabilme ve ona göre yaşama tecrübesi sağlamaktadır. Bu bağlamda Mevlid mekânlarında bazı katılımcılar için belli bir iç muhasebesi, düşünce ve “ kendine pay çıkarma” gerçekleşmektedir. Görüştüğümüz bir kadın katılımcının, bu konudaki düşünceleri şöyledir:

Çeşitli Mevlidlerde buldum ama daha çok burada Allah'ın rızası var. Bu vesileyle Peygamberimizin hayatından kendimize bir şeyler çıkartabilmek. Efendimizin hayatını örnek almaya çalışıyoruz. Onun yaşadığı hayatın her bir kesiminde kendimizden bir parça buluruz. Doğumunda Allaha nasıl bir kul olmamız gerektiği söyleniyor (D. / Kadın / 27).

Bilişsel anımsama ise her türlü sözlü, ritimsel ve mantıksal ifadeleri kapsamaktadır. Uygulayıcı bellek ise onu yeniden ortaya koyma durumumuz ile ilgili olmaktadır. Yani bildiğimiz hatırladığımız şeylerin ortaya konulma durumunu kapsamaktadır (Connerton, 1999: 43). Bu anlamda Mevlidin içinde de bir anımsama ögesi bulunmaktadır. Şöyle ki bir toplumsal grup, yeni bir yol tutturmak üzere aynı anda harekete geçtiğinde bu başlangıcın içinde anımsama yatmaktadır. Mevlid, toplu bir anma töreni olmakla birlikte kişisel olarak katılan her bireyin kişisel olarak da tecrübe ettiği bir unsurdur. İçinde okunanlarla birlikte kişisel iç muhasebenin,

pişmanlıkların, yapılması gerekli olan şeylerin düşünülmesiyle kendi kişiliklerin gerçeklerine özel bir giriş yapmaktadırlar. Ayrıca, söylenme ritüelinin ritim ve beste olarak farklı tarzda olması bireylerin bilişsel anımsamalarını da sağlamaktadır. Bir kadın katılımcının “düşünme” ile ilgili görüşleri şöyledir:

Bütün Mevlidler hep hafızamda. Mevlid okunurken o yaşantıyı düşünmeye çalışırım. Rabıta düşünmektir. Efendimizi düşünmek hep başka başka yerlere götürür beni çok etkiler. Allahu Teâlâ'yla birebir konuştuğumu düşünürüm. Livaül hamd sancağı altında buluşmak niyetiyle sevdiğim akrabalarım ve müminlerle beraber olmayı düşünürüm (A. / Kadın / 54).

Mevlidin görünür bedensel pratiklerle (camiye gitmek, cemaatle birlikte toplu ve uyumlu hareket etmek, söylenen söz ve ritimle birlikte o atmosferin uyumuna ahengine ayak uydurmak, belli yerlerde ayağa kalkmak) gibi uygulaması bulunmaktadır. Ve bunu Mevlid gecelerinin dışında pek çok toplumsal etkinliklerimizde devam ettirmek ve tekrarını sağlamak, bildiğimiz ve hatırladığımız şeylerin ortaya konulmasını sağlamaktadır. Bu anlamda belli bir alışkanlık da sağlamaktadır. Bir metnin, sokağın hatırlanması bilişsel bellek olurken kişisel bellek daha fazla kişinin kendi hayatı ile hatırladıkları şeyler olmaktadır. Mevlidin mekânlarından camii, bedensel pratikler açısından gündelik hayatta günde beş defa uğranılan yer olmaktadır. Bu tekrar bir anlamda alışkanlık yerine de geçmektedir. Bu alışkanlığın tekrarı, yapılan şeyin kişinin üzerindeki etkisiyle doğru orantılıdır. Bu bağlamda camii veya ev, Mevlid için birer mekândır. Bireyler için bu mekânın etkisi, o mekândan ne kadar beslendikleri ile ilgili olmaktadır.

Katılımcıların büyük çoğunluğu Mevlidi toplu olarak icra etmektedir. Ve katılımcılar tarafından topluluk mekânının belli bir aurasının olduğunu o alanın insanın bireysel kimliğini etkisiz hale getirdiği de ifade edilmektedir. Bunun yanında en çok etkilenilen ses ve sözlerdir. Sesin büyüleyici özelliğe sahip olduğu ve bir yazıyı şiir gibi okumak, bir şiiri şarkı gibi dinlemenin arasında hissiyatın farklı olduğu ifade edilmiştir. Bu hissiyatın dışında anlamı da bilmenin farkındalığına vurgu yapılmıştır.

Mevlid programında beni en çok etkileyen sözlerdir. Mesela “ inci dişleri şu ayndan gece iğne düşse bulunurdu ey hoca. Sadri nurundan karanlık geceler yolda yürürdü yiğitler, hocalar.” anlamlı şeyler var. Aişe validemiz dikiş dikerken iğneyi kaybediyor ve bulamıyor. Hz. Peygamber’in gülümsemesiyle dişlerinden nur fişkıyor. Aişe validemiz de iğneyi buluyor. Ey Allah’ın resulü siz içeriye girince iğneyi buldum. Ya Aişe kim ki bu dünyada benim üzere salat selam getirirse yarın kıyamet gününde istifa edecektir ve karanlıkta kalmayacaktır. Mevlid okumamızdaki gaye bu. “Bir gece zifiri karanlıkta yürürken genci de ihtiyarı da onun nurundan faydalanırdı.” İşte Mevlidde geçen bu kıssalar insanı daha fazla aşka getiriyor. Peygamber’imiz doğar doğmaz Kâbe’ye doğru dönüyor. Orada ümmetini istiyor. Bunlar Mevlidde geçiyor. Bizim onun yüceliğini anlamamız gerekiyor. Allah, resulünü nasıl yaratmış bunu anlamamız gerekiyor. Âmine annemiz “Kulağın ağzına dayadım dinledim söylediği sözü ol dem anladım der ki ey Mevla yüzüm tuttum sana Ya ilahi ümmetimi ver gil bana.” Mevlidde geçiyor, çocuktan dudaklarımın kıpırdattığını gördüm. Acaba ne diyor ki kulağımı tutum dinledim o zaman anladım. Çocukken bile ümmetini istedi yani Peygamber’imizi ne kadar çok anarsak o kadar bize şefaati çok olacak. Hz. Peygamber’in sünnetini yerine getirene yetmiş bin şehit sevabı vardır (M. / Erkek / 60).

Yapılan bayram kutlamaları etkisi sadece yapıldığı zaman ile sınırlı olmamaktadır. Törenlerde ne hatırlatılırsa hatırlatılsın, törenle ilgili olmayan duygu ve düşüncenin içine de işlemektedir. Bu anlamda diğer toplu eylemlere göre törenlere daha fazla anlam yüklenilmiş ve incelikli olarak yinelenmiştir. Törenler vasıtasıyla geçmişi güncel dönüşürme, genç hafızalara törenle geçmişte yaşananları aşılama, o ana katılmayı sağlamaktadır. Törenlerin özellikle dinsel törenlerin kendine has bir dili bulunmaktadır. Bu dil belli bir eylem biçimi, varlığı ve etkililiği ile bellek destekleme aracı olmaktadır. Törenin var olmasını sağlayan, anlam yüklü ifadelerdir (Connerton, 1999: 102). Konuşmanın veya herhangi bir eserin o törende dile

getirilmesi, sözcüklerin birbiri ardınca uyumu, ahengi ve anlam bütünlüğü tören için elzem olmaktadır. Bunun içinde toplu söylenen herkesin aynı sözde mutabık olması her ağızdan aynı sözlerin çıkması dahi tören dilinin gereklerinden olmaktadır. Mevlid geleneğine ortak tören dili olarak baktığımızda, bireyleri farklı bir musiki ve sözlerin anlam bütünlüğü olarak etkilemektedir.

Anlayarak Mevlidin ne olduğunu neleri anlattığını dinleyerek bir grupta ya da öylesine gelmiş bir grup arasında çok fark vardır. Maneviyatı farklı olur. Orada neler anlatılıyor demeyip şiir gibi şarkı gibi dinliyorsan orada ne manalar var. Bunun bilincinde olan grupta dinlemek daha insanı heyecanlandırır. Diğer grupta dinledim. Komşularımızla cenaze Mevlidine katılırız. Başladığı ile bittiği bir olur ne olduğunu anlayamazsın. Hiç okunmamaktansa bu kadar okuduklarına da şükrediyorum (N. / Kadın / 44).

Kolektif kimlik grup üyeleri tarafından öznel olarak, öteki ile fark olarak ya da gruba aitlik olarak algılanabilir, toplumsal hafıza bir topluluk tarafından yaşanmış ve içselleştirilmiş deneyimlerin, bilinçli veya bilinçsiz anılarının bütünü olarak, topluluğun geçmişten kalan, süregelen ve bu topluluğun geçmişinde yaptıklarının bir bütünüdür. Topluluğun kimlik inşası sürecinde toplumun da dâhil olduğu bir süreçtir (Özdemir, 2016: 22). Dini gruba dâhil olanlar açısından Mevlidin anlamını bilenler arasında olan Mevlid ile farklı bir ortamda dinlenen Mevlid arasında fark olmaktadır. Bu anlamda dini grup üyeleri tarafından içselleştirilmiş, yapıla gelen ritüeller açısından belli bir kolektif kimlik oluşmaktadır. Türk toplumunda dinsel kültürel sosyal arka plana dair izler taşımaktadır. Cemaat hainde toplu ayin ve ibadetler, bireylerde ortak bir bilinç yaratarak birçok sosyal uygulamanın kutsal nicelik kazanmasına yol açabilir (Kurt, 2011: 106). Dini grup arasında yapılan Mevlid, geçmişten beri süregelen, anlamına dikkat ederek okuyan ve dinleyen kişiler tarafından uygulandığı için topluluk arasında ortak bir bilinci oluşturmaktadır. Bu anlamda katılımcının “anlamını bilen grupta bilmeyen arasında fark vardır” demesi, içinde bulunduğu grupta dinlemenin ayrı bir duygu ve bilinç uyandırdığını ifade etme şeklidir.

Mevlidin topluluk ve kalabalıkta daha fazla etkili olduğu, ancak bu topluluğun ses çıkarmadan Mevlidi dinlerse ortamın daha feyizli olacağı ifade edilmiştir. Bunun yanında ortamdaki sıkılık Mevlid bitse de ikramlara geçiş diyenler de olmaktadır. Mevlide katılanların büyük çoğunluğu Mevlidin ses ve sözlerinden etkilenmektedir. Özellikle görünüşte herkes söyleyebilir gibi durup kolay söylenilmeyen eser olarak değerlendirilen Mevlidi, okuyan kişinin sesi sayesinde sözlerin düşünüldüğü ve kalbe indirilebileceği, sesin ilmin yarısı olduğu ve bireyi coşturduğu söylenilmektedir.

Katılımcıların en fazla içinde buldukları cenaze, asker, sünnet, düğün, çocuk Mevlid programları olmaktadır. Ayrıca, geçmişlerin ruhunu şad etmek için anma törenlerinde bunun yanında her Cuma ya da Perşembe geceleri Hz. Peygamber'i anmak ve hatırlamak amacı ile okunmaktadır. Toplumda düzenlendiğinin dışında farklı bir etkinlik görülmemiştir. Ancak Mevlid okunmayıp sadece ilahi, sohbet yapılan çoğu davete de Mevlid şeklinde çağrılması katılımcılar tarafından eleştirilmektedir. “Hatırlama ilkesinin iki boyutu, hatırlamak için gerekli çaba ve hatırlatıcı sadakat her toplumda az çok aynı biçimde işler. Grubun hatırasında yaşamaya devam etme umudu, hâlihazırdaki şimdiki zamana dâhil etme anlayışı, insan varlığını temel bir parçasıdır. Ortak hatırlama ilişkisinin anonim kaldığı, binlerce ölünün adının geçtiği savaş ya da isimsiz asker anıtlarında önemli olan ortak kimliğin hissedildiği andır” (Assmann, 2016: 71). Özellikle cenaze için, şehitleri ve tarihte yer edinmiş önemli şahsiyetler için yapılan Mevlid hatırlamanın iki boyutu olan, belirli çaba ve sadakat, vefa anlayışını barındırmaktadır. Belki ortak bir hatırlama olmasa da ortak bir kimlik hissettirmektedir.

Mevlid yapma amaçları da ölmüşlerinin ruhları, şehitleri anma, düğün, sünnet, cenaze, bebek ve hac sonrası gibi ritüeller olmaktadır. Bunun yanında geçmişle bağlantı kurma amaçlı Peygamber'i hatırlamak amaçlı yapmak isteyen katılımcılar da mevcuttur. Her Cuma sohbet toplantısını aksatmadan yapan katılımcılar için de o gün Mevlid daima yapılacak bir program olmaktadır. Bu anlamda Mevlid okuma ve okutma amacı belli bir sürekliliği de ifade etmektedir. Her yıl anma programları, doğumlar, ölüm yıl dönümleri, sohbet toplantıları bu

sürekliliği sağlamaktadır. Bu bağlamda bu zamana kadar hep başkaları için Mevlid okuyan kadın Mevlidhanın “Siz Mevlid okutmak isterseniz bu ne için olurdu?” sorusuna cevabı şöyledir:

Babam ve kayınvalidem vefat etti onlar için, çocuklarımla sağlığı için, evimin huzuru ve mutluluğu için olurdu. Bereket için ölmüşlerime ikram etmek için insanları tek tek nerde bulup ikram edebilirim. Bütün ölmüşlerimize o sofranın gideceğini bildiğim için, Allah rızası için okuturdum. Yeni ev aldıysam evdeki huzurun artması için, misafirlerimi ağırlamak için okuturdum (M. / Kadın / 50).

Ölenler, geride kalanların anısında yaşamaya devam etmektedir. Gerçekte bir canlandırma eylemi söz konusu olmaktadır. Ölü kişi bunu grubun onu unutulmaktan koruma, topluluğun üyesi olarak hatırdaki tutma ve ilerleyen zamanda birlikte yolculuk yapma yolundaki kararlı arzusuna borçludur (Assmann, 2016: 42). İnsanın vefat eden kişileri hatırlaması duygusal bir ilişki olmaktadır. Mevlidde de katılımcılar ölen kişiyi hatırlayarak anılarını canlandırmaktadır. Mevlidi okuyan kişiler, cemaati Mevlidin icra edilmesinde önemli bir faktör olarak görürken Mevlidi dinleyenler de programı yönetecek hoca ya da işinin ehli Mevlidhanın bulunması gerektiğini ifade etmiştir.

Hoca olmazsa olmaz. Kaptan olacak şoför olacak yolcularda ses çıkarmayacak. Camiler cennet ve cehennem mezunu verir anlatılanlar dinlenen şeyler bir kulaktan girip diğer kulaktan çıkarsa olmaz (H. / Erkek / 58).

Sonuç olarak, Cami ve evlerde yapılan Mevlid programları icra şekillerine göre farklılık göstermektedir. Özellikle camilerde yapılan kandil programlarında okunan Mevlid, genellikle grup halinde görevli hoca ve Mevlidhanlar tarafından okunmaktadır. Cemaatte o esnada yapılması gereken uygulamaları (doğum bahsinde ayağa kalkmak, toplu salavat getirmek, salavatlaşmak) yerine getirmektedir. Özellikle belli mekânsal çerçevede yapılması kişiler tarafından anıları hatırlama ve muhafaza etme açısından önemli olmuştur. Evlerde yapılan çocuk Mevlidlerinde ise, Mevlidden sonra hediyeleşme olmaktadır. Misafirlerin çocuk için getirdikleri ve ev

sahibinin ikramı ve yasin, tesbih, magnet gibi küçük hediyelerden oluşmaktadır. Dini grupların Mevlidinde ise, yeşil örtülü sehpa ve beyaz Mevlid örtüleri Mevlid programı için önemli uygulamalardandır. Mevlid sonunda verilen ikram da infak olarak kabul edilmektedir. Mevlid içinde anlam yüklü ifadeler barındırmaktadır. Ölmüşlerinin ruhları, şehitleri anma, düğün, sünnet, cenaze, bebek ve hac sonrası okunan Mevlidler belli bir okunma sürekliliğini sağlamaktadır.

3.3.2.1. İkramlar

Gül, gülsuyu ve gülabdanlık üçlemesi ritüel ve kuralların getirdiği kusursuzluk ekseninde görev almaktadır. Mevlidin merasimsel yanı, gülsuyu olmazsa eksik kalmaktadır. Hatta bu tür nesnelere, Mevlidlerin kutsiyetini artırmakta ve merasimsel yanını koyulaştırmaktadır (Özkul, 2010: 63). Mevlid denilince gül suyu, gül lokumu ortama tam olarak Mevlidin olduğu bir atmosfer katmaktadır. Bu anlamda Mevlid, esas itibarıyla Hz. Peygamber için yazılmış günümüzde onu anmak için başvuru eserlerinden en önemlilerinden biri olmuştur. İçinde bulunan Hz. Peygamber'in doğum, peygamberlik, miraç ve vefatı gibi bölümler müminlere bilgi, değer ve inanç noktasında aktarım sağlamaktadır. Bunun yanında okunmasının verdiği deruni bir musikiyle birlikte içinde bulunan kitleyi duygusal bir atmosfere çekmektedir. Mevlid esnasında yapılan Hz. Peygamber'in doğum bahsinde ayağa kalkılması, Mevlide gelenlere gül suyu, lokum, dağıtılması gibi bedensel ritüeller geçmiş anın olayını şimdiki ana taşımak ve yeniden canlandırma ve temsil edilmeyle birlikte törensel bir biçime büründürmektedir.

Mevlidden sonra ikramlar, yöreye göre ev sahibinin durumuna ve isteğine göre çeşitlenmektedir. İkramlar arasında etli ekmek, tavuk pilav, ev yemeği, ayran, çay, şerbet, çikolata, limonata, salata, tatlı, gül lokumu, şeker, hurma olarak çeşitlenmektedir. Genelde dağıtım büyüklerden başlayanlar olmakla birlikte ikramlar Mevlidin sonunda verilmektedir.

Mevlidde ayakta olunduğunda eskiden şerbet verilirmiş şimdi de verilse güzel olur. Doğum sevincini paylaşmak için tatlı bir şeyler

ikram edilirmiş. Mevlid bittikten sonra yemek ve ardından çay verilir. O belli bir düzene oturmuştur (A. / Kadın / 54).

Mevlidde ikramlar çok daha eskiden bizim çocukluğumuzda Mevlana şekerleri gibi beyaz şekerler olurdu. Biz onlara Paşa şekerleri derdik. Gülsuyu dağıtıldı. Daha sonra bu ikramlar zamanla çeşitlendi. Şimdi Kûlah içinde lokum şeker Mevlana şekerleri çikolata vs. den oluşan kûlah şeklinde o tür yapılmaya başlandı. Hatta ikramlar Mevlidin ilk bahrinden sonra dağıtıldı. Sonra insanlar bunları mescitte yese olmuyor bir yere koysa olmuyor öyle olunca sonlarında verilmeye başlandı (İ. / Erkek / 53).

(URL-4)

Katılımcıların bir kısmı ise, Mevlid ritüelinin olmazsa olmazı olarak ikram yemeğini görmektedir. Çünkü insanları infak ve tasadduk niyeti ile çağıran kesim bunu düşünmektedir. Bunun dışında katılımcılar tarafından Mevlidhan, gül lokumu ve kokulu tesbih de Mevlidin görüntüsü olarak değerlendirilmiş, olmazsa olmaz kabul edilmiştir.

Ben oğlumun düğününde birkaç gün önce yemek verdim, Mevlidimi okuttum. Biz de düğünde cenaze de sünnette muhakkak Mevlid okutulur. Bu olmazsa olmazdır. Örneğin Hz. Peygamber hürmetine cenazenin günahlarına kefarete için yemek veriyorsun ve dua

ediyorsun. Bunlar hürmetine azabını kaldır diyorsun işte bunlar olmayıp sıradan bir şey olursa olmaz (M. / Erkek / 60).

Yüz yüze yapılan görüşmelerde bir Mevlidin maliyeti, ev temizliği, ikramlıklar ve hocaya verilmek üzere taban yüz ila iki yüz elli arasında tavan bin beş yüz iki bine kadar çıkabilmektedir. Tabi ortamın büyüklüğü, ziyafetin çeşitliliği ve hocanın ünü ve ev sahibinin zenginliği bu rakamı değiştirmektedir. Genellikle bebek Mevlidlerinde daha fazla maliyet olmaktadır. Gelen misafirlere hazırlanan hediyeler, evin süslenmesi, masa hazırlanması bu maliyeti artırmaktadır. Bu konu da görüşünü aldığımız kadın katılımcının şu sözleri bebek Mevlidinin maliyeti hakkında bilgi vermektedir.

Şimdi bebek Mevlidlerinde hediye olarak Kadınlara yelpaze, minik şişelere sıvı sabun konulup iyi ki doğdun esma bebek vs. deniliyor. Bebeğin cinsiyetine göre mavi ya da pembe oluyor. Minik karton kutulara şeker konuluyor, anahtarlık hazırlayanlar var. Buzdolabı süsleri hazırlanıyor. Yine hepsinde etiket var. Hatırlanması açısından misafirler giderken birer tane verilir (F. / Kadın / 51).

(URL-5)

3.3.2.2. Hediye

Mevlidde hediyeleşme daha çok bebek Mevlidlerinde olmaktadır. Bebeğe gelen kıyafet, altın gibi hediyelerdir. Gelen misafirlere de ev sahibi tarafından hazırlanan küçük magnetler, süs eşyaları verilmektedir. Bunların haricinde, şeker, kuruyemiş, gül suyu, seccade, Yasin, Mevlid kitapçığı, tespih, eşarp, çorap gibi hediyeler verilmektedir. Bu hediyelerin insanlar arasında kaynaşma ve muhabbet

sağladığı, Hz. Peygamber'in sünneti olduğu için faydasının olduğu noktasında katılımcılar arasında görüş birliği vardır.

(URL-6)

En çok çocuk Mevlidinde hediyeleşme olmaktadır. Bu hediye hatırlama unsuru olabilmektedir. Bir hediye nin hatırlama unsuru olmasıyla ilgili görüştüğümüz bir kadın katılımcının sözleri dikkat çekicidir.

Ben şöyle gördüm sünnet Mevlidi olduğunda zaten çocuğa para takılır ya da altın. Cenaze Mevlidlerinde ise amcam gelen kişilere yengem için tespih ve üzerinde yengemin ismi olan Yasin-i Şerif hediye vermişti. Hediyeleşme zaten sünnettir Onun haricinde Örneğin yengemin Yasin-i Şerifi hala ben de durur baktığımda onu hatırlayıp okuyorum ya da yengemi anıyorum. Onun ruhu için Kuran-ı Kerim (Yasin suresi) okuyorum (M. / Kadın / 19).

Bu hediye maddi ve manevi olarak düşünölmektedir. Özellikle Mevlid okuyan hocalar, “Mevlidde hediyeleşme olur mu?” sorusundaki bu hediye yi para olarak düşünmüşler ve ona göre cevap vermişlerdir. Bu hediye yi (para) alan Mevlid okuyucuları olduğu gibi almak istemeyenler, almayanlarda olmuştur. Özellikle İstanbul gibi Büyükşehirlerde belli bir üne, isme sahip olanlar, en az beş bin liradan aşağı almadığı, katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. Bunun yanında görüştüğümüz bir erkek katılımcı Türk geleneğinden örnek vererek hediye nin (ikram) neden yapıldığı hakkında bilgi vermektedir.

Bu hediye genellikle tek taraflı olur. Karşılıklı olduğunu görmedim. Okutan halka verir. Çünkü hediyeleşmek sünnettir. Bir

de Türk geleneğinde şöyle bir şey vardır. Bu tarz organizasyonları tertipleyen kişi sürekli ikramda bulunur. Çünkü Dede Korkut Hikâyelerinde de şöyle bir olay vardır. Der ki ağzı dualı birisi gelir, orada dua eder, Onun yüzü suyu hürmetine oradakilerin hepsinin duası kabul olur. Biz de orada kimin duasının olabileceğinin bilmiyoruz o bakımdan herkese ikram ediyoruz. Kimin gelip kimin nasip olacağını bilemediğimiz için. Belki o kişi için dualarımız ve Mevlid kabul olacak (K. / Erkek / 39).

Bu hediyeleşmenin karşılıklı olduğu insanları zor durumda bıraktığı ile ilgili görüşlerde bulunmaktadır.

Hediye getirenler olur sen de ikramla misafirleri ağırlarsın. Evse ev hediyesi bebekte ya altın ya da kıyafet verilirdi. Bu hediyeleşmenin faydasını bilemem ama gelenek devam ediyor. Yardımlaşma. Ama karşılıklı sana altın getirildiyse onlar yazılır eksik götürmeyeyim altında olmasın hak geçmesin diye (T. / Kadın / 60).

‘Armağan Kültürü’ adlı çalışmasında Birekul, hediyeleşmenin zorunluluk ve mübadele ile ilgisi hakkında şu ifadeleri kullanmaktadır. Belirli günlerde hediyeleşme mecbur edilmiş modern insanın en büyük telaşlarından biri, verilen hediyeleşmenin karşılığını götürme ve hediye değeri olarak altta kalmama olmuştur (Birekul, 2014: 112). Hz. Peygamber’in sünneti olarak yapılan hediye, insanlar arasındaki yakınlığı sağladığı için toplumda dayanışma ve beraberliği sağlamaktadır. Fakat bu hediye, karşılığı umulan bir meta nesnesine dönüştüğünde zorunluluk haline gelmektedir. Özellikle düğün ve sünnet merasimlerinde takıya ayrı önem verilmekte, kim ne getirdiyse kayıt tutulmaktadır. Borçlu olan kişilerden uygun bir dille hediye (borç) istenmektedir. Bu anlamda hediye hem zorunluluk hem mübadele ile ilişkili olmuştur.

Mevlidde hediye aynı zamanda Hz. Peygamber’e hediye edilen salat ve selamlar anlamını da taşımaktadır. İnsanlar, az çok kendilerine yapılan iyilik karşılığında teşekkür ederek ya da aynı iyilikle mukabelede bulunmaktadır. “Allah bizim Peygamber’imize karşılık vermekte aciz kalacağımızı bildiği için

bizleri ona dua etme ve niyazda bulunmaya yöneltmiştir” (Marion, 2014: 156). Böylece Hz. Peygamber’in iyilik ve ihsanına karşılık olarak salat, selamlar ve dualar, ona verilen bir hediye niteliğine geçmektedir.

Kadınlar arasında yapılan Mevlidler arasında Mevlid örtüsü daha çok dini grup toplantılarında örtülmektedir. Bu örtünün farklı anlamları çağrıştırdığı hakkında iki katılımcının verdiği detaylar önemlidir.

Beyaz bize ölümü hatırlatır. Dünyanın geçiciliğini... Ve cennet elbisesi gibi yeşil ve beyazdır. Sehpa örtüsü yeşildir (D. / Kadın / 27).

Biz beyaz örteriz. Ölüm ve kefeni hatırlatması için. Hem de saf ve temizliğin simgesidir işte her şeyi bıraktım sana teslim oldum diye. (A. / Kadın / 54).

Mevlid Örtüsü

Çeşitli mekânlarda yapılan Mevlid, toplu olarak icra edilmektedir. Zaman zaman toplumsal baskı ile icra edilmiş olsa da katılımcıların çoğu bireysel olarak farklı etkinliklerde Mevlid okutabileceğini ifade etmiştir. İkram ve hediyeler, Mevlidin maliyeti kişinin durumuna göre çeşitlilik göstermektedir. Toplumun asırlardır taşıdığı misafirlere hürmeti ve yemek yedirme, infak etme kültürü Mevlid geleneğinde de gösterilmektedir. Belki ağız dualı bir kişinin duasının alınması ümidi ile sofralar herkese açılmaktadır. Bu bağlamda yapılan ikramlar ve hediyeler, günümüzde daha fazla çeşitlenerek ve sunuma daha fazla önem verilerek taşınmaktadır.

3.3.2.3. Geçmiş Tüketmek Ve Yeniden Üretmek

Altı yüzyıldan beri farklı sebeplerle okunan, günümüzde de okunmaya devam eden Mevlid eseri, farklı ses ve ritimle dinleyenlerde ulvi duygular uyandırmaktadır. Mevlidhanın ya da Mevlidi okuyan hocanın görevinin dışında bir iş olması, ya da okurken ayrı bir enerji sarf etmesi, halk tarafından hocanın hakkına girmemek adına özellikle kırsal kesimde, gönüllülük esası ile havlu, çorap, bir miktar para gibi hocaya verilen küçük hediyeler olmuştur. Günümüzde ise, bu durum daha organize olmakta ve değişen tüketim kalıpları içinde Mevlidhana ya da Mevlidi okuyan hocaya verilen hediyelerde değişmektedir. Okunan Mevlid gönüllülük esasından zorunluluğa dönüşmektedir. Bu bağlamda yüz yüze görüştüğümüz katılımcılardan özellikle Mevlid okuyan kişiler, bu durumun ranta dönüştüğünü, normal gelirden hariç ciddi bir ek gelirden bahsetmektedirler. Özellikle Mevlide “Nereye, ne kadar para harcanır” diye sorduğumuz soruda kaçamak cevaplar vermektedirler. Bu bağlamda katılımcıların ifade ettiği “Verilen parayı beğenmiyorlar”, “Para az gelecek yere gitmemek için mutlaka bahaneleri vardır” gibi cümleler, Mevlidi okuyan bazı kesimin Mevlidi kazanç unsuru olarak gördüğünün kanıtı olmaktadır. Bu konu da bir erkek katılımcının sözleri, günümüzde Mevlid geleneğinde maddiyatın biraz daha ön plana çıkması ile ilgili dikkat çekicidir.

Türkiye çapında ismi olan Mevlidhanlar çok güzel sesi var vs. bu insanlara para vermezsen onları Mevlide getiremezsin. Her Mevlide de getiremezsin. Fakir bir aile sana ne verebilir. Bunlar gerçekler zan değil. Örneğin semazenler her düğüne gitmezler. Maalesef kapitalist bir sistemdeyiz. Her şey ona dönmüş durumda bizim dini hissiyatımız paraya dönmüş durumda keşke öyle olmasa ama maalesef öyle (A. / Erkek / 46).

Bu hocanın görevi olmadığı için onun hakkı kalması için bir zarf veriliyor. İstanbul da kişi başı beş yüz ya da bin TL alan oluyor. Hatta bir kişi sadece kendisi beş bin liradan aşağı gitmeyen insanlar var. Bu kişiden kişiye göre değişir. Bana verilse de

almıyorum. Halk arasında itibarın düşer. O veren kişiyi görürsen boynun bükük kalır. Ama caminin bir ihtiyacı olur. O zaman farklı olur. Camii için alırsın (A. / Erkek / 43)

Toplumda Mevlid ve diğer dini törenler fazla olduğu için din görevlileri bu tür programlarda görev almaktadır. Ya da programlar, din görevlilerin görev yeri olan camide olduğundan dolayı orada bulunmak zorunda olmaktadır.

Tüketim, belli bir insani eylem olmakla birlikte yok etmek anlamını da barındırmaktadır. Fakat önemli kısım, toplumsal değişimde etken olmasıdır (Aydemir, 2013: 326). Mevlid de içerisinde belli tüketim kalıplarını barındırmaktadır. Ayrıca ekonomisi farklı kesimlerden kişiler çeşitli amaçlarla Mevlid geleneğini devam ettirmektedir. Bir Mevlidhanın sözleri zengin fakir fark etmeksizin Mevlid geleneğinin farklı ekonomiye sahip kesimler tarafından da icra edildiğini belirtmesi noktasında önemlidir.

Mevlid okutmak için cenaze, Rasullullah Hz. Peygamber'in doğumunda, üç aylarda daha fazla çağırırlar. En fazla ölüm için okunuyor. Mesela 'Babam öldü' 'Babamın ölüm yıl dönümü' ' Ablacım gelir, okur musun' diyor gidiyoruz. En çok ölüm Mevlidine talep geliyor. Sonra doğum, diş bulguru, gelin Mevlidi, sağlık, mutluluk, huzur, ev için okutuluyor. Ayın on beşinde Marina da okuyacağım. Konya'nın en zengin kısmında da okudum. Çok garip kişilere de okudum. Orta hallilerde okutur. Biz para talep etmeyiz. Her kısım okutur. Çok güzel feyizli bir ortam olur. Allah ve Resulünün adı zikredilir. Feyiz dolu insanın ruhsal hali beslenir, Telefonun bilgisayarın resetlenmesi gibi bir şey. O gün için okuyan ve dinleyen resetlenir. Çok güzel bir hal olur (M. / Kadın / 50).

Bunun yanında özellikle Mevlid programının içinde görevli bulunan bir katılımcının sözleri Mevlidin icra edenler tarafından karanlık gösterilen yüzünü ortaya koymaktadır.

Aslında beni hiçbir şey etkilemiyor. Çok güzel okuyan insanlar var ama niye okuduklarını biliyorum.(para) o yüzden çok etkilenmiyorum. Çünkü okuyuşları bile farklı olur. Ya çok abartırlar ya da okur geçerler. Cemaat bunu hissetmez. Onlar alacağını alır. Cemaat halishane oraya gelmiştir. Peygamber'i anmak için gelmiştir. Zaten cemaatin niyetine göre de Allah onlara verir. Ortamda biz görevli olduğumuz zaman bize gelecek herhangi bir maddiyat yok. Çünkü diyanetten görevli olarak katılıyoruz. O zaman programın içinde olduğun zaman sürekli programın aksamasının olmaması için çabalyorsunuz. Çok fazla programın içine giremiyorsun içinde olsan bile. O yüzden manevi bir duygu yaşamıyorsun (A. / Erkek / 46).

Bazen kültürel bir unsur, dini bir motif alınıp satılabilen bir meta olarak tüketilebilmektedir (Aydemir, 2013: 333). Toplumun çoğunluğu tarafından dini bir motif olarak görülen Mevlidi, kazanç unsuru olarak gören kişiler, bu bağlamda dini bir motifi alıp satılabilen bir unsur durumuna düşürmektedir. Son dönemde katılımcıların çoğu Mevlidin amacının değiştiği ile ilgili görüşe katılmıştır. Bu değişimin içinde son dönemde Youtube da sosyete Mevlidi adı altında yayımlanan görüntülerde mevcuttur. Bu değişimi, çalışmaya katılan bir kadın katılımcı, şu cümlelerle tüketim ve kültür endüstrisine dayandırmaktadır.

Mevlidlere semazen getiriliyor. Kadınlar arasında assolist gibi ilahi okuyan, Bu tamamen pazarlama. Kendi düğünümde semazen istediler. Biz kabul etmedik. Ben insanların para için sema gösterisi yapmasını sevmiyorum. Ben parasını vereceğim zikir niyetiyle dönüp gidecek bu bana çok anlamsız geldi. Bir de üstüne kadın semazenler var. Çok fazla ayakaltına alındı. Mevlana bir defaya mahsus aşk ile dönüyor. Sonra bu gelenekselleştiriliyor. Ve bugünkü kültür endüstrisi haline geliyor. Bunu doğru bulmuyorum. Mevlidde kadının önünde ışıklı tabela farklı tutum ve hareketler falan çok ilginç (A. / Kadın / 26).

Kadınlar arasında özellikle kadın Mevlid okuyan kişi tarafından yapılan bir Mevlidin kitle iletişim araçları tarafından herkese görünür olması, evin, eşyaların, ikramların sergilenmesi, her şeyin tüketilebildiği bir toplum izlenimi vermektedir. Bu durum, “kültürün metalaşmasıdır” (Aydemir, 2013: 333). Mevlidin metalaşması, uygulama bilgisi ve dini bilginin eksikliğine dayandırılmaktadır. Mevlid okuyan hocaların, mikrofonlu ses sisteminin olması gittikleri evlere kendi tanıtım kartlarını götürmesi, kıyafetlerinin şaşalı olması katılımcılar tarafından yadırganmaktadır. Sosyete Mevlidi hakkında Seda Hanım’ın sözleri çarpıcıdır.

Adı Mevlid olup kendi Mevlid olmayan. Sosyete Mevlidi diye Youtube da gördüm. Kadın beyazlar içinde giymiş, sözde soytarı kulağında mikrofon oynayarak geliyor. Soytarılıktan başka bir şey değil ona Mevlid desem, Mevlide hakaret etmiş olurum. Dedim ki bu nereye çıkıyor. Genelde zenginlerin yaptığı organizasyonlar oluyor. Hatta bir filmde bunun repliği yapılmış (S. / Kadın / 41).

Son dönemde Mevlidin amacının değiştiği özellikle Sosyete Mevlidi ile ilgili olarak, İslam’ı basit şeylere indirgeyip yaşamdan İslam’ı çıkartma adına Mevlidlerin ön plana çıkarıldığı, bunun bir oyun olduğu, çok gösteriş olduğu ve bilinçsiz yapıldığı, böyle kişilerin para talep ettiği, yönünde görüşler vardır.

Mevlidde genellikle ikram ve okuyan hocaya para harcanmaktadır. Ancak katılımcılardan belli bir görüşe sahip olan belli bir dini grup görüşü olanların yaptığı Mevlidde para alınmamaktadır. Bir erkek katılımcının Mevlidi sadece Allah rızası için okudukları hiçbir para talep etmediklerini ifade eden sözleri şöyledir.

Kişinin durumuna göre çorba şeker amaç Allah rızası için su bile olur. Benim gittiğim görüşte para yoktur. Böyle düşünenler için af diliyorum Allahtan (M. / Erkek / 60).

Bu görüşe karşıt örnekler de mevcuttur. Para almak düşüncesiyle ilgili bir erkek katılımcının sözleri dikkat çekicidir.

Köylerde bu tarz programlarda halk hocayı görmek ister. Aynı halk insanların oynadığı yerde hocayı görmek istemez. İmamın programa gitmek istemesi ya da istememesi günümüzde biraz daha ranta dönüşmüş.(...)Mevlid okuyacak bazı hocalar, ücret

alamayacağını düşünürse zaten mutlaka bir bahanesi vardır. Ücret gelecek yer bellidir. Zengin bir ailenin getirisi yüksek olacaktır. Halkın zaten niyeti bellidir. Hz. Peygamber anılacak, Kuran-ı Kerim okunacak, ilahiler okunacak diye bakar. Dinlemiş olalım sevap kazanalım der. Ama bu işi icra edenlerde farklı düşünce de olanlar mutlaka var. Şunu da ekleyelim. Türkiye çapında ismi olan Mevlidhanlar çok güzel sesi var vs. bu insanlara para vermezsen onları Mevlide getiremezsin. Her Mevlide de getiremezsin. Fakir bir aile sana ne verebilir. Bunlar gerçekler zan değil. Örneğin semazenler her düğüne gitmezler. Maalesef kapitalist bir sistemdeyiz. Her şey ona dönmüş durumda bizim dini hissiyatımız paraya dönmüş durumda keşke öyle olmasa ama maalesef öyle (A. / Erkek / 46).

Günümüze kadar canlılığını koruyan Mevlid geleneği modern dünyada tüketim gösteriş gibi unsurlarla biçim değiştirmiştir. Ev Mevlidlerinde abartıya gidildiği, bir katılımcının verdiği bilgiler dikkat çekicidir.

Çok şık bir şekilde hazırlanılıyor. En az altı yedi çeşit pasta börek yapılıyor. Bilmiyorum ev sahibinin düşüncesini gösteriş midir Allah rızası mıdır? Maalesef insanoğlunda her şeyin iyisi olsun düşüncesi vardır. Keşke Allah rızası gözetilse daha iyi olur. Bizim çevre biraz sosyettiktir. Bu yüzden Mevlid, çok şaşalı oluyor. Ben de kılık kıyafet olarak ortama uyduğum oldu. Dozumu aştığım oldu. Burada (diyanet kursu) aldığım ilimle biraz daha toparladım. Kayseri’de oturma fazladır. Cuma, Perşembe oturması, bina oturması, kahve oturması vardır.(...) Kırk elli kişinin içinde dinleyen üç beş kişidir. Huşulu bir şekilde dinleyelim yok. Herkes kendi havasındadır (K. / Kadın / 39).

Eskinin kişiler üzerinde duygu yoğunluğu, samimiyet, huşu ile dinlemenin yerini biraz daha gösteriş ve değerlerin daha fazla maddiyata doğru gittiği ifade

edilmektedir. Boudrillard'ın tüketim toplumu kavramında da belirttiği gibi, gösterişçi tüketimde merkez olan gündemde olan her şey çevreyi etkilemektedir. Merkez, daima kendisini hedef olarak göstermektedir. Modern öncesi toplumda metanın yararlılığı ön plandayken modern toplumda metanın simgesel değeri ön planda olmaktadır. Yani fayda yerini fiyata bırakmıştır. Bir şey ne kadar pahalı ise ve bireye ne kadar statü kazandırırorsa o derece kıymetli olmaktadır. Mevlid geleneğinde özellikle bebek Mevlid programlarında gösteriş ön plana çıkmaktadır. Günümüzde Mevlidin amacının kutlama, gösteriş yönünde değiştiği ile ilgili yüz yüze yapılan görüşmelerde net bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Bence Mevlidin amacı değişti. Mevlid programında Mevlid ve Kuran-ı Kerim okunması lazım. Şu an maksat toplantı, gün, gösteri ve masa süslemesi gibi oldu. Baby sowerın İslami hali gibi bebek doğmadan kutlama yapılıyor. Onun gibi. Sosyete Mevlidini gördüm. Tek farkı kıyafet hariç aynı gibiydi Mevlid okuyan hocaya ayrı bir özel ikram ve yer veriliyordu(Y. / Kadın / 28).

Sevim Hanım ise Mevlid geleneğinin günümüzde maddiyata eğildiği hakkında düşüncesini şöyle ifade etmektedir.

Şimdi dinlediğim Mevlid eskiye götürüyor. Eskiden herkes başörtüsüyle ağırlık okumaya verilirdi. Şimdi pasta, süs, hediyeye önem veriliyor. Eskiden insanlar dinlerken gözyaşı inerdi. Şimdi çok kuru (S. / Kadın / 80).

Tüketimin nasıl olduğu verisinden toplumu incelemek ve anlamak mümkün olmaktadır. Tüketimin gerçekleşmesini sağlayan kitle iletişim araçları, yeni yaşam tarzları, moda ve yeni trendler sayılabilir (Aydemir,2013:335). Mevlid geleneği belli İslam kültürüne sahip olan kişiler tarafından yapılmasına rağmen görünme ve gösterme üzerinden bu kültüre muhalif eylem sergilenmektedir. Müslümanların, görünmenin ve görünmenin hiyerarşisini değiştiren yeni teknolojileri sorgulamaksızın hayatlarına dâhil ediyor oluşu, zamanımızın en çelişkili durumudur (Şişman, 2017: 63). Tabi son dönemlerde sosyal medya ayağı ile gösteriş anlamında Mevlid hakkında olumsuz izlenimler verilmektedir. Bunu Selma Hanım şöyle ifade etmektedir.

Aslında dini bir değeri var ama bunları artık bir gelenek ya da bir parça dindar görüntüsü vermek için yapılan programları sosyal medyada paylaşmak üzere yaptıklarından olumsuz olarak algulanyor (S. / Kadın / 38).

(URL-7)

Evde Mevlid yapılması için belli organizasyonlar bunu iş alanı olarak oluşturmuştur. Hediyelerin hazırlanması, ev süslemesi vs. gibi işleri üstlenmektedir. Bunun yanında internet üzerinden Mevlid şekeri paketleme iş olanağı bulunmaktadır. Mevlid geleneğinin arkasında aynı zamanda bir iş kapısı bulunmaktadır. Bu anlamda gündelik yaşamdan farklı olarak belli bir törensel uygulama, ile yapılan içinde ikram, hediye gibi ritüel bulunduran Mevlid, aynı zamanda simgesel bir değer taşımaktadır. “Tüm toplumlarda yeme- içme aslında, toplumsal etkileşim ve törenlerin gerçekleştirilmesi için ortamlar yaratmaktadır. Bunlar da sosyolojik inceleme için zengin bir konu ortaya çıkarmaktadır” (Giddens, 2012: 39). Mevlid toplumsal ve ekonomik ilişkileri de içinde barındırmaktadır. Bu bağlamda, günümüzdeki Mevlidler, bir taraftan geçmişte yapılan Mevlidlerden tüketim, gösteriş gibi farklılıkları bulundurup geçmişi tüketmiş olsa da, sosyete Mevlidi, Bebek mevlidi organizasyonları içinde farklı uygulamaları ve belli iş olanakları ile Mevlidi topluma duyurarak yeniden üretmektedir.

(URL-8)

3.3.3. Mevlid ve Hatırlama

Geçmişten günümüze Mevlidi canlı tutan, kişilerin geçmiş ile bağlantı kurması olmuştur. Bu bağlantı aynı zamanda bireylerin din ile ilişkisini kurgulayan bir alan olmuştur. Çoğu katılımcı dinlediği Mevlidde eskiye gitmekte ve eskiye özlem duymaktadır. Küçükken aile üyelerinin herhangi biri ile Mevlid programına katılanlar, günümüzde katıldıkları Mevlid programlarında o anlarına gidip eski Mevlidlerini düşünmektedirler. Ve değişen duygu, düşünce dünyalarını fark etmektedirler. Çocuklukta belli duygu ve heyecana sahip olan yaşlılardan dinlenen Mevlid ile günümüzde dinledikleri Mevlidi kıyaslayıp eskinin güzel anılarını yâd etmekte ve eski duygu hâl ve hareketlerini tekrar yaşamak istemektedirler. “Genç üyelere topluluğun tarihini ve değerlerini öğretmek, yaşlılara düşer. İşte hatırlama efekti sayesinde yaşlı bireyler tam da genç grup üyelerinin doğrudan tecrübe etmiş olamayacakları olayların anılarını hatırlarlar” (Draaisma, 2016: 57). Hatırlama, bilgileri genç kuşaklara aktararak, topluluğun dayanışmasını sağlamaktadır. Mevlid eseri, belli bir tarih ve kültürü barındırdığı için, hatırlama sayesinde aktarım yapmaktadır.

Çocukluk anıların daha farklı olduğu dolayısıyla Mevlid dinlerken çocukluk anılarının canlandığını söyleyen erkek katılımcı, hatırlama ve çocukluğu ile ilişkisini dikkat çekici bir şekilde şöyle ifade etmektedir.

Çocukluk hatıramı çağrıştırmada Mevlidin etkili bir işlevi var. Oraya geri dönüş yapıyorum. Güzel bir anı bıraktığı için bağlantıları da güzel oluyor. Küçükken size verilen ya da yapılan bir iyiliği siz unutmazsınız. Mesela biz camiye küçükken çocukluğumuzda gittiğimizde amcalar bize şeker verirlerdi o

şekerler hayatım boyunca yediğim en güzel şekerlerdi belki içeriği kalitesi pek zengin değildi ama tadı ve veriş biçimi sunumu veya zamanın ve mekânın ona yüklediği değer bir başka. Mesela o katıldığım program ilk dini program da diyebilirim. Bana Mevlidin ne olduğunu, nasıl olduğunu içeriğini kimse söylemedi ama oraya katılma ve hissetme biçimi farklı bir tesir uyandırdığı için onu hiç unutmam. Belki de ilk dini anlamda sosyalleştiğim yerd. Hz. Peygamber'in anılması, teferruatlı bir şekilde ondan bahsedilmesi veya şiir şeklinde olması veya güzel bir sesle okunması, bunları bütün halinde toplu tuttuğunuz zaman insanda ister istemez bir tesir bırakıyor. Sonraki dinlediğimde o ana kesinlikle dönüyorum (K. / Erkek / 39).

Çocuklukta yaşanan duygu ve hatıralar, zamanın geçmesi, mekân değişikliği olsa da unutulmamaktadır. Din ile yeni yeni tanışan bir çocuk için bu tür programların içeriği, değeri ve çocuğun programa yüklediği anlam çok farklı ve özel olmaktadır. Bu durumda yaşamış olduğu duyguyu taşımaktadır. Ve taşıdığı hatıranın benzer bir durumunu tekrar yaşayınca verili alandaki bilgisi ve anımsaması gün yüzüne çıkmaktadır. Mevlid kutlamaları, sevinçli ve neşeli ortamlar olmuştur. “Bu tür sevindirici kutlamalar, en çok çocuklar için uygundur ve kendilerine neşe veren şeyler zihinlerinde adeta taşa kazınmış gibi sağlam bir şekilde inşa edilmektedir” (Marion, 2014: 230). Böylece, çocukların yaşadıkları sevinç, belli bir sevgiyi ortaya çıkartıp o sevgi ve mutluluğu taşımaktadır. Bu anlamda Mevlid programları çoğu katılımcı için belli bir hafıza birikimine sebep olmaktadır.

Geçmişle bağlantı kuran katılımcıların çoğu belli bir Mevlid geleneğinden gelen kişiler olmuştur. Mevlidi dinlerken geçmiş ile bağlantı kuran bir kadın şöyle anlatmıştır.

İlk Mevlidi hatırlamıyorum. Ama gözümü Mevlidle açtım hatta içine doğdum diyebilirim. Çocuktum. Annemle gidiyordum. Oradakileri tam anlamı ile anlamıyordum sadece salavat getiriyordum. Belki çocuk olarak fazla da dinlemiyordum ama bir aşinalık vardı. Büyüdükçe tefekkür ettikçe beni Mevlid çok daha farklı yerlere götürüyor. O anı yaşamaya tüm genel anı yaşamaya

gitmeye çalışıyorum. Çocukken de geliyordum diyorum. Bir şey anlamaya çalıştığım zamanı hatırlıyorum. Benim için hep doludur. Çocukken “Ben güzel bir şey yaptım. Allah’ın hoşuna giden bir şey yaptım diyordum.” Şimdi büyüyünce de “Evet çocukluktan beri geliyorum ne kadar güzel” diyebiliyorum. Anlamaya çalışmak hoşuma gidiyor (D. / Kadın / 27).

Geçmiş ile ilişki kurarken katılımcılar Mevlid hakkında geçmişteki duygu ve maneviyatın daha fazla olduğu büyüdükçe ve bazı maddi şeyleri gördükçe maneviyatın azaldığı, küçükken Mevlid ritüellerinden herkesin bir anda ayağa kalkması ve birbirlerinin sırtlarını sıvazlamalarından korktuklarını ya da çocukken verilen lokum, gül suyu gibi ikramlıklarla çok sevindiklerini Mevlidin din için olmazsa olmaz olarak gördüklerini de dile getirmişlerdir. Katılımcıların anılarında, Mevlid denilince öldükten sonra sevdikleri ile Hz. Peygamber sancağı altında toplanma düşüncesi, Hz. Peygamber’in mucizeleri gelmektedir. Aynı zamanda geçmişte çocukluk anılarının bir kısmında Mevlidi dinin parçası, görürken Mevlid hakkında bilgi seviyesi arttıkça bu durumun değiştiğini ifade eden katılımcılar da olmuştur. Fakat çoğu katılımcı için Mevlid dini bir form olarak kutsallığı devam etmektedir.

Mevlidin gündelik hayat içerisinde ne kadar hayat bulduğu noktasında çoğu katılımcı gündelik hayatı etkilediğini ifade edilmiştir. Hayata yön verdiği ve yön vermediği hakkında görüşler olmuştur. Mevlidin etkisinin programla sınırlı olmadığına dair görüşlerde, insanı yumuşattığını, daha az sinirlendirdiğini diğer Müslüman kardeşlerini de düşündürdüğü, namaz ile ilgili bölümünü dinleyip namaza daha fazla önem verdikleri ve besmeleyi hatırlattığı gibi görüşler mevcuttur.

İlk cümlesi şöyledir: Allah adın zikredelim evvela. Cümle işte her kula vacip olmuştur aklıma geldikçe hemen besmele çekerim. Mesela salavat-ı şerife okurum. Veya aklımda kalan hatırıma gelen şeyler olursa zihnimde çağrışımlar yapıyor. Sebep olması açısından bunların etkili olduğunu düşünüyorum (K. / Erkek / 39).

Mevlidle ilgili yaşamın içindeki hatırlatmaların dışında gündelik hayatın içine girmeyip o hazzın sadece programla sınırlı olduğu görüşü de mevcuttur. Hafızın, yüzyıllardır tekrarlanan sözleri kalpten dile, dudaklardan odaya dökülmesiyle Mevlid başlar ve biz duvardaki tasvirleri bırakarak Mevlid atmosferine geri döneriz. Ancak, Hafız Mevlidhanın bütün içtenliği ve coşkuyla okuduğu beyitler, dinleyenlerde bir yankı bulmadan ya Mevlidhana geri döner ya da yere düşerek, cam kırıkları hâline gelip un ufak olur (Özkul, 2010: 60). Mevlid programının verdiği duygu programla sınırlı kaldığını ve kalıcılığının olmadığını, ifade etmişlerdir. Özellikle öğrenilen bilginin ilerleyen yaşlarda anı olarak kalması, Mevlid Programından alınan hazzın zaman ilerledikçe hatıra kalması, hakkında Ahmet Bey'in görüşleri dikkat çekicidir.

Mevlid daha çok doğumundan bahseder ileriki devreleri anlatmaz. Küçükken kafanda bazı şeyleri canlandırmaya çalışırsın ama büyüyünce farklı kitaplardan Peygamber'imizin hayatını okudukça bu değişir. Küçükken duygular farklı olur. Okurken dersin melekler gelmiş çatıya, herkes evi boşaltmış. Melekler Hz. Âmine ile baş başa kalmış. O anda Peygamber'imiz doğmuş melekler ellerine almış, çok farklı bir ortama girersin hayali şeyleri canlandırırsın. Sen orda bir ekran gibi seyredersin. Oradaki maneviyatın içine giriyorsun. Zevk ve haz alıyorsun. Yaş ilerledikçe bu durum değişir. Hani seni leylekler getirdi derler ya bir zamana kadar buna inanırsın sonra yaş ilerledikçe bazı şeyleri öğrendikçe bu duruma inanmazsın. Dedim ya farklı bir anlatım Hz. Peygamber'in hayatını okudukça farklı bir doğumla karşılaşıyorsun. Ve sadece o öğrendiğin kafanda sadece bir anı olarak kalıyor. Küçüklükte yaşamış olduğun o haz, artık hatıra gibi kalıyor aklında. Gerçekleri öğrendikten sonra ha tamam dersin. Küçük çocuğun leylek tasavvuru vardır. Gagalarının arasında tutarak getirmişler falan diye. Kafanda bazı hayaller vardır. Büyüdükçe hadi canım sende dersin (A. / Erkek / 46).

Katılımcılardan belli bir dini gruba mensup olanlar ise tamamen olmasa da Mevlidden ve yapılan sohbetten etkilenerek gündelik hayatlarında da bunu uygulamaya çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Mevlid Allah ve resulünü anmak için vesile olarak aracı vazifesi görmektedir. Yüz yüze görüştüğümüz bir kadın katılımcı Mevlide nasıl bir anlam yüklediğini şu sözlerle açıklamaktadır.

Mevlide olmazsa olmaz olarak bakıyorum. Gerçekten bir şeyi tekrar ettikçe sen de yer buluyor. Bir şeyden uzaklaştıkça uzaklaşıyorsun. Unutmamak ve hayatta yer etmek için bizim önderimiz O (s.a.v) O nasıl yaşadıysa biz de ona göre yaşamalıyız. Ondan kopmamak için sürekli bunu tekrar etmemiz gerekiyor (D. / Kadın / 27).

Mevlidin anlattıkları katılımcılar tarafından daha fazla Hz. Peygamber'in doğumu, vefatı, devlet yönetimi, İslam tebliği, ümmetine verdiği tavsiyeleri hatırlatmaktadır. Daha fazla gündelik hayata dâhil olmayan Mevlid geleneği ile ilgili kalıplaşmış beyitler, kişilerin zihninde yer edinmiştir. Örneğin, "Allah adın zikredelim evvela cümle işte vacip oldu her kula." "Melekler indiler saf saf." Mevlid okuyan kişiler daima tekrar etmeleri nedeniyle daha farklı beyitlerden etkilenmişlerdir. Türk halkının Peygamber sevgisi, Mevlid eserinde samimiyet bulunması, içeriğinin zengin olması, insanları motive edip manevi haz verdiği için, Osmanlı döneminde de uygulanıp belli bir dönem Mevlidin resmileşmesi, Mevlidin uzun bir dönem boyunca okunmasını sağlamıştır. Görüşmelerden çıkan genel yargılara göre, sürekli tekrarlanan, yerine konulabilecek İslami bir program bulunmayan Mevlid, gelenek, adet, töre olarak görülmüş zaman zaman toplumsal baskı ile mutlaka yapılması gereken bir ibadet olarak değerlendirilmiştir. Türk toplumunun toplanmak için bahane araması, Mevlid vesilesiyle kişilere tanıdıklarla birlikte dua etme imkânı sunmuştur. Bu faktörler, Mevlidin uzun yıllar bırakılmadan okunmasını sağlamıştır. Çalışmaya katılan bir erkek katılımcının sözleri Mevlidin uzun bir dönemden beri bırakılmadan okunmasını sağlayan unsur hakkında dikkat çekici bir açıklama olmaktadır.

Osmanlı sarayında ön planda tutulmasına bağlıyorum. Hem halkın okuyabildiği, ulaşabildiği hem elit bir ibadet boyutu verir. Bu çok az şeyde vardır. Halk kendisi yapar. Kendi içinde yetiştirdiği kişi bunu yapabilir. Buna karşılık sarayda da yapılan üst kesimlerin yaptığı bir ibadet konumu verdiği için yaygınlık ve etkinlik sağlıyor bu ikisi. birbirini üzerinde sinerji veriyor. Bir taraftan halkın ulaşabildiği kadar kolay diğer taraftan elitist bir tarafı var. Bütün üstünlük sürekliliğin sırrı orada (Ş. / Erkek / 49).

Her ne kadar şairi, döneminin ilmi ve edebi anlayışına paralel olarak, üst kültüre hitap edecek bir seviyede yazmış ise de, şehirlerin az çok okumuş, yazmış insanlarına ve onlar aracılığı ile halka da hitap ederek sözlü geleneği besleyen bir esere dönüşmüştür (Kemikli, 2005: 10). Halkın ev, cami ve düğün sünnet cenaze gibi farklı vesilelerle birlikte olduğu törenler gibi toplanma meclisleri, yazılı olan eserlerin yavaş yavaş sözlü geleneğe doğru aktarılmasını sağlamakta böylece toplum eserle bütünleşmektedir. Bunun yanında edebi bir metin olarak kurgusal olması ve ahenginin uyumu Mevlid metnini uzun bir dönem boyunca okunmasını sağlamıştır.

Katılımcıların çoğunluğu Mevlidi dini bir etkinlik olarak görmektedir. Fakat dini etkinlik olarak dayandırdıkları yerler farklılaşmaktadır. Örneğin; kimi adet, gelenek olduğu için katılım sağlarken kimi Peygamber’i hatırlattığı için dini etkinlik olarak görmektedir. Mevlid gibi toplu olarak yapılan etkinlikler olmasa, birlik ve beraberliği sağlayan, duygu yoğunluğu yaşatan ortamları unutacaklarını ifade etmektedirler. Görüşmelerimizde Melike’nin şu sözleri Mevlidin öğretici fonksiyonunu ve ibadetlere vesile olmasını açıklamaktadır.

Mevlid Kandili sahabeler döneminde olan bir şey değil. Bizim yaptığımız bir şey. Ama kötü bir şey olduğunu düşünmüyorum. Açıkçası hurafe ya da batıl olarak bir şey yapmıyoruz, sadece Kur'an okuyoruz insanlar o gün daha fazla Kur'an okuyor. Belki de kişinin o gün gittiği bir sohbet hayatının tamamına etki ediyor. Mesela o güne özel sohbetler yapılıyor. Hayatında daha fazla Kur'an okuması gerektiğini anladığı bir sohbet oluyor. Bu yüzden daha fazla faydalı olduğunu düşünüyorum. Bazen Mevlidlerde sohbet oluyor. Aynı zamanda kandil programları için de sohbetler

oluyor. Hepsi için geçerli bu durum. Süleyman Çelebi'nin yazmış olduğu eserde toplanıp güzel bir sesle okunmuş olması insanları Hz. Peygamberle alakalı bir şeyler söylemek ve onları duygulandırmanın kötü bir şey olduğunu düşünmüyorum (M. / Kadın / 19).

Mevlid, toplumsal, kültürel şartlarla karşılaşmış birçok inancı kendi bünyesinde barındırmaktadır. Halk İslami terimiyle ifade edebileceğimiz bu vasatta inançlar ve sosyal hayat tarzı olarak yorumlanarak yaşananlar, İslam'ın ölçülerine belli oranda sadık kalmaktadır (Özkul, 2010: 56). Mevlid, toplumda var olan ikram etme, yemek yedirme kültürüne dua etme, Hz. Peygamber'i anmanın da eklenmesiyle yeniden yorumlanmıştır. Bu bakımdan katılımcıları, Kuran-ı Kerim okutma, salavat getirme, sohbet dinleme gibi belli dini pratiklere yönlendirdiği için hem ibadet etme vesilesi hem de uzun zaman bir araya gelemeyen akraba ve komşuları bir araya getirdiği için toplumsal fonksiyonu bulunmaktadır. Mevlidi dini etkinlikten ziyade gelenek ve şiiir olarak gören katılımcıların yanında çoğu katılımcı Mevlidi Kuran- ı Kerim, salavat ve dua okunduğu için dini bir etkinlik olarak görmektedir.

Sonuç olarak, Mevlid, katılımcılara belli başlı şeyleri hatırlatmaktadır. Özellikle çocukluk anılarında din ile kurdukları bağda Mevlidi hatırlamaları ve eski katıldıkları Mevlidi diğer Mevlidlerden özel bir yerde tutmaları bu hatırlamayı göstermiştir. Katılımcıların, “Küçük yaşta duyduğum o duygu, hatıra gibi kalıyor” “Küçükken bana Mevlidde verilen şekerlerin tadını hiçbir yerde bulamadım” gibi ifadeleri, çocukluk hatıralarının aynı bir taşta kazınmış gibi hâlâ unutulmadan saklanması ve bunları anlatırken gözlerinin içi parlaması, katılımcılar için Mevlidin hatırlama sürecindeki işlevini göstermektedir. Ayrıca başka bir katılımcının “Unutmamak ve hayatta yer edinmesi için, Hz. Peygamberden kopmamak için sürekli tekrar etmemiz gerekiyor” demesi de Hz. Peygamber'in daimi hatırdada tutulması açısından Mevlidin devam edilerek okunması gerektiğini ifade etmiştir. Bu anlamda Mevlid, bireyler için, geçmişe dair hatırlama işlevini üstlenmektedir.

3.3.3.1. Kaybolan Geçmişe Dair Özlem: Peygamber’i Hatırlamada Mevlidin Tasvir İşlevi

Mevlidin kendine has bir betimlemesi bulunmaktadır. Bu betimleme sayesinde dinleye(bile)nlere, farklı bir atmosferde kendilerini bulduklarını söylemektedirler. Mevlidin edebi nitelik olarak içeriğinin zengin olması ve Hz. Peygamber’in hayatını doğumundan vefatına kadar anlatması hem siyer vazifesi görmekte hem de olayları tasvir etmektedir. Bu bağlamda, katılımcıların çocukluk anılarında daha fazla hayal gücü ile kurulan bir olay örgüsü bulunmaktadır. Bunun yanında yetişkin bireylerde Mevlidi dinlerken, Mevlidde olan betimlemelerle farklı bir pencerenin açıldığını ve o resmedilen olay örgüsünü hem dinleyip hem de canlandırmaktadırlar. Mevlid okunan yerde katılımcıların kendilerini aynı Ravza’ya gitmiş gibi hissetmeleri, doğum bahsi okunurken sanki orada bulunur gibi birebir canlandırıp, o anı yaşamaları, çocukken meleklerin geldiğini düşünmeleri, Mevlidin tasvir olarak Hz. Peygamber’i hatırlamada ve O’nun hayatı ile ilgili olayların hafızada tutmadaki işlevine örnek olmaktadır. Mevlidin tasvir gücünü bir erkek katılımcı şu şekilde izah etmektedir.

Kendi başıma okuduğumda Peygamber’imizin doğumu Âmine Annemiz ’in o anki durumu, meleklerin inmesi, ... Süleyman Çelebi zaten o atmosferi manevi olarak gördüğü için yazıyor. Tabii o atmosferi bizatihi ruhani olarak görmesi ona çok büyük bir tesir getirir. Süleyman Çelebi rüyasında Peygamber’imizin doğum silsilesi, manevi bir pencere olarak açılır. Bu bilgi menakıpların birçoğunda geçer. (...) Süleyman Çelebi’nin rüya halinde yazdığını olanların ona gösterildiği, tahmin ediyorum ki kaynaklar da bunu doğruluyor. Süleyman Çelebi ile Hz. Peygamber arasında ciddi bir zaman farkı var. Bunu bizatihi görür gibi yazması ancak buna delalettir. Başka bir şekilde yazması mümkün değildir. Bu bir yakaza halidir. Hz. Peygamber’i dünyada iken görmesidir. Bu bir ruh halidir. Tasvir kısmı bir insanın görerek yazması gerekir. Yoksa hissederek bu dereceye ulaşılmaz diye düşünüyorum (K. / Erkek / 39).

Başta dini metinler olmak üzere metinler tekrarlama ve canlandırma yoluyla hatırlatılır. Tüm ayinler tekrarlama ve canlandırma işlevi içermektedir. Yazıya geçiş de birlikte tekrarlamanın üstünlüğünden canlandırmanın üstünlüğüne geçirir. Kanon kültürün bir toplumun gönüllü belleğidir. Toplumlar kendilerini algılayış ve tanımlayışlarını hayali olarak oluştururlar (Assmann, 2016: 24,25).

Bunların yanında Mevlidin içinde çok abartı bulundurduğunu Ahmet Bey Şöyle izah etmektedir.

Dinlenen şeyler zaten Osmanlı Türkçesi. Bazı şeyleri anlayamazsın biraz abartılı bir anlatım vardır. Örneğin Peygamber'imizin doğumundan bahsederken der ki: Sundular bir cam dolu şerbeti içtim onu nura gark oldu bütün tenim. Bütün bedeninin nura gark olduğunu anlatır. Bu bir abartılı anlatımdır. Doğumu abartılı olarak bahseder. Veya geldi bir akkuş kanadıyla arkamı sığadı kuvvetle heman. Yani nasıl bir akkuş gelmiş, niye arkasını sığamış. Bu tamamen Süleyman Çelebi'nin Peygamber'imizin doğum anını hayatını anlattığı abartılı destansı bir anlatımı vardır. Bunları dinlerken düşünürsün nasıl bir akkuştı diyerek. Diğer kitaplardan okuduğun zaman böyle bir şey olmadığını görürsün. Ama destansı bir şekilde anlatılmış (A. / Erkek / 46).

Peygamber'in hayatı ile ilgili çağrışımlar da olmuştur. Doğumu esnasındaki tasvirler, Hz. Peygamber'in (s.a.v) üstünlüğü, yaşamındaki sıkıntılar, Mevlidi dinlerken tasvir ettiklerini ifade etmişlerdir. Görüştüğümüz bir kadın katılımcının bu tasvir ile kendi yaşamış olduğu gerçek arasında bağlantı kurması dikkat çekicidir.

Doğduğunda kundaklara sarılması, Yüzüstü kapanıp ümmetim demesi, nasıl bir şey olabiliyor diye gözümde canlandırmaya çalışıyorum. Kalbinin açılıp temizlenmesi, ben Kâbe'ye gidecektim. Gitmeden önce rüyamda kalbim temizleniyor damardan bir iki pıhtı kan çıkıyor. Sonradan öğreniyorum gideceğimizi. Yani o zaman aklına geliyor dinlediklerin temizlik işte böyle mi diye. Yani

yaşadığım bir şeyle bağlantılı olarak bende anlatılanlar hikâye gibi kalmıyor (T. / Kadın / 60).

Mevlid ise bir sevgi ile yazılmış, belli bir musiki ile söylenen ve Süleyman Çelebi'nin yapmış olduğu betimlemelerle okuyanların bellek haritasında bir resim çizmeyi sağlamaktadır. Yani anlatılan yerlere ve olaylara dinleyiciler tekrar götürülmektedir. Hz. Peygamber anlatıldıkça onun yaşamına dair zihinlerde bir resim çizilir. Bu resim sayesinde nefis tamamen ona yönelir. Ta ki bu resim, sanki onu gerçekten görmüş gibi olma durumuna gelindiğinde tören adabı olarak ayağa kalkılmaktadır. Hz. Peygamber'in zihni oradalığının en fazla hissedildiği andır (Marion,2014: 264). Bu duruş Hz. Peygamber'e olan saygı ve hürmetin aynı zamanda şekli olarak gösterimi olmuştur. Bu anlamda Hz. Peygamber'i hatırlamada Mevlidin içinde bulundurduğu edebi betimleme sayesinde tasvir niteliği çok güçlü olmuştur. Bu durum dinleyicilerin zihninde bir resim oluşturmuş ve zihni oradalıklarını (anlatılan ya da aktarılan yer) sağlamıştır.

3.3.3.2. Mevlid ve Nostalji: “Eskiden Mevlidler Daha Güzel Oluyordu”

Eskiye dair özlem duymak için belli bir anımsamanın yaşanması, gereklidir. “Soyut olan düşüncenin somut hale getirilmesi hatırlama üzerinde gerçekleşir. Kavramlar ve deneyimler arasındaki bu ilişki Asman'ın deyimiyle ‘hatırlama figürlerini’, Halb wachs'ın deyimiyle ise ‘hatırlama görüntülerini’ meydana getirir. Bu hatırlama deneyimleri içerisinde nostalji ya da geçmişin özlemle hatırlanması da önemli bir yer tutmaktadır.” (Birekul, 2017: 48). Bu anlamda soyut olan duyguların, zihni düşüncelerin, özlemin, acının görüntüsünü oluşturmak için hatırlama kavramı üzerinde kendini görünür kılmaktadır. Geçmişini özlemle anan bir kişi, içinde eskiye dair hatıralarının olduğu bir sandığı açıp, özlem gidermektedir. Ve her bir eşyada farklı anılarının canlanması veya sandık içindeki örgü bir patiğin vefat etmiş bir komşusunu, buradan eski mahallesini, komşularını, komşuluk ilişkilerini hatırlaması, yazılan mektupları okuyup ilk okunduğu andaki duygu ve düşünceleri gibi, tazeliğini koruması Asman'ın hatırlama figürlerine örnek teşkil etmektedir. “İnsanın basit bir ev arayışı” (Aydın,2013:318), olarak tanımlanan Berger'in ‘evsiz zihin’ tanımı modernleşme ile geçmiş argümanlar, büyüğü sıkça anılan özleme dönüşmüştür

(Birekul, 2017: 49). Mevlidin anlattıkları tasvir yoluyla daha çok Peygamber'i hatırlatmakta ve O'na (s.a.v.) ve O'nun yaşadığı döneme özlem duyulmasını sağlamaktadır.

Hız. Peygamberle ilgili dinlediğimi hatırlıyorum Efendimiz'i özlediğimi her zaman hissetmediğim bir duyguyu hissediyorum o ortamda her zaman olmayan farklı bir şey. Özellikle Mevlidin sözlerini odaklandığımda bunu hissediyorum. Odaklandığımda sözleri de anlayabiliyorum (M. / Kadın / 19).

Geçmişini oldukça yerinden eden modern kültüre bağlı, gelişmeler pek çok insanda bir burukluk ve geçmişe özlem uyandırabilmektedir. Buna nostalji denmektedir. “nostaljinin bireysel ve toplumsal iki yönünü” vurgulamaktadır. Kişisel nostalji bireylerin hey gidi günler diye tabir ettiği yaşlandıkça geçmişteki güçlü ve sağlıklı bedenine yapılan atıftır.” Kültürel nostalji ise bütün bir yaşam biçimine, değer sistemine, kaybolmuş bir uygarlığa duyulan özlemdir” (Aydın, 2013: 318). Nostalji, kişinin kendi bedenine, belli bir çağa ya da medeniyete de duyulabilen özlem olabilmektedir. Mevlid geçmiş ile bağ kurmada katılımcıları özel an veya olaylarla geçmişe götürmektedir. Çocukluk anılarının hatırlatılması, saygı duyularak dinlenilmesi, ikramlar ve zikir sahneleri canlandırılmaktadır. Bu canlandırmaya örnek Seda Hanım vermektedir.

Ben eskide kalan biriyim. İlk Mevlidim en yüksekte durur. Oradaki aldığım hazzı saflığı bulamıyorum. Şimdi bile heyecanlandım. İlk Mevlidin sevinci bile farklıydı. Kuran okunacak, herkes dinleyecek sohbet olacak, az da olsa arınacağız. Melekler gelecek. Omzunuza oturacak günahlarınızı alacak. Sevinç vardı. (...) (S. / Kadın / 41).

“Yeniden kurucu nostalji de vurgu, yitirilmiş evi yeniden inşa etme ve hafızadaki açıklıkları kapatmakken düşünsel nostaljide ise özleme hatırlamanın kusurlu sürecine yoğunlaşır” (Boym, 2009: 76). Düşünsel nostalji, geçmişe duyulan özlemin içe dönük bir şekilde hatırlanmasına dayanır. Bu durumda özlem kendiliğinden, çaresizce gelişir ve ayrıntıları sever, sembolleri değil. Buna karşın “yeniden kurucu nostalji”, tarihten sıçrayarak yitirilmiş şeye ve yitirilmişliğe yönelen

ve onu yeniden inşa etmek isteyen bir geçmiş özlemidir (İlhan, 2018: 158). Yeniden kurucu nostalji, yitirilen kültürel argümanları yeniden bulmak isterken, geçmişte bağ kurabileceği gelenek ve kültürle bağlantılı olmaktadır. Bu anlamda geçmişe özlem duyanlar, düşünsel nostalji bağlamında özlem duymaktadır. Eylemlerde bu özlem pek görünmemektedir. Sadece anlık hatırlamalar geçmişe ve geçmişte yaşanan şeylere dair bir iç çekme kadar kısa da olabilmektedir. İbrahim Bey çocukluk anısı ile ilgili şunları aktarmaktadır.

Çocukluğumda gözleri âma bir hoca vardı. Mevlid okurdu. İsmi Kani Karaca. Allah rahmet eylesin o beni çok etkilerdi. Onun okumasını çok severdim. Ezbere çok da güzel okurdu. Beni daha fazla etkilerdi. TV den izlerdik seksenli yıllarda gözleri görmediği halde içten ve samimi duygulu okuyordu. Onun okuması hala gözlerimin önünde yani. Bununla ilgili hep güzel duygu ve anılarımız var (İ. / Erkek / 53).

Bu hatırlama, bireyin anılarını yeniden canlandırması açısından kısa süreliğine de olsa bireyi kendi dünyasına çekebilmekte ve onun hayatına dair yapıcı bir birey olmasını sağlamaktadır. Bazen hatta çoğu zaman bu hatırlama gerçeğe dönük değil tamamen düşüncede de kalmaktadır. Herkes memleket hasreti çekmekte fakat memlekette yaşama fikrine geldiklerinde uygulamaya geçememektedir. Sadece, memlekette kendilerine ait bir eve sahip olmakta ve bir gün geleceğiz diyerek kendilerini avutmaktadırlar. Ve o bir günün ne zaman olacağı konusunda kendileri de fikir sahibi olmamaktadırlar. Eskiye dair her şeye özlemle sarılmak, eskinin yaşanan andan daima daha güzel ve huzurlu olduğunu söylemek, çoğu bireyin katıldığı bir durum olmaktadır. “Nostaljiye eleştiriler modernleşmeye karşı samimi bir tepki olmadığıdır eskiden yanda olanlar bile onu yaşamak istememektedir” (Aydın, 2013: 319). Eskiye dönük yaşamak bu düşünceye katılan bireylere ağır gelmektedir. Eski evleri, sobalı evleri seven kişiler, böyle bir evde yaşamak istememektedirler. Çünkü yaşam standartları ve alışkanlıkları değişmiştir. Bu anlamda eskiye duyulan özlem, düşünsel nostalji olarak kalmaktadır. Bu özlemi bir iki günlüğüne giderip tekrar eski hayat ve alışkanlıklara, rutinelere dönülmektedir. Bu anlamda bazı dini gün ve gecelerin aynı nostalji gibi özlenen sevilen bir günün ya da kişiliğin birkaç gün

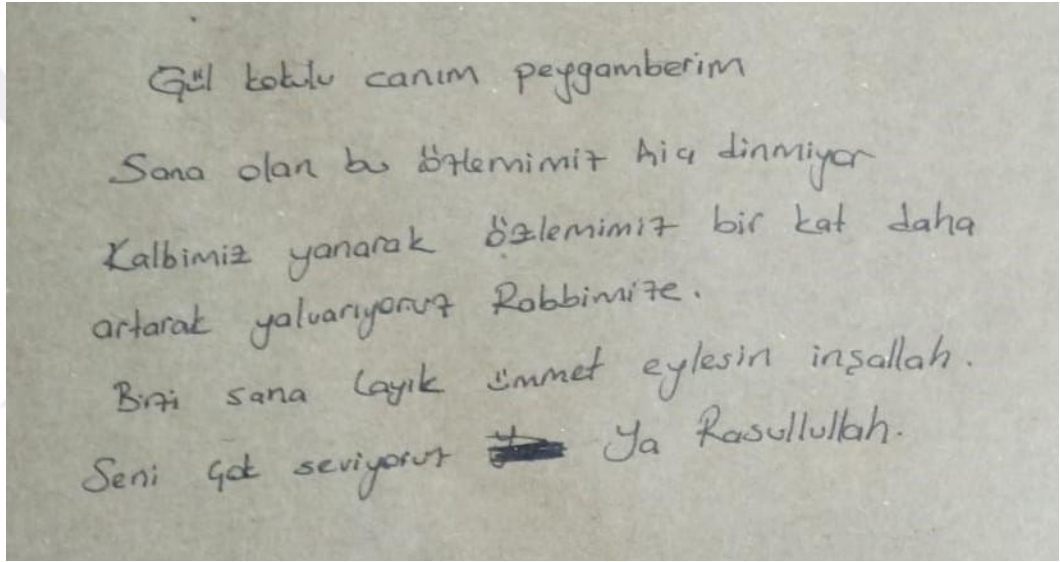
yaşanılması olarak kalması günümüz bireyinin bir sorunu haline gelmektedir. Bu anlamda bazı kutlama etkinlikleri ritüelin nostaljik vurgusu anlamında önemli işaretler barındırmaktadır. Geçmişle kurulan bağın hatırlanması, Mevlid için istekle katılım sebebi olmaktadır. Çünkü geçmişte yapılan programlar gibi şimdi de o programların yapılması istenmektedir. Geçmişe dönük programlar özlemle anılmaktadır.

Geçen yıl kızımın arkadaşı doğum yaptı. Onun Mevlidine katıldım. Aslında artık gezme gibi oluyor. Eskiden Mevlidler daha güzel oluyordu. Kendi annemin zamanında annem beni götürürdü. Akraba toplantısında akrabamız Mevlid okutur. Giderdik, sohbeti dinlerdik. Yani o dönemde daha çok sohbete önem verilirdi. Şimdi daha çok gezme havası içinde oluyor (F. / Kadın / 51).

Geçmişten günümüze tüm dinler dini birliklerini ve dinamizmlerini sağlamak amacıyla belli ritüeller gerçekleştirmişlerdir. Bu ritüellerde dikkat çeken en önemli noktalardan birisi de ritüellerin o dini birliğin köklerine, geçmişine yapmış olduğu atıftır. Bu atıf dini hareketi geçmişi ile buluştururken, bugününü de imar etme özelliği gösterir. Bu anlamda geleneksel toplumlardaki ritüellerin yapmış olduğu atıfla modern toplumların yapmış olduğu atıf arasında önemli farklılıklar dikkat çekmektedir. Geleneksel toplumlardaki nostaljik tavrın kurucu bir atıf iken modern toplumların nostaljik tavrının geçmişi kurmaktan çok geçmişin hayalini yaşamak olan nostaljik bir tavır olduğu söylenebilir” (Birekul, 2016: 239). Peygamber’in getirdikleri üzerinden anlam dünyası kurulmayan sadece iyi niyetle düşünsel duygusal, hayali bir nostalji olarak kalması mümkün olmaktadır.

Kalpten Kalbe Hz. Peygamber'e Mektuplar

Mevlid Programında hazırlanan hadis yazılı gül lokumları ve Peygambere Yazılan mektup defteri.

Asırlık zaman ve mekân farkını kaldırarak yazılan mektupta, Hz. Peygambere gidecek şekilde özlemin hiç bitmeyeceği hatta artarak devam edeceği yazılmıştır. Sonuç olarak, Katılımcıların çoğu eskiden yapılan Mevlidlerin samimiyetini, huzurunu özlemektedirler. Bu anlamda “Eski Mevlidler, daha güzeldi”, “Ben eskide kalan biriyim. Benim için ilk Mevlid en yüksekte durur” gibi ifadeler, katılımcıların özlemlerini dile getirmiştir. Bir taraftan düşünsel nostalji anlamında özlem varken diğer taraftan kandillerde, Hz. Peygamber'e mektup yazılması, üzerinde hadis yazılı lokum ikram edilmesi, gibi yapılan etkinlikler, yitirilen özleme, hafızada kalan açıklıkları kapatmaya dair, yeniden kurucu nostaljiyi de inşa etmektedir.

SONUÇ

Mevlid, doğum yeri ve doğum zamanı anlamına gelmiş olsa da Hz. Peygamber'in hayatının kısa bir özeti niteliği taşımaktadır. Mevlid, Allah ve peygamber sevgisini kazandırmak için örnek olan anlatımın etrafında oluşan, halkın dili ile halka hitap ederek asırlık hafızaya sahip milli bir anane olarak yaşatılan bir geleneğin ve kültürün adı olmuştur. *Din, Ritüel Ve Hafıza: Mevlid Geleneği Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme* adlı çalışmada Mevlidin tarihi ve edebi niteliğine dair bilgiler verildikten sonra söz konusu din, ritüel ve hafıza bağlamı kavramsal çerçevede ele alınmış Türk toplumu Mevlide ne gibi anlam yüklemektedir, bu geleneği ritüel bağlamında nasıl sürdürmektedir ve bu gelenek geçmişle olan bağı nasıl sürdürmektedir gibi sorulara aranan cevaplar net bir görünüm kazanmıştır. Bu bağlamda, Mevlidin sosyolojik bir incelemesinin yapılmasında ritüel ve hafıza kavramları kavramsal bir dayanak olmuştur. Ritüel, toplumun değerlerini, inançlarını kolektif hale gelmesini sağlamakta belli bir sunuş ve toplumsal katılımı bellek destekleyici bir eyleme dönüşmektedir. Birey ve toplum arasında güçlü bir bağ kurar. İçinde bulundurduğu ses, ritim, eylemsel pratikler, kültürü devam ettirmekte ve yeniden inşa ederek taşımaktadır. Genç kuşaklara törenle geçmişte yaşanılanlar, kültüre dair uygulamalar aktarılmaktadır. Bu sunuş ve bedensel pratikler hatırlamayı kolaylaştırmaktadır. Ritüellerde söz ve dil ve pratikler üzerinden yayılmaktadır. Hepsinin toplamında ortak bir bilinç meydana gelmektedir. Tüm bu yapılan eylemler belli bir mekânda gerçekleşmektedir. Bu anlamda mekân hatırlama için belli bir çerçeve sunar. Bu çalışmada Mevlid, mekân, hafıza ritüel, dil, müzik incelmelerine konu olmuştur. Bu bağlamda Mevlid ritüelinin Anadolu'da canlı olarak yapıldığı Kayseri ve Konya illerinde görüşülen kişilerden alınan bilgilerle toplumun Mevlide yüklediği anlam Mevlide ibadet ve gelenek, sevap alma, feyiz alma niyeti ile katılmışlar. Mevlidi Allah ve Peygamber'i hatırlatmada araç olarak görmüşlerdir. Bu katılımların yanında Mevlid programına davet edilen bir temsil makamı ya da kurum, bu temsili karşılamak adına Mevlid programlarına katılımı gerçekleştirmektedir. Katılımcıların bir kısmı, "çağırdım da gelmedi" demesinler diye Mevlidi zorunlu

olarak gidilen mekân olarak görmekte bazısı, bu mekânı hem yeme, içme hem akraba ziyareti olarak avantaja çevirmektedir.

Mevlid uygulaması, üç farklı temsil grubu (camilerde, evlerde ve sohbet grupları) tarafından icra edilmektedir. Camilerde yapılan kandil programlarında okunan Mevlid, genellikle grup halinde görevli hoca ve Mevlidhanlar tarafından okunmaktadır. Evlerde yapılan çocuk Mevlidlerinde ise, Mevlidden sonra misafirlerin çocuk için getirdikleri ve ev sahibinin ikramı ve küçük hediyeleri karşılıklı olarak verilmektedir. Dini grupların Mevlidinde ise, bereket amacı ile üzerinde tuz, şeker ve pirinç konulu yeşil örtülü sehpa ve beyaz Mevlid örtüleri Mevlid programı için önemli uygulamalardandır. Bu grupta Mevlid sonunda verilen ikram da infak olarak kabul edilmektedir. Mevlidin uygulayıcıları, “dini gereklere dünyevi hayatlarını da kapsayacak şekilde sarılmış olan” (Subaşı, 2018: 103), katılımcılar, belli bir dini gruba dâhil olan, Mevlid geleneğinin daimi uygulayıcılarıdır. Mevlid geleneğine saygı duyup belli gün ve gecelerde katılanlar, kolektif olarak cenaze, düğün, vs. ortamlarına katılanlar ve Mevlid geleneğinin hiçbir şey ifade etmediği katılımcılar mevcuttur. Bu anlamda anma törenleri ve birçok Mevlid programlarında yapılan uygulamalar aracılığıyla hatırlamanın yalnız bireysel olmadığı bunun yanında sosyal çevrenin (akrabalık, dinsel grup) de etkili olduğu gözlemlenmiştir. Böylece hafıza, tören ritüel ve mekânlaştırma ile bir gerçeklik ve kimlik sunmaktadır. Bu anlamda Mevlid dini bir tören, ritüel olmakla birlikte aynı duygu ve düşüncüyü paylaşanların aynı mekânda toplanmasıyla hem belli bir kültüre ait hissetme hem de geriye dönük hatırlama izleri taşımaktadır. Böylece mekân, bedensel pratikler, tarih ve dil hafızayı taşımakta ve aktarmaktadır.

Mevlid, bireysel okumaktan ziyade daha fazla toplu olarak icra edilmektedir. Mevlidin ses ve ritminden belli bir tören şeklinde uygulanması bellek destekleyici olmaktadır. Belli bir musiki ile söylenen ve Süleyman Çelebi'nin yapmış olduğu betimlemelerle okuyanların bellek haritasında bir resim çizmeyi sağlamaktadır. Yani anlatılan yerlere ve olaylara dinleyiciler tekrar götürülmektedir. İkram ve hediyelerin içeriği ve kalitesi bireylerin durumuna göre çeşitlilik göstermektedir. Günümüzde sunuma daha fazla önem verilmektedir. Bu durum bir taraftan geçmişte yapılan Mevlidlerden tüketim, gösteriş gibi farklılıkları bulundurup geçmişte tüketmiş olsa da, sosyete Mevlidi, Bebek mevlidi organizasyonları, ve içinde

farklı uygulamaları ve belli iş olanakları ile Mevlidi topluma duyurarak yeniden üretmektedir.

Mevlid, çoğu katılımcı için, yüzlerini güldürerek geçmişi hatırlatmaktadır. Çocukluk anılarında din ile kurdukları bağda Mevlidi hatırlamaları ve eski katıldıkları Mevlidi diğer Mevlidlerden özel bir yerde tutmaları bu hatırlamayı göstermiştir. Tezde kavramsal ve metodolojik çerçeve araştırma bulguları ile bir bütün halinde görünürlük kazanmıştır. Bu anlamda nihai sonuç, Mevlidin içeriği bilinse de bilinmese de Türk toplumu tarafından Mevlide bir anlam atfedilip sürekliliği sağlanmaktadır. Modernleşme ile birlikte Mevlid zaman zaman farklı bir dini form biçimini almıştır. Fakat Mevlid, anlam ve kutsallığı devam etmekte olan canlı bir gelenektir. Bu geleneğin, belli evrimle modernize edilmiş şekilleri bulunmaktadır. Ama her şeye rağmen belli tarihi toplumsal birikimi de taşıyıp bir hafıza aktarımı yapmaktadır. Bu çalışma Mevlidin daha çok ritüel ve hatırlama kısmını ele almıştır. Bu bağlamda farklı kavramlarla hafıza boyutu gündelik hayatta farklı toplumsal tipler üzerinden çalışılabilir.

EK-1

KATILIMCILAR LİSTESİ

Abdullah (A. / Erkek / 43): 43 yaşında. Kayseri' de yaşıyor. Üniversite mezunu
Müezzin kura hafız

Melike (M. / Kadın / 19): 19 yaşında. Kayseri'de yaşıyor. Üniversite diyetisyenlik
bölümü okuyor.

Fatma (F. / Kadın / 51): 51 yaşında. Kayseri'de yaşıyor. İlkokul mezunu. Ev hanımı
kantin işletiyor.

Halil (H. / Erkek / 58): 58 yaşında. Kayseri'de yaşıyor. İlkokul mezunu.

İbrahim (İ. / Erkek / 53): 53 yaşında. Kayseri'de yaşıyor. Lisans mezunu. İlahiyat
okuyor. İmam

Kadir (K. / Erkek / 39): 39 yaşında. Kayseri'de yaşıyor. Lisans mezunu. Edebiyat
Öğretmeni.

Kıymet (K. / Kadın / 39): 39 yaşında. Kayseri'de yaşıyor. Lise okuyor. Ev Hanımı

Seda (S. / Kadın / 41): 41 yaşında. Kayseri'de yaşıyor. Ortaokul mezunu. Aşçı

Selma (S. / Kadın / 38): 38 yaşında. Kayseri'de yaşıyor. Lisans okuyor.

Sevim (S. / Kadın / 80): 80 yaşında. Kayseri'de yaşıyor. İlkokul mezunu. Ev hanımı

Türkan (T. / Kadın / 60): 60 yaşında. Kayseri'de yaşıyor. İlkokul mezunu. Ev
hanımı

Ahmet (A. / Erkek / 46):46 yaşında. Konya' da yaşıyor. Lisans mezunu. Din
Görevlisi

Ali (A. / Erkek / 49): 49 yaşında. Konya' da yaşıyor. Ön lisans mezunu. Sendikacı.

Aynur (A. / Kadın / 26): 26 yaşında. Yüksek Lisans Öğrencisi.

Ayşe (A. / Kadın / 54): 54 yaşında. Konya' da yaşıyor. İlkokul mezunu. Ev Hanımı.

Bekir (B. / Erkek / 56): 56 yaşında. Konya' da yaşıyor. Lisans mezunu.
Üniversitede devlet memuru olarak çalışıyor.

Dürdane (D. / Kadın / 27): 27 yaşında. Konya' da yaşıyor. Lisans mezunu. Atama
bekliyor.

Meral (M. / Kadın / 50): 50 yaşında. Konya' da yaşıyor. Herbalife satıyor.
Mevlidhan .

Merdi Meydan (M. / Erkek / 60): 60 yaşında. Konya' da yaşıyor. İlkokul mezunu.
Çiftçi.

Nehibe (N. / Kadın / 44): 44 yaşında. Konya' da yaşıyor. İlkokul mezunu. Ev Hanımı

Şenol (Ş. / Erkek / 49): 49 yaşında. Konya' da yaşıyor. Yüksek Lisans mezunu. Öğretmen.

Yasemin (Y. / Kadın / 28): 28 yaşında. Konya'da yaşıyor. Ortaokul mezunu. Güzellik Uzmanı.

Ek- 2

GÖRÜŞME SORULARI

A- MÜLAKAT YAPILAN KİŞİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

İsminiz?

Yaşadığınız şehir?

Cinsiyetiniz?

Yaşınız?

Öğrenim durumunuz?

Mesleğiniz?

Görüşme Tarihi:

B- TÜRK TOPLUMUNUN MEVLİDE YÜKLEDİĞİ ANLAM İLE İLGİLİ SORULAR

- 1- Herhangi bir Mevlid programına katıldınız mı? Ne sıklıkla katılırsınız?
- 2- Mevlidin ne için yazıldığını ve kim tarafından yazıldığını biliyor musunuz?
- 3- Kendi başınıza hiç Mevlid okudunuz mu ? yoksa Mevlidi dinleyici olarak mı icra ediyorsunuz?
- 4- Hangi sebeplerle Mevlid okunur? Katıldığınız programlardaki atmosferle ilgili neler söyleyebilirsiniz?
- 5- Mevlidin verdiği duyguları ve atmosferi verebilecek başka bir etkinlik olabilir mi sizce?
- 6- Sizin için Mevlid programları ne ifade ediyor? (Çağrıldığınızda sizin bu programlara gitmenizi etkileyen faktörler nelerdir)
- 7- Mevlid Kandili nedir? Kandil programlarında Mevlid okunurken bulundunuz mu? Evetse orada nasıl bir duygu yaşadınız, Mevlid Kandili ve diğer yapılan Mevlid programları arasında bir fark var mı?
- 8- Mevlid özel programlarını izler misiniz? Bu programlara nasıl bakıyorsunuz?

C- MEVLİD BAĞLAMINDA GERÇEKLEŞTİRİLEN RİTÜELLERLE İLGİLİ SORULAR

- 1- Katıldığımız Mevlid programları nasıl gerçekleşiyor? (önce neler yapılır sonra neler, süreç nasıl ilerler)
- 2- Mevlidin sizde bıraktığı etkide ortamın önemi var mı? (bireysel olarak okuduğunuzda ya da okusanız aynı etki oluşuyor mu?)
- 3- Toplu olarak okunan Mevlid sizde nasıl duygular uyandırıyor?
- 4- Mevlid programlarında sizi en çok etkileyen nedir? (ilahiler, kasideler, Mevlidhanın sesi, Mevlidin sözleri vs.)
- 5- Katıldığımız Mevlidler çoğunlukla hangi sebeple düzenleniyor? (düğün, sünnet, asker uğurlama, hac vs.)
- 6- Genellikle düzenlendiğinin dışında farklı etkinliklerde Mevlide rastladınız mı?
- 7- Son dönemde Mevlidin amacının değiştiği ile ilgili görüşler var. Siz bu konu hakkında ne düşünüyorsunuz? Ayrıca sosyete Mevlidlerini(Mevlid için özel olarak süslü bir şekilde kapalı ama aynı solist gibi özel kostüm giyinen ve hazırlanan ses sitemi ile ilahi söyleyen bir kadının yaptığı Mevlidi duydunuz mu? Bunun hakkında ne düşünüyorsunuz?
- 8- Mevlid okutmanızda ya da program olarak icra etmenizde çevrenizin etkisi var mı?(yapmazsam ne derler diye düşünür müsünüz ?)
- 9- Bir Mevlid okutmayı düşünseniz bu ne için olurdu?
- 10- Bir Mevlid programının olmazsa olmazları nelerdir?(hem toplum açısından hem bireysel açıınızdan değerlendirecek olsanız, ritüel olarak toplumun Mevlid için şart gördüğü şeyler nelerdir?)
- 11- Mevlidde ikramlar nasıl yapılır? Belli kuralları veya sırası var mıdır?
- 12- Herhangi bir Mevlid programının maliyeti nedir? Mevlid okutmak için nelere para harcanır? Siz hiç böyle bir organizasyon yaptırдыңız mı?
- 13- Mevlidlerde hediyeleşme yapılır mı? Yapılırsa ne gibi faydaları vardır? Bu hediyeler genellikle ne olur?
- 14- Mevlid örtüsü nedir? Biliyor musunuz?

D- MEVLİD VE HAFIZA İLE İLGİLİ SORULAR

- 1- İlk Mevlidi ne zaman kiminle dinlemiştiniz? Daha sonraları katıldığınız Mevlidler sizde bu ana çağrışım yapıyor mu?(Eskiye dair şeylerden hatırladığımız bir anınıza ya da olaya dair şeyler üzerinde çağrışım. Geçmiş ile ilişki kurarken Mevlid nasıl bir yerde duruyor.)
- 2- Mevlidin gerçekleştirildiği mekânlar nelerdir? Özel mekânlarda (örneğin cami) düzenlenen Mevlid programlarını daha etkili buluyor musunuz?
- 3- Mevlid ile ilgili hafızanızda yer eden özel bir olay var mı?
- 4- Mevlidi dinlerken anlattıkları sizde bir etki bırakıyor mu? Bu mesajlar sizi geçmişe götürüyor mu? (örnek verebilir misiniz) ?
- 5- Mevlidden etkilenerken gündelik hayatınızda gerçekleştirdiğiniz bir değişiklikten söz edebilir misiniz? (yoksa Mevlidden aldığınız haz program ile mi sınırlı)
- 6- Bulduğunuz bir Mevlid programı Hz. Peygamber'in hayatı ile ilgili sizde nasıl bir çağrışım yaptı? (Hz. Muhammed'in yaşamı ile ilgili neleri hatırlattı?) örnek verebilir misiniz?
- 7- Bize Mevlidin sözlerinden sizi etkileyen bir parça aktarabilir misiniz?
- 8- Mevlidin çok uzun bir dönemden bu yana gerçekleştiriliyor olması sizde nasıl bir duygu oluşturuyor? Bu uzun süreden beri bırakılmadan okunmasını neye bağlıyorsunuz?
- 9- Bazı din adamlarının Mevlidin dini bir etkinlik olmadığı ile ilgili görüşleri sizin için ne anlam ifade ediyor.

E- SON OLARAK: Mevlid ile ilgili özel olarak aktarmak istediğiniz bir husus ya da özel bir anınız var mı?

KAYNAKÇA

- AKARPINAR**, R. Bahar (2006). *Türkbilig*, 12: 38-63.
- AKDAĞ**, Soner (2008). “Süleyman Çelebi’nin Mevlidi Üzerine”, **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı 36 s. 80-90.
- AKIN**, Mahmut Hakkı (2011). **Toplumsallaşma Sözlüğü**, Konya: Çizgi Kitapevi.
- ALVER**, Köksal; “Emile Durkheim ve Kültür Sosyolojisi”, **Kültür Sosyolojisi**, Ed. Köksal Alver, Necmettin Doğan, 3. Baskı, Hece Yayınları, Ankara, 2013,69-81.
- ASIM**, Alper; ‘Geçmiş Tarih, Tarihi Hafıza Yapmak’ **Şehir Kültür Sanat**, Sayı:26, 2019, 27-33.
- ASSMANN**, J. (2006). *Religion and Cultural Memory: Ten Studies* Stanford, CA: Standford University Press, 240 pp.
- ASSMANN**, J. (2018). *Kültürel Bellek Eski Yüksek Kültürde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik*, Çev. Ayşe Tekin, 3. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- AYDEMİR**, Mehmet Ali; “Tüketim: Modern Dünyanın Kültürel Göstereni”, **Kültür Sosyolojisi**, Ed. Köksal Alver, Necmettin Doğan, 3. Baskı, Hece Yayınları, Ankara, 2013,325-344.
- AYDIN**, Mustafa (2013). **Güncel Kültürde Temel Kavramlar**, 2. Baskı, İstanbul: Açılım Kitap, Pınar Yayınları.
- AYDIN**, Mustafa (2014). **Sistemik Din Sosyolojisi**,1. Baskı, İstanbul: Açılım Kitap.
- AYDIN**, Mustafa (2015). **İslam’ın Tarih Sosyolojisi**, 3.Baskı, İstanbul: Pınar Yayınları.
- AYDIN**, Mustafa; “Kültür Sosyolojisinin Temel Kavramları” **Kültür Sosyolojisi**, Ed. Köksal Alver, Necmettin Doğan, 3. Baskı, Hece Yayınları, Ankara, 2013,47-68
- AYMUTLU**, Ahmed (1995). **Süleyman Çelebi ve Mevlid-i Şerif**, 1. Baskı, İstanbul: MEB Yayınları.
- BANARLI**, Nihad Sami (1962). **Büyük Nazireler Mevlid ve Mevlidde Milli Çizgiler**, İstanbul: İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü Yayınları.

BAUMAN, Zygmunt (2012). **Sosyolojik Düşünmek**, 8. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

BAYAT, Fuzuli, CİCİOĞLU, Muhammed Nurullah; ‘Türklerde Cenaze Törenleri Bağlamında Mevlid Okuma Geleneği’ **Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 19, Sayfa 147-155, 2008.

BENNET, Andy (2013). Çeviren: Nagehan Tokdoğan ve diğerleri, **Kültür ve Gündelik Hayat**, Ankara: phoenix Yayınları.

BİREKUL, Mehmet (2014). **Armağan Kültürü**, 1. Baskı, İstanbul: Açılım Kitap.

BİREKUL, Mehmet; ‘Dinin Törenleşmesi, Kutlu Doğum ve Nostalji’ Ed. Muhiddin Okumuşlar, **2. Uluslararası Dini Araştırmalar Ve Küresel Barış Sempozyumu**, Sivil Toplum Kuruluşlarının Barışın Tesisindeki Rolü 19-20-21 Mayıs, Sarejevo 2016, s. 233-240.

BİREKUL, Mehmet; ‘Nostalji ve Hafıza: Geçmişin Hafıza Durakları, Suriyeli Sığınmacıların Göç Hikâyeleri ve Hatıra Eşyaları’, **Sosyoloji Divanı**, Yıl:5, Sayı:10, 2017,47-61.

BİREKUL, Mehmet; ‘Popüler Kültür ve Müzikte Anlamanın Kaybı’, **Akademik İncelemeler Dergisi** (Journal of Academic Inquiries), Cilt/Volume: 10, Yıl/Year: 2015, Sayı/Issue: 1, 155-180.

CONNERTON, Paul (2014). **Toplumlar Nasıl Anımsar**, Çev. Alaeddin Şenel, 2. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

CONNERTON, Paul (2018). **Modernite Nasıl Unutturur**, Çev. Kübra Kelebekoğlu, 3. Baskı, İstanbul: Sel Yayıncılık.

COŞKUN, Recai ve diğerleri (2015). **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Spss Uygulamalı**, 8. Baskı, Adapazarı: Sakarya Yayıncılık.

ÇELEBİ, Süleyman (2016). **İlahi ve Kasidelerle Mevlid- i Şerif**, 2. Baskı, İstanbul: Fazilet Neşriyat.

ÇELİK, Celaledin; “Toplumsal Hafızanın İnşasında İsimler”, **Sosyoloji Divanı**, Yıl:5, Sayı:10, 2017,63-75.

ÇİFT, Pelin, **CANAN**, Sinan (2017). Editör: Özlem Esmegül, **Beynin Sırları**, İstanbul: Destek Yayınları.

DOĞAN, Z. Pelin; ‘Esmâ’ **Hatırlamak İyileştirir Hafıza Mekânlarından Gözlem Ve Deneyimler**, Ed. Ayşe Öktem, 1. Baskı, Pencere Yayınları, İstanbul: 2018,237-256.

DRAAISMA, Douwe (2016). **Sıla Hasreti Fabrikası Bellek Yaşlılıkta Nasıl İşler**, Çev. Dürrin Tunç, 1. Baskı, İstanbul: YKY Yayınları.

DURKHEİM, Emile (2005). **Dini Hayatın İkel Biçimleri**, Çev. Fuat Aydın, İstanbul: Ataç Yayınları.

EFE, Adem; ‘Türk Kültüründe Mevlid Geleneği’ **Kültür Coğrafyamızda Hz. Muhammed Uluslararası Sempozyum** (Orta Asya, Kafkasya ve Balkanlar), 7-8 Mart 2009, Adapazarı Sakarya, s. 160-183.

ERDEM, Umut; “ Umut Tüneli”, **Hatırlamak İyileştirir Hafıza Mekânlarından Gözlem Ve Deneyimler**, Ed. Ayşe Öktem, 1. Baskı, Pencere Yayınları, İstanbul: 2018,85-116

EROĞLU, Süleyman, (2010). ‘Edebî Bir Tür Olarak Mevlidler Şekil Özelliklerine Dair Bazı Değerlendirmeler’ U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi **Sosyal Bilimler Dergisi** Yıl: 11, Sayı: 18, 2010/1

ESGİN, Ali, **ÇEĞİN**, Güney (2018). **Gündelik Hayat Sosyolojisi Temalar, Sorunsallar, Güzergâhlar**, Ankara: Phoenix Yayınları.

GIDDENS, Anthony (2008). **Sosyoloji**, 1. Baskı, İstanbul: Kırmızı Yayınları.

GÜNER, Ahmet (1997). ‘Hafıza’ İslam Ansiklopedisi.(Cilt 15, s. 108). İstanbul: TDV.

GÜVEN, U. Z. ve **ERGUR**, A. (2014). ‘ Dünyada ve Türkiye’de müzik sosyolojisinin yeri ve gelişimi,’ **Sosyoloji Dergisi**, 3. Dizi, 29. Sayı, 2014/2, s.1-19

HALBWACHS, Maurice (2016). Hafızanın Toplumsal Çerçevesi, Çev. Büşra Uçar,1. Baskı, Ankara: Heretik Yayınları.

HALBWACHS, Maurice (2018). Kolektif Bellek, Çev. Zuhal Karagöz, 1. Baskı, İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

HÖKELEKLİ, Hayati (1994). ‘Duyu’ İslam Ansiklopedisi.(Cilt 10, s.11-12). İstanbul: TDV

HÖKELEKLİ, Hayati (2000), ‘İdrak’ İslam Ansiklopedisi. (Cilt21,s.477-478). İstanbul: TDV

İBANOĞLU, Fulya ve diğerleri; “ Hasan Subaşı ile Söyleşi”, **Din ve Hayat İstanbul Müftülüğü Dergisi**, Sayı:36,2018, Sayfa: 97-103.

İBANOĞLU, Fulya ve diğerleri; “ Ömer Tuğrul İnançer İle Söyleşi”, **Din ve Hayat İstanbul Müftülüğü Dergisi**, Sayı:36,2018, Sayfa:62-67.

İLHAN M. Emir (2018). ‘Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Toplumsal Belleğin Mukavemeti, Hatırlama, Kültür ve Tarih Açısından Girit’ **Mediterranean Journal of Humanities** VIII/1 (2018) 227-235.

İZZETBEGOVİÇ, Aliya (2016). **Doğu Batı Arasında İslam**, 9. Baskı, İstanbul: Klasik Yayınları.

KARAARSLAN Faruk; ‘Hafızanın Sosyo-Psikolojik Bağlamı’, **Sosyoloji Divanı**, Yıl:5, Sayı:10, 2017,25-45.

KARAARSLAN Faruk; “Göç, Öykü ve Hafıza”, **Sosyoloji Divanı**, Yıl:3, Sayı:6, 2015115-127.

KARAARSLAN, Faruk (2014). Modern Dünyada Toplumsal Hafıza Ve Dönüşümü, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, SBE, Konya.

KARAARSLAN, Faruk (2019). ‘Tarih ve Hafızanın Düğüm Noktası Tarihi Dönemselleştirme Sorunu ve Le Goff’un Dönemselleştirme Sorunu’ **İnsan ve Toplum**.

KATZ, Marion Holmes (2014). **Mevlid İslam Dünyasında İbadetler ve Dindarlık**, 1. Baskı, İstanbul: Açılım Kitap Pınar Yayınları.

KEMİKLİ, Bilal (2015). **Süleyman Çelebi ve Mevlid**, 1. Baskı, Ankara: DİB, Otto Yayıncılık.

KEMİKLİ, Bilal; ‘Popüler Dini Kültürlerde Hz. Peygamber Vesiletü’n-Necât Örneği’ **Diyanet İlmî Dergi**, Cilt: 41, Sayı Ocak-Şubat-Mart, 2005.

KILIÇ, Recep (2015). **Din ve Kültür İlişkisi Üzerine**, İstanbul: Ötüken Yayınları.

KISAKÜREK, Necip Fazıl (2016). **Dil ve Edebiyat**, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.

KIYGI, Gizem; ‘Bosna ve Hersek Tarih Müzesi’ **Hatırlamak İyileştirir Hafıza Mekânlarından Gözlem ve Deneyimler**, Ed. Ayşe Öktem, 1. Baskı, Pencere Yayınları, İstanbul: 2018,21-36.

KURT, Abdurrahman (2011). **Din Sosyoloji**, 1. Baskı, Bursa: Dora Yayınları.

KÜMBETOĞLU, Belkıs (2017). **Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma**, 5. Baskı, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

M.GROH, Jennifer (2017). **Mekân Yaratmak Beyin Neyin Nerede Olduğunu Nasıl Biliyor**, Çev. Gürol Koca, 2. Baskı, İstanbul: Metis Yayınları.

MERMUTLU, Bedri; ‘Besteli Mevlid Meselesi’ **Süleyman Çelebi Ve Mevlid Yazılışı, Yayılışı ve Etkileri**, Ed. Mustafa Kara, Bilal Kemikli, 2. Basım, Gaye Kitabevi, Bursa: 2016, 412-434.

MUTÇALI, Serdar (1995). **Arapça-Türkçe Sözlük**, İstanbul: Dağarcık Yayınları.

ÖZAKPINAR, Yılmaz (2017). **Hafıza**, 4. Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

ÖZDAMAR, Mustafa (2009). **Meczuplar**, 1.Baskı, İstanbul: Kırk Kandil Yayınları

ÖZDEMİR, Mustafa (1996). **Besmelenin Önemi ve Sırları**, 1.Baskı, Kayseri: Kiler Ofset Matbaacılık.

ÖZDEMİR, Ulaş (2016). **Kimlik, Ritüel, Müzik İcrası İstanbul Cemevlerinde Zakirlik Hizmeti**, 1. Baskı, İstanbul: Kolektif Kitap.

ÖZEL, Ahmet (2004). “Mevlid”, **İslam Ansiklopedisi**, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, V: 475-479.

ÖZGEN, Neşe (2011). **Van- Özalp ve 33 Kurşun Olayı Toplumsal Hafızanın Hatırlama ve Unutma Biçimleri**, 2.Baskı, İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları.

ÖZKUL, M. Murat, ‘Cemal Şakar’ın Mevlid Öyküsü Edebiyat Sosyolojisi Açısından Değerlendirme’ **Sosyal Bilimler Dergisi** / Cilt: XII, Sayı 1, 2010.

PALA, İskender (2009).**Süleyman Çelebi Mevlid**, İstanbul: Kapı yayınları

PEKOLCAY, Neclâ (1993). **Mevlid**, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

PEKOLCAY, Necla (2015). **Mevlid (Vesiletü’n Necat)**, 5. Baskı, Ankara: TDV.

SAĞÇOLAK, Mehmet; ‘Berlin Yahudi Müzesi’ **Hatırlamak İyileştirir Hafıza Mekânlarından Gözlem ve Deneyimler**, Ed. Ayşe Öktem, 1. Baskı, Pencere Yayınları, İstanbul: 2018,117-132.

SAĞMAN, Ali Rıza (1951). **Mevlid Nasıl Okunur ve Mevlidhanlar**, İstanbul: Fakülteler Matbaa.

SEVİNÇ, Bayram (2012). ‘Dini Grupların Hafıza Zinciri Olarak Vaazın Araçsallığı: Kotku ve Gülen Örneği’, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi** 53: 2, ss.121-145.

SMİTH, Watt Tifany (2018). Çev. Hale Şirin, **Duygular Sözlüğü Acımadan Zevklenmeye**, İstanbul: Kolektif Yayınları.

SUBAŞI, Nejdet (2018). **Gündelik Hayat ve Dinsellik**, 2. Baskı, İstanbul: İz Yayıncılık.

SVETLANA, Boym (2009). Çev. Ferit Burak Aydar, **Nostaljinin Geleceği**, 1.Basım, İstanbul: Metis Yayıncılık.

ŞİŞMAN, Nazife (2017). **Dijital Çağda Müslüman Olmak**, 3. Baskı, İstanbul: İnsan Yayınları.

TAŞITMAN, Ayşegül (2012). **Kutsal Erkekliğin İnşasında Bir Durak Bellek İzleri Kurgudan Kurama Görüntüler**, Editör: N. Gamze Toksoy, İstanbul: Kalkedon Yayınları.

TAVASLI, Yusuf (2016). **Günümüzde Mevlid Meclislerinde Okunan Mevlid-i Şerif**, İstanbul: Tavaslı Yayıncılık.

UÇAR İLBUĞA, Emine (2016). ‘Babamın Sesi ve Annemin Şarkısı Filmlerinde Belleğin İzinden Geçmiş ve Bugün’ 19-22 Mayıs 1. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Konferansı İnsan ve Toplum Bilimleri, IBAD, Madrid.

ULUTAŞ, Ejder; “Toplumsal Hafızanın Taşıyıcıları: Dengbejler”, **Sosyoloji Divanı**, Yıl:5, Sayı:10, 2017, 139-150.

USLU, Ayşe; ‘Hafıza ve Geçmişin Talebi Olarak Tarih Arasındaki Ayrım’, **Vira Verita E-Dergi**, 2016, Sayı 3, s. 42-65

VURAL Ayşenur; “O’nun Ridasına Bürünmek Ne Saadet” **Ben O’nu Sevmeye Muhtacım**, Ed. Halime Demirişik, Erkam Yayınları, 2017, 168-184.

ZENCİRKIRAN, Mehmet (2016). **Sosyoloji**, 4. Baskı, Bursa: Dora Yayınları.

URL1 http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5cd29dd3822212.51892775. Erişim Tarihi: 07.02.2019.

URL2 http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5ca464aba7d793.93939027 Erişim Tarihi: 27.03.2019.

URL-3 <http://mzekicirakli.blogspot.com/2007/12/kanona-dair.html> Erişim Tarihi: 02.04.2018.

URL-4 <https://www.hacizadeshop.com/mevlut-sekerleri-ve-hediyelikleri> Erişim tarihi: 26.03.2019.

URL-5 <https://www.hacizadeshop.com/mevlut-sekerleri-ve-hediyelikleri> Erişim Tarihi: 26.03.2019.

URL-6 <https://urun.n11.com/besik/magnet-bebek-sekeri-mevlut-sekeri-hediyelik-kokulu-tas-bebek-b-21-P223638484> Erişim Tarihi: 12.03.2019.

URL-7 <http://biranneninhikayesi.blogspot.com/2013/08/ege-urasn-40-mevlutu.html> Erişim Tarihi: 02.04.2019.

URL-8 <https://www.ekis.web.tr/evde-mevlut-sekeri-isi-veren-firmalar-2017/> Erişim Tarihi: 01.005.2019.

 <p>KONYA</p>	<p>T.C. NECMEETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü</p>	 <p>SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ</p>
--	---	--

Özgeçmiş

Adı Soyadı:	Ayşe ŞAHİN		İmza:	
Doğum Yeri:	Konya/ Ereğli			
Doğum Tarihi:	12.10.1994			
Medeni Durumu:	Bekar			
Öğrenim Durumu				
Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Yıl
İlköğretim	Hatice ve Rasim Özer İlköğretim Okulu		Konya / Ereğli Çayhan Mah.	(2000-2005)
Ortaöğretim	Cumhuriyet İlköğretim Okulu		Ereğli	(2005-2008)
Lise	Ereğli Lisesi			(2008-2012)

Lisans	Selçuk Üniversitesi	Sosyoloji	Konya	(2012-2016)
Yüksek Lisans	Necmettin Erbakan Üniversitesi	Sosyoloji	Konya	
İş Deneyimi:	Memur- Sen Konfederasyonu Diyanet- Sen Konya Şubesi (2016-2017) Türkiye Diyanet Vakfı Yurtlar ve İdari İşletmesi Yönetim Memuru (2018)			
İlgi Alanları:	Kitap okumak, Anı yazmak, Konferanslara ve tiyatroya katılmak.			
Aldığı Ödüller:	Resim alanında; <i>'Polis Haftası konulu resim yarışmasında Konya Ereğli üçüncülüğü.</i>			
Tel:	05532837489			
Adres	Ferhuniye Mah. Billur Sokak Aziziye Sitesi. No: 7/16 Selçuklu / KONYA			
Ekleme istediğiniz hususlar	Öğrenmeye olan ilginin her zaman canlı olduğu bu sebeple hem sosyoloji alanı ile ilgili hem de akademik bilgi dışında farklı bilgi edineceğim bir alan oluşturmak ve bu bilgilerin aktarımını sağlamak istiyorum.			